

**LAPSEN OSALLISUUS TEHOSTETUN PERHETYÖN JA  
ERITYISEN TUEN PERHETYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKUL-  
MASTA**

Maija Kanninen  
Maisterintutkielma  
Sosiaalityö  
Humanistis- Yhteiskuntatie-  
teellinen tiedekunta  
Jyväskylän yliopisto  
Syksy 2023

# JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

|  |  |
|--|--|
| Tiedekunta<br>Humanistis-yhteiskuntatieteellinen   | Laitos<br>Sosiaalityön koulutusohjelma |
| Tekijä Maija Kanninen  |  |
| Työn nimi<br>Lapsen osallisuus tehostetun perhetyön ja erityisen tuen perhetyöntekijöiden näkökulmasta   |  |
| Oppiaine<br>Sosiaalityö  | Työn tyyppi<br>Maisteritutkielma       |
| Aika<br>Syksy 2023   | Sivumäärä<br>57                        |
| Ohjaaja Kati Närhi   |  |
| <p>Tämän tutkielman aineisto on kerätty kahdella ryhmähaastattelulla, jossa toiseen osallistui kolme tehostetun perhetyön työntekijää ja toiseen kaksi erityisen tuen perhetyöntekijää. Haastateltavat työskentelivät samalla hyvinvointialueella. Tavoitteena tutkielmassa oli selvittää lapsen osallisuuteen liittyviä tekijöitä perhetyöntekijöiden kuvaamina. Toisena tavoitteena oli löytää eri perhetyön muotoihin liittyviä eroja ja yhtäläisyyksiä lapsen osallisuudessa sekä selkeyttää eri perhetyönmuotoja.</p> <p>Tutkielman metodologia on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Teoreettisena viitekehyksenä käytettiin Polly Wright, Claire Turne, Daniel Clayn ja Helen Mills vuonna 2006 oppaassaan The participation of children and young people in developing social care koko systeemin huomioon ottavaa lähestymistapaa lapsen osallisuuteen (whole systems approach). Tämän näkökulman mukaan osallisuudessa tulisi kiinnittää sen kokonaisvaltaiseen toteutumiseen eri osa-alueilla. Osa-alueet ovat Wrightin ym. mukaan rakenne, kulttuuri, käytäntö ja arviointi.</p> <p>Tutkielman tuloksen mukaan palaverien rakenteita, dokumentointia ja perhetyön prosessia muuttamalla lapsiystävällisemmiksi voisi lapsen osallisuus lisääntyä. Toisaalta haastateltavat kuvasivat usein olevansa lapsen äänenä esimerkiksi palaveritilanteissa. Haastateltavat kuvasivat muiden rakenteiden puutteiden vaikuttaneen siihen, että työskentelyssä olevilla vanhemmilla ei aina ollut voimavaroja lapsen osallisuuden edistämiseen ja tästä syystä työskentely saattoi muodostua aikuiskeskiseksi. Haastateltavat kuvasivat usein perhetyön paikkaavan muiden palveluiden puutteita. Haastateltavat nostivat oleellisiksi tekijöiksi sen, miten työntekijät, ja lasten vanhemmat suhtautuivat lapsen kuulemiseen ja osallisuuteen. Vanhemman negatiivisen suhtautumisen nähtiin aineistossa olevan yksi merkittävimmistä tekijöistä sille, että lapsen osallisuus estyi perhetyön työskentelyssä. Myös perhetyössä tuli haastateltavien mukaan kiinnittää huomiota lasten yksilölliseen kohtaamiseen. Haastateltavat kokivat tärkeäksi käytännöt, jotka lisäävät lapsen luottamusta työntekijään sekä lapsilähtöisten menetelmien käytön. Lapsen oli aineiston perusteella tärkeä saada osallistua omalla tavallaan ja tarvittaessa myös muilla kuin sanallisilla tavoilla.</p> <p>Aineiston perusteella voitiin todeta, että merkittävimmät ero eri perhetyön työmuotojen välillä liittyivät työskentelyn intensiteettiin, lapsen omiin tapaamisiin ja vanhempien suhtautumistapaan työskentelyyn liittyen. Tehostettu perhetyö on tiivistä ja siinä on myös lapsen omia tapaamisia, joita erityisessä tuessa ei pääsääntöisesti ollut. Tehostetussa perhetyössä kohdattiin enemmän vanhempien negatiivista suhtautumistapaa työskentelyyn</p> |  |
| Asiasanat Lapsen osallisuus, osallisuus, tehostettu perhetyö, erityisen tuen perhetyö  |  |
| Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto  |  |

## SISÄLLYS

|       |  |    |
|-------|--|----|
| 1     | JOHDANTO .....   | 1  |
| 2     | LAPSEN OSALLISUUS .....  | 4  |
| 2.1   | Lapsen osallisuuden erityispiirteitä .....                                   | 6  |
| 2.2   | Osallisuuden kokonaisuus..... <b>Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.</b> |    |
| 2.3   | perhetyö.....  | 11 |
| 3     | TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS .....                               | 15 |
| 3.1   | Tutkielman metodologia .....   | 16 |
| 3.2   | Aineiston keruumenetelmä .....   | 17 |
| 3.3   | Tutkielman eettisyys.....  | 18 |
| 3.4   | Aineiston analyysi.....  | 20 |
| 4     | LAPSEN OSALLISUUS PERHETYÖSSÄ .....  | 23 |
| 4.1   | Osallisuuden rakenne .....   | 23 |
| 4.1.1 | Perhetyön prosessi .....   | 24 |
| 4.1.2 | Muut rakenteelliset tekijät.....   | 28 |
| 4.2   | Osallisuuden kulttuuri .....   | 32 |
| 4.2.1 | Osallisuuden ilmapiirin luominen perhetyössä .....                           | 32 |
| 4.2.2 | Vanhempien suhtautuminen työskentelyyn.....                                  | 36 |
| 4.3   | Osallisuuden käytäntö.....   | 38 |
| 4.3.1 | Lapsen yksilöllisyyden huomioiminen .....                                    | 38 |
| 4.3.2 | Lapsilähtöiset työskentelymenetelmät.....                                    | 40 |
| 4.4   | Osallisuuden arviointi .....   | 45 |
| 4.4.1 | Palaute prosessin aikana .....   | 45 |
| 4.4.2 | Osallisuuden arvioinnissa käytetyt menetelmät .....                          | 47 |
| 5     | JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA .....   | 50 |
| 5.1   | Johtopäätökset .....   | 50 |
| 5.2   | Pohdinta .....   | 55 |

## KUVIOT

|          |  |    |
|----------|--|----|
| Kuvio 1  | Osallisuuden toteutumisen tasot (Lansdown, 2010, 23–44.) ....              | 6  |
| Kuvio 2  | Aikuisen lähestymistavat lapsen osallisuuteen, Thomas (2002, 171)<br>..... | 7  |
| Kuvio 3  | Osallisuuden alueet. (Wright. ym. 2006,6).....                             | 10 |
| Kuvio 4  | Koko systeemin huomioiva lähestymistapa (Wright. ym. 2006,6)<br>.....      | 10 |
| Kuvio 5  | Kolmiportainen perhetyö (Alatalo ym., 2019, 8.).....                       | 13 |
| Kuvio 6  | Osallisuuden rakenne .....   | 21 |
| Kuvio 7  | Osallisuuden kulttuuri .....   | 22 |
| Kuvio 8  | Osallisuuden käytäntö .....  | 22 |
| Kuvio 9  | Osallisuuden arviointi.....  | 22 |
| Kuvio 10 | Lapsen osallisuus perhetyössä.....   | 51 |

## LIITE 1 Teemahaastattelurunko

# 1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelin lapsen osallisuutta lastensuojelun tehostetussa perhetyössä sekä sosiaalihuoltolain mukaisessa perhetyössä. Toteutin tutkimuksen kahtena ryhmähaastatteluna, joista toiseen osallistui työntekijöitä lastensuojelun tehostetusta perhetyöstä ja toiseen sosiaalihuoltolain mukaisesta erityisen tuen perhetyöstä. Haastateltavat työskentelivät samalla hyvinvointialueella. Tutkielmassa selvitin sitä, mitä tekijöitä haastateltavat nostivat keskusteluun lapsen osallisuuteen liittyen. Tutkielmassa mielenkiintoni kohdistui siihen mitä tekijöitä lapsen osallisuuteen liittyen on löydettävissä saadun aineiston perusteella sekä siihen millaisia eroavaisuuksia tai samanlaisuuksia erityisen tuen perhetyöhön ja tehostetun perhetyöhön välillä on havaittavissa. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Miten perhetyöntekijät kuvaavat lapsen osallisuuden toteutumista perhetyön prosessissa? 2) Millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä tehostetun perhetyön ja erityisen tuen perhetyön työntekijöiden ryhmähaastattelujen perusteella on havaittavissa lapsen osallisuuteen liittyen?

Tutkielman analyysimenetelmä on teoriaohjaava analyysi, jossa analyysia ohjaavat vuoroin aineisto ja vuoroin lapsen osallisuuden koko systeemin huomioon ottava lähtökohta. Osallisuuden koko systeemin huomioon ottavan lähtökohdan (Whole systems approach) esittelevät Polly Wright, Claire Turne, Daniel Clayn ja Helen Mills vuonna 2006 oppaassaan *The participation of children and young people in developing social care*. Osallisuuden koko systeemin huomioon ottavan lähtökohdan mukaan osallisuus tulisi toteutua neljällä osa-alueella, jotka ovat osallisuuden rakenne, kulttuuri, käytäntö ja arviointi. Tulkintani mukaan lapsen osallisuus muodostuu osallisuuden kokonaisuudeksi, kun osallisuus on osallisuuden lähtökohdan mukaan huomioitu kaikilla koko systeemin huomioon otettavien lähestymistavan osa-alueilla.

Tutkielman aihe on hyvin ajankohtainen kahdesta syystä. Ensimmäinen perustelu on se, että lapsen osallisuus on sekä lastensuojelulain (417/2007) sekä sosiaalihuoltolain (1301/2104) mukaan jokaisen lapsen oikeus. Olen itse työskennellyt vuosia

lasten parissa sekä lastensuojelutyössä että lapsiperheiden palveluissa sosiaalityöntekijänä. Oma havaintoni on, ettei lapsen osallisuus edelleenkään ole itsestään selvää ja lasten ääni jää usein aikuisten äänen alle. Lapsen osallisuuden hyötyjä ja tapoja lapsen osallisuuden edistämiseen on edelleen tutkittava, jotta työntekijät lapsiperheiden ja lastensuojelun palveluissa motivoituisivat kiinnittämään huomiota lapsen osallisuuden toteutumiseen. Tutkimuksella voidaan lisätä myös yhteiskunnallista tietoutta lapsen osallisuuden merkityksestä sekä siitä, kuinka koko yhteiskunnassa tulisi ottaa huomioon lasten asema ja osallisuus. Tässä tutkielmassa on selvitetty sitä, miten perhetyöntekijät kuvaavat lapsen osallisuuden toteutumista perhetyössä. Perhetyöntekijät ovat havaintoni mukaan usein lapsen lähityöntekijöitä ja tästä syystä heillä on paljon kokemusta siitä, miten lapsen osallisuutta on mahdollista toteuttaa. Tutkielmassa ei ole tutkittu lapsia, koska se ei ole maisteritutkielmassa eettistä etenäkään koska perhetyön asiakkuudessa olevat lapset ovat yleensä erityisen haavoittuvassa asemassa. Työntekijöiden haastattelua on tässä tutkielmassa perusteltu sillä, että lasten osallisuus on yleensä riippuvaista hänen ympärillään olevien aikuisten toiminnasta ja siitä, miten aikuiset jaksavat nähdä vaivaa lapsen osallisuuden edistämiseksi. (vrt. esim. Stenvall, 2020, 30–31.)

Toinen perustelu tämän tutkielman teolle liittyy siihen, ettei tehostetun perhetyön ja erityisen tuen perhetyön eroja ole tutkittu juuri lainkaan (Alatalo, Miettunen, Liukko, Kettunen & Normia-Ahlsten, 2019, 12.). Tämän tutkielman lähdemateriaalia etsittäessä ei tutkimuksia erityisen tuen perhetyöstä tai työmuotojen eroavaisuuksista löytynyt. Kuitenkin lastensuojelulain (417/2007) lastensuojelun asiakkuus alkaa, mikäli sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä. Koska tämä on ainoa ero määritelmässä erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen ja lastensuojelun tarpeessa olevan lapsen välillä tulee tutkia sitä, mitä eroa näissä palveluissa on. Tutkielmassa perhetyö on määritelty kolmiportaisen perhetyön mallin mukaisesti. Tässä mallissa perhetyö on jaettu kolmeen erilaiseen työmuotoon perheen tuen tarpeen mukaisesti. (Alatalo ym., 2019, 12–14.)

Tutkimusaihe on ajankohtainen, koska vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain tarkoitus on ollut siirtää lastensuojelun painopistettä varhaisempiin palveluihin. Tässä viitekehyksessä on tärkeää tutkia sitä mitä eroavaisuuksia näissä palveluissa on. Lisäksi lastensuojelussa työntekijöiden asiakasmitoitus on tullut käyttöön vuonna 2022 ja kiristyy edelleen tulevaisuudessa. Tämä muutos saattaa lisätä sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tarvetta. Lastensuojelulain muutoksen vaikutuksesta on meneillään tutkimus terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksella ja tässä tutkimuksessa on näkyvissä viitteitä siitä, että lastensuojelun sosiaalityön asiakasmitoitus on lisännyt jännitettä lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden välillä, koska lapsiperheiden palveluissa ei vastaavaa asiakasmitoitusta ole. Yhä enemmän asiakkuuksien rajapinnoilla olevia asiakkaita hoidetaan osin heikosti resursoituissa

lapsiperheiden palveluissa. (Yliruka, Harrikari, Forsell, Kuoppala, Purhonen & Salmela, 2022, 32.) Tässä yhteiskunnallisessa kontekstissa tarvitaan lisää tutkimusta sosiaalihuoltolainmukaisista palveluista, asiakkuuksien rajapinnoista sekä siitä millä tavoin eri palvelumuodot eroavat toisistaan ja kuinka niitä tulisi kehittää vastaamaan enemmän palvelunkäyttäjien tarpeita.

Tämän tutkielma aloitan lapsen osallisuuden yhteiskunnallisen kehityksen ja erityispiirteiden esittelyllä sekä teoreettisen viitekehyksen sekä perhetyön määritelmien avaamisella. Seuraavassa luvussa käsitelen tutkimusasetelmaa ja esitelen analyysin tekemistä. Analyysin olen tehty teoriaohjaavasti, jolloin kaikki analyysissä käytetyt termit ja tutkimusyksiköt eivät nouse suoraan teoriasta, vaan analyysia on tehty aineiston ehdoilla. Analyysin luvut olen otsikoinut Wrightin ym. (2006) koko systeemin huomioivan lähtökohdan mukaisesti. Otsikot ovat osallisuuden rakenne, kulttuuri, käytäntö ja arviointi. Analyysi koostuu haastatteluaineistosta sekä sen reflektomisesta käytettyyn lähdemateriaaliin. Tutkielman lopuksi teen johtopäätöksiä saadun aineiston ja siitä tehdyn analyysin perusteella. Lopuksi pohdinnassa keskityn siihen, mitä nämä tulokset tarkoittavat ja millaisia jatkotutkimusehdotuksia tämän tutkielman perusteella on havaittavissa.

## 2 LAPSEN OSALLISUUS

Osallisuuden käsite on monisyinen. Sillä voidaan tarkoittaa sosiaalisia yhteyksiä, jolloin lapsen ja nuoret ovat mukana keskusteluissa esimerkiksi koulussa tai kulttuuriprojektissa. Osallisuudella tarkoitetaan myös sitä, että lapsi tai nuori kuuluu perheeseen ja yhteisöön ja hän saa arjessa äänensä kuuluville. Osallisuuden käsite voi olla kuitenkin myös paljon spesifimpi. Tällöin osallisuuden toteutuminen tarkoittaa, että lapsilla on todellinen mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa. Lasten ja nuorten näkemyksillä on oltava merkitystä ja niille tulee antaa painoarvoa. Osallisuus ei ole vain lapsen kuulemista, vaan lapsen näkemys pitää ottaa huomioon, kun tehdään häntä itseään koskevia päätöksiä. Lastenoikeuksien sopimuksen mukaan vaatimus lasten osallisuudesta täytyy ottaa vakavasti ja toimijoiden on edistettävä jokaisen lapsen osallisuutta. (Lansdown, 2010, 34–36.)

Lapsen osallisuuden vaatimus perustuu YK:n lastenoikeuksien yleissopimukseen ja tästä syystä lapsen osallisuuden edistäminen on kaikkien lasten kanssa toimivien viranomaisten velvollisuus. Lapsen oikeuksista keskusteleminen alkoi 1900-luvun alussa. Ensimmäisenä varsinaisena kannanottona lapsen osallisuuden edistämiseksi voidaan pitää ruotsalaisen feministin ja sosiaalisen uudistajan Ellen Kayn vuonna 1909 julkaisemaa teosta Lasten vuosisata. Ellen Kay toi esiin lasten suojelun ohella ajatuksen lasten osallistumisen aktivoimisen tavoitteesta. Vuonna 1919 perustettiin Englannissa ensimmäinen kansainvälinen lastensuojelujärjestö Save the children-fund. Tämän järjestön tavoitteena oli vaikuttaa lasten asemaan Ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa, jolloin sota oli vaikuttanut heikentävästi lukuisten lasten tilanteeseen Euroopassa. Järjestö määritteli lasten hyvinvoinnin ulottuvuudet seuraavasti: lasten oikeus elämään, ravintoon, hoivaan, suojeluun, normaalin kehitykseen sekä (viitaten tuolloin tavalliseen lapsityöhön) mahdollisuus ansaita elantonsa ilman riistoa. Nämä peruseriaatteet virallistettiin Genevessä 1924 lastenoikeuksien sopi-



mukseksi. Vuonna 1959 lasten oikeudet hyväksyttiin yhdistyneiden kansakuntien julistuksessa ja vuonna 1989 lasten oikeudet kirjattiin valtioita sitoviksi sopimukseksi, jonka lähes kaikki maailman maat ovat ratifioineet. (Woodhead, 2010, 20.)

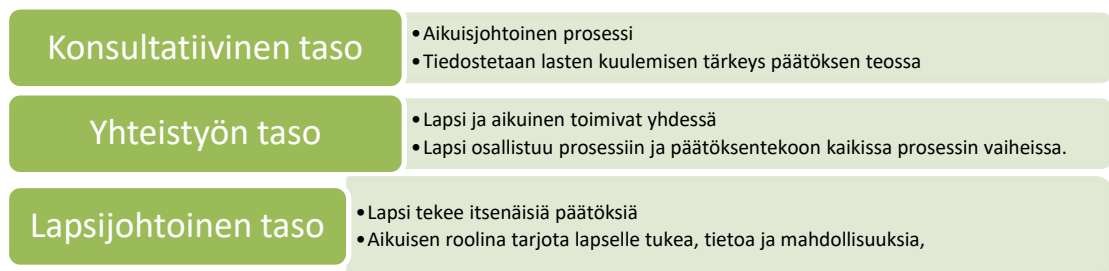
Lastenoikeuksien sopimuksessa otetaan kantaa myös lasten osallisuuteen etenkin artikloissa 12–14. Artiklan 12 mukaan lapsella, joka kykenee muodostamaan, oman näkemyksensä on oltava oikeus ilmaista itseään kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemys on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapselle on myös annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Artiklan 13 mukaan lapsella on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä sekä oikeus hakea, vastaanottaa ja saada tietoa valitsemassaan muodossa. Artiklan 14:sta ensimmäisen pykälän mukaan lapsella on oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen. Vuonna 2015 sopimukseen tehtiin myös lisäys, jolla haluttiin kiinnittää huomiota pienten lasten osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen. (Unicef, 2021.)

Myös suomalainen lainsäädäntö ohjaa lapsen osallisuuteen. Tässä tutkielmassa tutkin lapsen osallisuutta sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja lastensuojelulain (417/2007) mukaisessa perhetyön palvelussa. Edellä mainittujen lakien mukaan 12 vuotta täyttänyt lasta on aina kuultava häntä itseään koskevassa asiassa. Kumpikin laki toteaa lisäksi, että lapsella olevan oikeus osallisuuteen ja viranomaisilla olevan velvollisuus edistää lapsen osallisuutta. Suomi on saanut YK:n lastenoikeuksien komitealta vuonna 2018 huomautuksen laissa olevista ikärajoista ja siitä, ettei lain mukaan alle 12-vuotiaasta lasta tarvitse kuulla häntä itseään koskevassa asiassa. Lapsen osallistumiselle ei pitäisi olla ikäraja ja hyvin nuortenkin lasten osallisuus tulisi varmistaa, vaikka he eivät itse vielä kykenisi ilmaisemaan itseään sanallisesti. (Pajulammi, 2014, 9.) Suomessa on kiinnitetty viime vuosina poliittisessa päätöksenteossa huomiota lapsen osallisuuden vahvistamiseen. Vuosina 2016–2022 Suomen hallitus käynnisti sosiaali- ja terveysministeriön lapsistrategian, jonka yhtenä tavoitteena oli vahvistaa lasten kansa työskentelevien aikuisten ymmärrystä ja menettelytapoja lasten osallisuuden, kuulemisen ja vaikuttamisen kysymyksissä. Strategiassa on erityisesti haluttu kiinnittää huomiota muita heikommassa asemassa olevien lasten osallisuuden toteutumiseen. (Stenvall, 2020, 19.)

Lainsäädännön tulee turvata yhdenvertaisesti kaikille lapsille mahdollisuus ilmaista näkemyksiään ja mielipiteitään heihin liittyvissä asioissa. Sosiaalipalveluissa lasten kanssa toimivat viranomaiset, jolloin työskentely lähtökohtaisesti on usein epätasa-arvoinen. Tällöin lasten osallisuus ei yleensä synny luonnollisesti vaan työntekijän on tarjottava lapselle mahdollisuuksia osallisuuteen. Sosiaalipalveluissa tasapainoillaan usein lapsen osallisuuden ja suojelun välillä. Lasten osallisuuden mahdollistuminen on riippuvaista aikuisen toiminnasta. Tästä syystä on tutkimusta siitä, miten aikuiset voivat lisätä lapsen osallisuutta vahvistettavana. (Stenvall, 2020 30–33.)

## 2.1 Lapsen osallisuuden erityispiirteitä

Lapsen osallisuuteen liittyy erityispiirteitä, jotka poikkeavat aikuisten osallisuudesta. Yksi merkittävä lapsen osallisuuteen liittyvä erityispiirre on se, että lapsen osallisuuden toteutuminen on pääosin riippuvaista aikuisten toiminnasta. Lapsi ei välttämättä osaa vaatia mahdollisuutta osallisuuteen vaan mahdollisuus osallisuuteen on tarjottava hänelle. Lapselle tulisi syntyä kokemus siitä, että hänellä on mahdollisuus olla osallisena oman asiansa käsittelyyn. Kohtaamisissa on huomioitava lapsen etu sekä hänen toiveensa ja ajatuksensa. Ilman lapsen omaa kokemusta osallisuudesta ei osallisuus toteudu. Lapsilähtöisessä työskentelyssä tulee käyttää menetelmiä, joilla lasta autetaan osallistumaan keskusteluun ja ottamaan kantaa itseään koskeviin päätöksiin. Hänen mielipiteellään on oltava merkitystä. Etenkin pienillä lapsilla on yleensä vain vähän mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa ilman aikuisen apua. Tästä syystä aikuisten tulee nähdä vaivaa ja antaa aikaa lasten osallisuuden edistämiseen. (Thomas, 2002 174–177; Kalliomeri, 2021, 19.) Lansdown (2010, 43–44) on jakanut lasten osallisuuden toteutumisen kolmeen eri aikuisen toiminnasta riippuvaan tasoon.

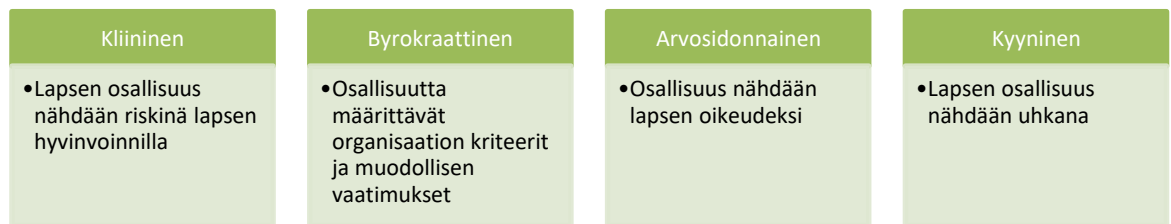


Kuvio 1 Osallisuuden toteutumisen tasot (Lansdown, 2010, 23–44.)

Konsultatiivisella tasolla aikuiset kuuntelevat lasta. Prosessi on aikuisjohtoinen, eikä lasta oteta mukaan päätöksentekoon. Kuitenkin myös tällä tasolla tiedostetaan lasten näkemysten ja ajatusten kuulemisen tärkeys. Yhteistyön tasolla lapsi ja aikuinen toimivat yhdessä. Lapsi osallistuu prosessiin ja päätöksentekoon prosessin kaikissa vaiheissa ja hänen näkemyksilleen annetaan painoarvoa. Lapsijohtoisella tasolla lapsi tekee itsenäisiä päätöksiä ja aikuisen roolina on tarjota lapselle tukea, tietoa ja mahdollisuuksia päätöksentekoon. Nämä erilaiset tasot ovat yleensä käytössä eri tilanteissa. (Lansdown, 2010, 23–24.) Suomalaisen sosiaalihuollon ja sosiaalipalveluiden kontekstissa lapsijohtoinen taso voisi olla käytössä esimerkiksi yksittäisessä työskentelytilanteessa, jossa työskentely etenee lapsen ehdoilla. Yhteistyön taso olisi mahdollinen esimerkiksi verkostopalaverissa, jossa lapsi on mukana ja hänen näkemyksiään kuunnellaan. Konsultatiivinen taso voisi olla mahdollinen esimerkiksi neuvottelussa tai palaverissa, jossa lapsi ei ole itse mukana, mutta hänen mielipidettään on selvitetty ennen

palaveria. Tiina Muukkonen (2013, 168) kirjoittaa lapsen prosessiosallisuudesta. Tällä Muukkonen tarkoittaa lapsen osallisuuden merkityksen huomioimista koko lastensuojeluprosessin ajan. Muukkosen mukaan tässä prosessi ei ole välttämätöntä, että lapsi on mukana kaikissa palavereissa ja kohtaamisissa, mutta tällöin olisi varmistettava se, että lapsen tieto ja mielipide on mukana palaveritilanteessa. (Mt. 2013, 168.)

Nigel Thomasin (2002, 171) mukaan lapsen osallisuus on riippuvaista aikuisten lähestymistavasta osallisuuteen. Thomas on tunnistanut aikuisten lähestymistavoista klinisen, byrokraattisen, arvosidonnaisen ja kyynisen lähestymistavan lapsen osallisuuteen.



Kuvio 2 Aikuisen lähestymistavat lapsen osallisuuteen, Thomas (2002, 171)

Kliinisessä lähestymistavassa lapsen osallisuus saatetaan nähdä lapsen hyvinvointia vaarantavana tekijänä ja sitä voidaan pitää riskinä. Tässä lähestymistavassa lapsi saatetaan jättää keskustelun ja päätöksenteon ulkopuolelle. Kuitenkin tämä lähestymistapa voi johtaa myös lapsen yksilölliseen huomiointiin, mikäli siinä on arvioitu lapsen emotionaalista kykyä ja haavoittuvuutta yksilöllisesti. Byrokraattisessa lähestymistavassa lapsen osallisuutta määrittävät muodolliset vaatimukset ja organisaation asettamat kriteerit. Arvosidonnaisessa lähestymistavassa osallisuuden arvioidaan olevan lapsen oikeus ja sitä pidetään tärkeänä asiana. Kyynisessä lähestymistavassa lapsen osallisuutta voidaan pitää uhkana (Thomas, 2002, 171.)

Lasten osallisuuteen liittyy erityispiirre tasapainoilusta lasten ja nuorten osallisuuden ja suojelun tarpeen välillä. Lapset ovat yhtä aikaa lain mukaan erityisasemassa suojelun kohteina, mutta samalla heillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Korostettaessa lapsen toimijuutta ajatellaan, ettei lasta tule sulkea pois kaikista aikuisten maailmaan kuuluvista asioista kuten esimerkiksi osallisuudesta, mutta suojelun näkökulmasta lapsi tulee ottaa mukaan asiansa käsittelyyn ikätasoaan vastaavalla tavalla. Lasten osallisuutta korostettaessa voi olla riskinä se, että kaikki lapsen oikeudet nähdään oikeutena osallistumiseen ja oman mielipiteen ilmaisuun. Tällöin huomiotta voi jäädä lapsen oikeus suojeluun. Lapsi ei aina kykene valitsemaan oman kasvunsa, kehityksensä näkökulmasta oikein. Osallistumisen ja osallisuuden toteutuminen ei voi mennä lapsen suojelun edelle, mikäli lapsi omalla toiminnallaan asettaa itsensä tai toiset vaaraan. (Stenvall, 2020, 17; Woodhead, 2010, 22–23.)

Lasten omia ajatuksia osallisuuden ja suojelun välisestä suhteesta tutkittiin Marinin 2019–2022 hallituksen lapsistrategian osallisuushankkeen työpajoissa ja kyseilyillä. Näiden vastausten perusteella myös lasten oman näkemyksen mukaan heidän kanssaan työskentelevien aikuisten tulee tasapainoilla oikeuksien ja velvollisuuksien tunnistamisessa sekä jämäkkyuden ja mielivaltaisuuden erottamisessa. Aikuisten tulee tunnistaa vallan ja vastuun ero. Lapsilla täytyy olla oikeus olla mukana ja saada äänensä kuuluviin. Aikuisilla täytyy kuitenkin olla velvollisuus ratkaista asiat ja kantaa vastuu. Lapsen oikeudet eivät saa mennä aikuisten vastuun edelle. Lapsen osallistumisoikeutta ei saa ymmärtää väärin, siten, että lapselle annetaan valta päättää kaikesta. Lapselle osallisuutta on se, että hän voi kertoa oman näkemyksensä, vaikka aikuiset eivät niiden mukaan täysin toimitakaan. (Stenvall, 2020, 23; Kalliomeri ym. 2021, 19.) Lansdown (2008, 8) muistuttaa, että osallisuuden toteutuminen on merkittävässä roolissa lapsen suojelun näkökulmasta. Lapsi, joka on tullut kuulluksi ja saanut vaikuttaa omaan tilanteeseensa on tullut helpommin autetuksi ja hänen luottamuksensa aikuisia kohtaan on lisääntynyt. Lapsen suojelu tehostuu, mikäli lapsi kokee, että voi luottaa ympärillään oleviin aikuisiin. Luottaessaan aikuisiin lapsen on mahdollista kertoa avoimesti elämäänsä liittyvistä asioista ja saada apua. Osallisuutta kokeneesta lapsesta kasvaa aikuinen, jonka osallisuuden kokemus on vahvistunut. (Mt., 2008, 8.)

Lapsen osallisuuden mahdollistamiseen tarvitaan lapsen ikätasoon liittyviä menetelmiä. Lapsiperheiden palveluissa on asiakkaina eri-ikäisiä lapsia ja työntekijöillä tulee olla valmiuksia kohdata niin vauvaikäisiä kuin lähes täysi-ikäisiäkin lapsia ja nuoria. Lasten osallisuuden toteutumiselle tulisi olla monia eri keinoja ja menetelmiä. Työntekijöiden on löydettävä keino tukea juuri työskentelyn kohteena olevan lapsen osallisuutta. Hyvin pieniä lapsia kohdatessa on löydettävä keinoja kohdata lapsi sannattomasti ja kuulla lapsen kokemuksia, vaikka lapsi ei niistä puhuisikaan. Vaikeus lapsen kohtaamisessa ei ole vain lapsen taitojen puutteessa vaan myös työntekijän rajoissa kohdata lapsi ilman aikuisille tyypillistä sanallista tapaa. (Ervast & Tulensalo, 2006, 63; Paaso, 2010 26–28.)

Jokaisen lapsen tarpeet ja elämäntilanne ovat yksilölliset ja lapsen ikä- ja kehitystason mukaiset menetelmät, työvälineet ja toimintaympäristöt auttavat lapsen osallisuuden toteutumisessa. Toiminnallisuudella on monia hyötyjä lapsen ja aikuisen väliselle vuorovaikutukselle. Menetelmät voivat auttaa lasta keskittymään, houkutella tarinan kerrontaan ja motivoida työskentelyyn. Leikin, mielikuvien ja luovuuden avulla tarjoutuu mahdollisuus oman elämän tarkasteluun. Lapset hyötyvät tunnetyöstä, tunneilmaisusta ja avusta tunteiden sanoittamiseen. Lapselle on annettava mahdollisuus valita ilmaisun tapa. Pienten lasten kohdalla osallisuutta voidaan toteuttaa maalamalla, leikkimällä tai saduilla. Lapsen osallisuutta voidaan toteuttaa myös tarkkailemalla lapsen kehon kieltä, ilmeitä sekä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. (Paaso, 2010, 24; Pynnönen & Lahtinen, 2020, 25; Ervast & Tulensalo 2006; 19; Lansdown, 2010, 35.)

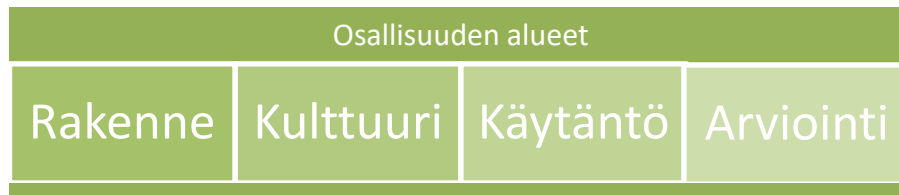
Lapsella on oikeus tulla kohdatuksi omana itsenään ja itselleen sopivilla tavoilla. Lapsen ei tarvitse sopeutua aikuisten maailmaan, vaan hänellä on lupa leikkiä, liikkua ja käyttää erilaisia ilmaisun tapoja. Lapsen ei tarvitse ymmärtää asioiden kauaskantoisia seurauksia eikä tuottaa kielellistä tietoa tullakseen kohdatuksi. Tapaaminen voi olla lapselle merkityksellinen vaikka, hän ei puhuisi mitään. Lasta ei saa pakottaa osallistumaan, mutta hänelle on tarjottava mahdollisuus osallistumiseen ilman syyllisyyttä ja pelkoa seuraamuksista. Lapselle osallisuus tarkoittaa myös osallisuutta tietoon. Lapselle on kerrottava hänen ikätasonsa mukaisesti mitä hänen mukanaolonsa merkitsee ja mihin tarkoitukseen tietoa kerätään (Paaso, 2010, 26–28.) Myös Muukkos (2013, 168.) mukaan prosessia oleellista on tieto ja tiedonmuodostus ja välitys lapsesta ja lapselle sekä vanhemmasta ja vanhemmalle.

Stenvall (2020, 16) muistuttaa että hyvätkään rakenteet eivät takaa sitä, että lapset todella kokevat osallisuutta. Lainsäädännön ja palveluiden kehittämisen lisäksi tarvitaan myös riittäviä resursseja. Myös Woodehead (2010, 22) huomauttaa, että lasten oikeudet osallistumiseen on helppoa taata teoriassa, mutta käytännössä tavoite ei ole aina yksinkertainen. Innokkaatkaan osallisuuden edistämiseen liittyvät projektit tai suunnitelmat eivät ole aina onnistuneet käyttämään oikeanlaisia menetelmiä lasten osallisuuden toteuttamiseksi. Puutteita on voinut olla esimerkiksi lasten ikätason huomioon ottavista menetelmistä. Osallisuuden toteutumisen haasteena on myös se, että hyvästä suunnitelmasta huolimatta osallisuutta ei osata toteuttaa tasalaatuisesti. Lasten osallisuuden toteutuminen vaihtelee myös voimakkaasti eri toimintaympäristöissä. Lasten osallisuutta voidaan vahvistaa esimerkiksi lisäämällä työntekijöiden koulutusta ja osallisuuden tutkimusta sen tasalaatuisemman toteutumisen lisäämiseksi. (Mt., 2010, 22–23.) Lainsäädännön ja palveluiden kehittämisen lisäksi lapsiystävälliseen toimintaan tulisi turvata riittävät resurssit. Erityisen suuri merkitys on lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten asenteilla ja vuorovaikutustaidoilla, mikä korostaa myös koulutuksen ja tutkimuksen merkitystä (Stenvall, 2020, 16.)

## **2.2 Koko systeemin huomioiva lähtökohta osallisuuteen**

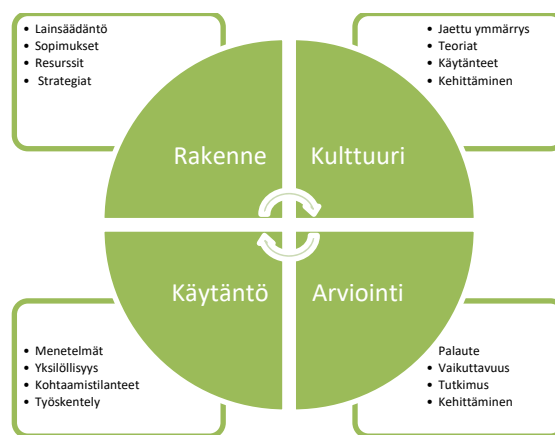
Tutkielman teoreettisena lähtökohtana toimii koko systeemin huomioiva lähestymistapa (Wright ym. 2006.) Kirjoittajat esittelevät oppaassa osallisuuden kokonaisuuden huomioivaa lähestymistapaa ja suosittavat tämän lähestymistavan huomioimista lasten kanssa työskennellessä. Tässä tutkielmassa olen valinnut osallisuuden koko systeemin huomioivan lähestymistavan teoreettiseksi viitekehyykseksi, jonka kautta tarkastelen saamaani aineistoa. Tämä tutkielma on teoriaohjaava sisällönanalyysi, jolloin kaikki analyysiyksiköt eivät nouse suoraan teoriasta vaan myös aineistosta. Koko systeemin huomioivan lähestymistavan mukaan on osallisuutta toteutet-

taessa kiinnitettävä huomiota koko osallisuuden kokonaisuuteen, jotta sillä olisi haluttua vaikutusta. Osallisuuden ulottuvuudet jaetaan tässä lähestymistavassa rakenteseen, kulttuuriin, käytäntöön ja arviointiin. (Wright ym. 2006, 6.)



Kuvio 3 Osallisuuden alueet. (Wright. ym. 2006,6)

Lapsen osallisuuden koko systeemin huomioon ottava lähestymistapa tarkoittaa Wrightin ym. (2006) ajattelutavan mukaan sen eri osa-alueilla moninaisia asioita. Osallisuuden edistäminen vaatii osallisuuden merkityksen ja lapsen osallisuuden hyötyjen tunnistamista eri osa-alueilla. Jokaisella osa-alueella on omat keinonsa lisätä lapsen osallisuutta sosiaalipalveluissa. Lapsen osallisuuden lisääminen on niin yhteiskunnan, organisaation kuin jokaisen yksittäisenkin työntekijän velvollisuus. Alla olevassa kuviossa on kuvattu tekijöitä osallisuuden koko systeemin huomioivan lähestymistavan eri alueilla Wrightin ym. (2006) mukaan



Kuvio 4 Koko systeemin huomioiva lähestymistapa. (Wright. ym. 2006,6)

Wrightin ym. (2006) osallisuuden rakenteen muodostavat lait, päätöksenteko, resurssit ja strategiat, joilla tuetaan lapsen osallisuutta. Rakenteella tarkoitetaan sitä, että yhteiskunnassa ja organisaatiossa luodut rakenteet varmistavat sen, että lapsen osallisuuden tavoite on otettu huomioon ja näitä strategioita noudatetaan systemaattisesti. Osallisuuden rakenne on yhteiskunnan ja organisaatioiden tahtotila kiinnittää huomiota osallisuuteen lainsäädännössä, resursseissa ja käytänteissä. Osallisuuden rakenteessa on pohdittava sitä, keiden lasten osallistumiseen kiinnitetään eniten huomiota

ja kuinka osallistumiseen rohkaistaan sekä sitä, mitkä ovat lasten ja aikuisten velvollisuudet. Osallisuuden kulttuuri tarkoittaa jaettua ymmärrystä osallisuudesta sekä ilmapiiriä, jossa tavoitellaan osallisuuden toteutumista. Osallisuuden kulttuuri ohjaa tarkastelemaan osallisuutta tukevia käytänteitä ja ylläpitämään niitä. Organisaation jäsenten tulisi pyrkiä tunnistamaan sekä hyviä että huonoja käytänteitä sekä kehittämään osallisuutta. (Wright ym. 2006, 6–22.)

Käytännön osallisuus toteutuu Wrightin ym. (2006, 7–8) mukaan, kun organisaatiossa mahdollistetaan osallisuuden toteutumien ja pyritään sen lisäämiseen. Kun osallisuuden hyödyt tunnustetaan ovat organisaation jäsenet motivoituneita osallisuuden edistämisen keinojen kehittämiseen ja käyttämiseen. Osallisuuden käytäntö tarkoittaa lapsilähtöisiä, turvallisia ja joustavia menetelmiä osallisuuden toteutumiseen sekä ymmärrystä osallisuuden mekanismeista ja lasten yksilöllisistä tarpeista. Onnistuneet käytännöt lisäävät sekä ammattilaisten että lasten ja nuorten tietoja, taitoja ja kokemusta osallisuuden hyödyistä. Hyvät osallisuuden käytännöt antavat lapsille ja nuorille positiivisen kokemuksen siitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseensa. (Mt. 2006, 7–8.)

Osallisuuden toteutuminen tarvitsee myös jatkuvaa arviointia ja tarkastelua siitä, miten lasten ja nuorten osallisuus on toteutunut ja kuinka osallisuuden edistäminen on auttanut kehittämään palvelua. Arvioinnin kohteena ovat tulokset, osallisuuden toteutuminen, osallisuuden toteutumisen arvioinnin menetelmät sekä se millaista muutosta osallisuuden lisäämisellä on saavutettu. Lasten ja nuorten osallisuutta arvioidessa on tärkeää kiinnittää huomiota etenkin kahteen seikkaan. Onko lapsia ja nuoria kuunneltu aktiivisesti ja onko tällä voitu vaikuttaa palveluun ja sen laatuun. Isojen muutosten lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota myös pieniin ja arkisiin muutoksiin. Organisaation toimijoiden asenteen ja käytänteiden arviointi on yksi keino arvioida sitä millä tavoin lasten ja nuorten osallisuus on kehittynyt. Osallisuuden toteutumisen arviointiin on tärkeä kehittää toimivia menetelmiä. (Wright. ym., 2006, 8, 48–49.)

## 2.3 Perhetyö

Perhetyö on yksi eniten käytetyistä tukimuodoista sekä lastensuojelussa että lapsiperheiden palveluissa ja tästä syystä siitä on tehtävä tutkimusta. Perhetyötä toteutetaan eri puolilla maata eri tavoin ja perhetyön yhdenmukaistaminen vaatii tutkimusta. Perhetyö on maksutonta, suunnitelmallista ja kokonaisvaltaista työskentelyä perheen kanssa. Perhetyön keskeisenä tavoitteena on lapsen edun toteutuminen. Perhetyö toteutetaan pääosin kotikäynteinä, jolloin tuki ja ohjaus on lähellä perheen arkea. Kotikäyntien aikana perhetyöntekijä ohjaa vanhempia keskustelun, yhteisen tekemisen, ohjaamisen ja mallintamisen keinoin. Työskentelyn kautta pyritään ohjaamaan vanhempia tarkastelemaan omaa toimintaansa vanhemmuudessa, parisuhteessa, lapsen

tarpeiden huomioimisessa, oman hyvinvoinnin edistämässä ja esimerkiksi sosiaalisessa verkostossa. Tavoitteena on turvata lapsen arki. Perhetyössä on tärkeää kuulla myös lapsen mielipidettä ja vahvistaa lapsen ääntä perheessä. (Araneva, 2016, 62.) Perhetyön työskentelyssä on mahdollista tavata lasta useita kertoja ja luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Tällöin perhetyön roolina voi olla lapsen äänenä toimiminen myös muissa verkostoissa, joissa lapsi ei välttämättä ole paikalla tai lapsen on hankala saada ääntään kuuluviin.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) uudistamisen tavoitteena oli siirtää lapsiperheiden palveluiden painopistettä lastensuojelusta erityisen tason ja varhaisen tuen palveluihin. Tämä ei ole kuitenkaan täysin onnistunut ja lastensuojelun tilastoja tarkastelemalla voidaan todeta, etteivät varhaisen tuen palvelut ole riittäviä. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE-hanke) nousi esiin tarve palveluiden porrasteisuuden jäsentämiselle ja kehittämiselle sekä lain tulkintatavoille. Tavoitteena on palveluiden järjestäminen tulevaisuudessa oikea-aikaisesti ja oikein kohdennettuina. Varhaisen tuen palveluiden vahvistaminen on oleellista. Palveluiden porrastamisen jäsentämisellä on tavoiteltu palveluiden oikeaa mitoitus, yhdenmukaistamista ja oikea-aikaistamista. (Alatalo ym. 2019, 2.)

LAPE-muutosohjelmassa lapsi- ja perhepalvelut jäsennettiin kolmiportaiseksi malliksi, joka muodostuu perustason, erityistason ja vaativan tason palvelusta. Vastaavanlainen kolmiportainen jäsenitys on myös terveydenhuollossa ja perusopetuksessa. Työryhmässä, jossa tutkittiin tuen porrasteisuutta ja sitä, kuinka asiakkaiden tarpeita voitaisiin ryhmitellä ja kuvata yhtenäisesti tavoitteena oli selkeyttää erityisen tuen tarpeessa ja suojelun tarpeessa olevan lapsen määritelmiä ja tuen tarpeita. Perhetyön porrasteisuutta tarkastellut työryhmä selvitti sitä millä kriteereillä perheet olivat eri kunnissa saaneet perhetyön palvelua. Työryhmän tavoitteena oli kuvata perhetyön eri muotojen työn sisältöjä, menetelmiä sekä keskeistä osaamista. Työn tarkoituksena oli tuottaa yhtenäinen kuvaus perhetyöstä tuen eri tasoilla. (Alatalo ym. 2019, 7-8.)

Perhetyön porrasteisuus tarkoittaa palvelun järjestymistä kolmelle eri tasolle. Tavoitteena on, että nämä kolme eri tasoa vastaisivat intensiteetiltään ja sisällöltään asiakkaiden tarpeisiin.





Kuvio 5 Kolmiportainen perhetyö (Alatalo ym., 2019, 8.)

Hyvinvointialueella voidaan tarjota varhaisen tuen perhetyötä eri palveluiden yhteydessä. Sosiaalipalveluiden järjestämästä palvelusta tulee tehdä päätös, mutta varhaisen tuen palvelussa palvelun myöntäjänä ei tarvitse olla sosiaalityöntekijä. Varhaisen tuen perhetyötä voidaan sosiaalipalveluiden lisäksi myöntää myös muista yleisen tuen palveluista kuten esimerkiksi neuvolasta, päiväkodista tai koulusta. Varhaisen tuen perhetyö on tarkoitettu kaiken ikäisten lasten perheille avun ja tuen antamiseksi haasteiden varhaisessa vaiheessa. Tuki voi olla tilapäistä tai pidempi aikaista. Varhaisen tuen perhetyössä tulisi korostua palvelun saamisen helppous ja nopeus. Perheiden tulee voida hakea palvelua myös itse. Varhaisen tuen palveluiden tarkoitus on ehkäistä perheen haasteiden kärjistymistä. Työn tavoitteena on lasta suojaavien tekijöiden vahvistaminen. Työn keskeisiä sisältöjä ovat arviointi, perheen arkeen osallistuminen, ohjaus sekä perheen verkostojen vahvistaminen. Varhaisen tuen perhetyöhön voi sisältyä esimerkiksi ryhmätoimintoja ja vertaistukea. (Alatalo ym. 2019, 25–26, 28; Araneva, 2016, 113.)

Erityisen tuen perhetyö on osa sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita ja sitä tarjotaan perheellä, jossa lapsi on erityisen tuen tarpeessa. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 3 §. n mukaan lapsi on erityisen tuen tarpeessa jos: lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa hänen terveyttään ja kehitystään, lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään tai koska hänellä on vaikeuksia saada tai hakea tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvueluita. Erityisen tuen tilanteisiin liittyy usein monimutkaisuutta ja vaikeaselkoisuutta. Tästä syystä päätös perhetyöstä tulee olla sosiaalityöntekijän tekemä ja työskentelyn tulee perustua asiakassuunnitelmaan. Erityisen tuen perhetyössä päätavoitteena on vahvistaa perheen sisäisiä lasta suojaavia tekijöitä.

Työtä tulisi pystyä tekemään riittävän intensiivisesti ja perheiden tarpeiden mukaisesti myös iltaisin ja viikonloppuisin. Erityisen tuen perhetyöhön tulevan lapsen perheessä on yleisesti jo olemassa lasta vaarantavia tekijöitä, joiden kriisiytymisen ehkäisyyn tarvitaan oikea-aikaista ja riittävän intensiivistä työtä. (Alatalo ym., 2019, 26.)

Erityisen tuen perhetyön tarkoitus on tukea vanhemmuutta ja ennaltaehkäistä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta vahingollisten riskitekijöiden ilmaantumista tai kasvamista. Tavoitteena on perheen voimavarojen ja elämänhallinnan tukeminen, arjessa selviytymisen vahvistaminen, lasta suojaavien tekijöiden vahvistaminen sekä myös korjaava ja kuntouttava työ. Tavoitteena on keskustelun ja ohjauksen avulla edesauttaa lapsen kasvuolosuhteiden ja kehityksen kannalta myönteisen muutoksen saamista pysyväksi osaksi perheen elämää. Työskentelymuotoja ovat voimavarojen vahvistaminen, perheen vuorovaikutussuhteiden tukeminen, ryhmätoiminnot, yksilötyö sekä kriisityö ja intensiivijaksot. Mikäli sosiaalihoitolain mukaisilla tukitoimilla ei saada riittävää muutosta lapsen vahingollisiin kasvuolosuhteisiin tulee lapselle aloittaa lastensuojelun asiakkuus. (Araneva, 2016, 61–62; Alatalo ym. 2020, 28.)

Tehostettu perhetyö on lastensuojelun avohuollon intensiivinen tukitoimi ja se edellyttää lastensuojelun asiakkuutta. Lapsen suojelun tarpeesta säädetään lastensuojelulaisissa. Lain mukaan lapsi on suojelun tarpeessa jos: lapsen olosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä, lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään tai lapsi tarvitsee lastensuojelun tukitoimien tarjoamia palveluita. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Tehostettua perhetyötä tehdään usein kriisitilanteissa ja sen luonne voi olla myös kontrolloivaa ja arvioivaa. Perhetyöhön ohjautuvat perheet ovat usein haastavassa tilanteessa ja ovat erityisen tuen ja ohjauksen tarpeessa.

Perheillä on usein haastavia vuorovaikutusongelmia ja perheen jäsenten välillä voi olla vaikeita ristiriitatilanteita. Perheen tilanne on usein vaikeaselkoinen tai jopa kaaottinen ja lapsen elämässä on usein monia riskitekijöitä. Perheellä voi olla usein yhtäaikaista palveluita ja perhetyössä voi korostua myös verkostotyön rooli. Työn tavoite on lapsen suojeleminen siltä, osin, kun vanhemmuus ei siihen yksin riitä. Työskentely on pääosin vapaaehtoista, vaikka lastensuojelun tukitoimena järjestettävässä perhetyössä voi olla myös velvoittavia piirteitä. Työskentelyn onnistumiselle on keskeistä, että perhe tunnistaa muutostarpeen ja on valmis osallistumaan työskentelyyn. Tehostetun perhetyön suunnitelma ja toteutumisen arviointi toteutetaan yhdessä perheen ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa. Lastensuojelun tehostetun perhetyön tavoitteena voi olla lapsen sijoittamisen ehkäisy. Tämän vuoksi työskentely voi olla huomattavan runsasta. Työ on muutokseen tähtäävää, kannattelevaa ja korjaavaa keskustelua ja ohjaustyötä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2020; Alatalo ym. 2019, 26.)

### 3 TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkielmassa selvitän perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelujen perusteella lapsen osallisuutta lastensuojelun tehostetun perhetyön ja erityisen tuen perhetyön kontekstissa. Tutkielman tutkimuskysymykset ovat: 1) Miten perhetyöntekijät kuvaavat lapsen osallisuuden toteutumista perhetyön prosessissa? Ila? 2) Millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä tehostetun perhetyön ja erityisen tuen perhetyön työntekijöiden ryhmähaastattelujen perusteella on havaittavissa lapsen osallisuuteen liittyen?

Tutkimusaiheen olen rajannut koskemaan erityisen tuen ja lastensuojelun tehostettua perhetyötä. Lastensuojelun perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelulain (417/2007) tarkoittamaa tehostettua perhetyötä ja erityisen tuen perhetyöllä sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaista tukitoimea. Tutkielmasta olen rajannut pois ennaltaehkäisevän perhetyön, joka on luonteeltaan erilaista ja joka ei vaadi sosiaalityöntekijän tekemää päätöstä. (Alatalo ym. 2019, 15.) Tutkielmani tavoitteena on selvittää miten perhetyöntekijät kuvaavat lapsen osallisuuden toteutumista perhetyön palvelussa. Tutkimusaineiston keräsin kahdella ryhmähaastattelulla, joista toisessa haastateltavat olivat erityisen tuen perhetyötä tekeviä työntekijöitä ja toisessa tehostetun perhetyön työntekijöitä. Erityinen mielenkiintoni tässä tutkimuksessa kohdistui siihen, miten eri työtä tekevät työntekijät kuvaavat lapsen osallisuutta ja onko eri työmuotoa tekevien työntekijöiden kuvauksissa eroa.

Epäselvyyttä ja hämmennystä aiheuttaa lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa se, että lastensuojelulain (417/2007) ja sosiaalihuoltolain (1301/2014) kuvaukset erityisen tuen ja lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta ovat lähes samat. Kummankin lain mukaan lapsi on tuen tarpeessa koska kasvuolosuhteet eivät turvaa lapsen ikätasoista kasvua ja kehitystä tai lapsi itse vaarantaa omaa kasvuun ja kehitystään. Eroavaisuus lain kohdissa löytyy vain siitä, että lastensuojelun tarpeessa olevan lapsen kohdalla sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä.

Määritelmä on haastava, koska, jotta voitaisiin päätellä, että sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä tulisi määritellä se millä tavoin sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut poikkeavat lastensuojelun palveluista. (Alatalo ym. 2019, 13.) Tässä tutkielmassa selvitän sitä, onko lastensuojelun palveluna tarjottavassa perhetyössä ja sosiaalihuoltolain mukaisessa perhetyössä eroa lapsen osallisuuden osalta. Eri työmuotojen välisiä eroja havaitsemalla on mahdollista selkeyttää perhetyön työmuotoja.

### 3.1 Tutkielman metodologia

Tämä tutkielma on kvalitatiivinen. Kvalitatiivinen tutkimus tarkoittaa laadullista tutkimusta, jossa on pyrkimyksenä ymmärtää kokonaisvaltaisesti kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä. Alasuutari (2012, 19, kts. myös van Glasersfeld, 2014, 24) kuvaa kirjassaan laadullisesta tutkimuksesta laadullisen tutkimuksen tarkoittavan aineiston tarkastelua kokonaisvaltaisesti eikä argumentaatiota voida rakentaa yksilöiden erojen varaan. Tutkielmani tutkimusote on teoriaohjaava sisällönanalyysi, jolloin tutkin sitä, millainen kuva lasten osallisuudesta muodostuu haastatteluaineiston perusteella tiettyä teoreettista viitekehystä mukailten. Teoreettiseksi viitekehyyksi olen valinnut Wrightin ym. vuonna 2006 oppaassaan *The participation of children and young people in developing social care* esittelemän kokonaisvaltaisen systeemin näkökulmaa osallisuuteen. Tämän näkökulman mukaan organisaatiossa on osallisuutta toteutettaessa kiinnitettävä huomiota koko osallisuuden kokonaisuuteen, jotta sillä olisi haluttua vaikutusta (Wright, ym. 2006, 14.).

Teoriaohjaavassa analyysimenetelmässä teoria toimii tukena analyysin tekemisessä ja siinä on mahdollista käyttää teoreettisia kytkeviä, jotka eivät välttämättä ole lähtöisin suoraan teoriasta. Teoriaohjaava analyysi on teorialähtöisen ja aineistolähtöisen sisällönanalyysin yhdistelmä, jossa tavoitteena on arvioida teoreettisen viitekehyyksen kautta uudenlaista ajattelua ja tulkintaa valitusta ilmiöstä. Tavoitteena ei ole testata tiettyä teoriaa vaan pyrkiä uudenlaisen ajattelun tuottamiseen. Teoriaohjaavassa analyysissä aineiston hankinta on metodologian ohjaamaa mutta vapaata. Aineiston analyysi on kaksivaiheinen, jossa aineistolähtöiseen analyysin liitetään teoriaohjaavaa analyysia. Raportointi on teoriaohjaavaa. Teoriaohjaava analyysi pohjautuu induktiiviseen päättelyyn, jossa teoria tuodaan mukaan ohjaamaan lopputulosta. Mitä aiemmin teoria tuodaan mukaan tutkimukseen, sitä lähempänä tutkimus on kuitenkin deduktiivista tutkimusta. Teoriaohjaavassa analyysitavassa voidaan puhua myös abduktiivisesta päättelystä, joka yhdistää sekä deduktiivista, että induktiivista päättelyä. (Tuomi & Sarajarvi, 2018. Luku 4)

Sisällönanalyysi tavoittelee sanallisen ja selkeän kuvan luomista tutkitusta ilmiöstä. Analyysissä tieto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon, siten, että aineiston

tarjoama informaatio säilyy ja selkeytyy. Tämä tarkoittaa siirtymistä aineistosta löytyvistä konkreettisista ilmauksista kohti abstraktimpia käsitteitä. Sisällönanalyysissä tavoitteena on löytää aineistosta erojen ja samanlaisuuksien vaihtelua, jolloin aineisto on mahdollista jakaa eri aineistoyksiköihin, joita on mahdollista verrata keskenään. Analyysi perustuu koodaukselle, jota voi analyysimenetelmän mukaan ohjata aineisto tai teoria. Näitä on mahdollista myös yhdistää. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on tavoitteena yhdistää käsitteitä ja löytää tätä kautta vastauksia tutkimustehtävään. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä käsitteistö tulee teoriasta (Tuomi & Sarajarvi, 2018. Luku 4)

### 3.2 Aineiston keruumenetelmä

Keräsin tutkielman aineiston kahdella ryhmähaastattelulla. Toiseen haastatteluun osallistui kaksi työntekijää erityisen tuen perhetyöstä ja toiseen kolme työntekijää tehostetusta perhetyöstä. Haastateltavia olin kutsunut kumpaankin haastatteluun kolme, mutta yksi haastateltava joutui perumaan osallistumisensa sairastumisen vuoksi. Yhteensä haastateltavia työntekijöitä oli viisi. Kutsuin osallistujat haastatteluun perhetyön esihenkilöille lähetetyllä viestillä. Pyysin esihenkilöitä välittämään haastattelukutsun työntekijöille. Tämän lisäksi osallistuin etäyhteydellä tehostetun perhetyön työyhteisöpalaveriin, jossa kerroin tutkimuksesta. Valitsin haastateltavat vapaaehtoisuuden perusteella siten, että sain haastateltavia kummastakin tutkimustani perhetyön työmuodosta. Haastatteluryhmiin osallistuneet työskentelivät samassa työyksikössä ja siten oli mahdollista olettaa, että heillä on samanlaisia kokemuksia lapsen osallisuuden toteutumisesta.

Ryhmähaastattelua on käytetty yhteiskuntatieteissä esimerkiksi käyttäytymisen tutkimuksessa, strategian kehittämisessä sekä käytäntöjen tutkimisessa ja arvioimisessa. Ryhmähaastattelu sopii erityisesti tilanteisiin, joissa on tavoitteena tutkia ihmisten erilaisia tulkintoja, argumentaatioita sekä merkitysten vaihtelua. (Hennink, 2007, 1) Tässä tutkielmassa tutkin osallisuutta tukevia ja estäviä käytänteitä sekä sitä, miten osallistujat näkevät osallisuuden toteutumisen ja miten he määrittelevät osallisuutta. Tutkimukseni kohteena oli myös erojen havaitseminen eri työmuotojen välillä. Hennink (2007, 5) toteaa ryhmähaastattelun tavoitteena olevan tutkia osallistujien erilaisia näkemyksiä tutkittavasta aiheesta ja pyrkiä luomaan näiden näkemysten perusteella yhteinen ymmärrys aiheesta. Ryhmähaastatteluun valitaan ryhmä, jolla on samanlaisia kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä. Ryhmähaastattelun avulla on mahdollista saada monipuolisempi kuva tutkimusaiheesta, kuin yksilöhaastattelulla olisi mahdollista saada. Ryhmähaastattelua on tyypillisesti käytetty myös tämän tutkielman tapaisissa tilanteissa, joissa tavoitteena on vertailla eri ryhmiä. (Mt., 2007, 5.)

Ryhmähaastattelun vahvuuksina ovat esimerkiksi saadun tiedon laajuus ja monipuolisuus, luonnollinen keskusteluympäristö, sopivuus monenlaisiin tutkimusaiheisiin sekä vuorovaikutuksessa syntyvän tiedon monipuolisuus. Ryhmähaastattelua tehtäessä on huomioitava myös tietyt haasteet, jotka tämän kaltaiseen haastattelutilanteeseen liittyvät. Näitä ovat esimerkiksi tilanteen osittainen hallitsemattomuus, ryhmän vuorovaikutuksen mahdolliset haasteet, ryhmäpaine sekä saadun tiedon laajuus, jonka analysointi voi olla työlästä. (Hennink, 2007, 7; Hyvärinen, 2017, Luku 7.) Tässä tutkielmassa pyrin hallitsemaan näitä haasteita sillä, että haastattelulle asetettiin aikataulu ja haastattelijana pidin huolta siitä, että aikataulussa pysyttiin ja jokaiselle haastatettavalle annettiin erikseen puheenvuoroja.

Haastatteluja on luokiteltu strukturoituihin, puolistrukturoituihin ja avoimiin haastatteluihin. Toteutin tämän tutkimuksen aineiston keräämisen teemahaastatteluna. Teemahaastattelu on yleensä puolistrukturoitu haastattelu, jossa tarkoituksena on, ettei haastattelijalla ole edeltä tarkkoja kysymyksiä vaan määrittelee teemat, joiden ympärille haastattelu rakentuu. Tavoitteena on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Luku 3.) Tässä tutkielmassa keräsin aineiston teemahaastatteluilla. Teemoina käytin Wrightin ym. (2006) osallisuuden koko systeemin huomioivan lähestymistavan osallisuuden aluetta rakennetta, kulttuuria, käytäntöä ja arviointia. (LIITE 1)

### 3.3 Tutkielman eettisyys

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on antanut 2023 uudet ohjeet tutkimuseettisistä käytännöistä ja menettelytavoista. Eettisen käytännön mukaan tutkimuksen tulee olla luotettavaa, rehellistä, arvostavaa ja vastuullista. Hyvät eettiset menettelytavat voidaan ohjeiden mukaan jakaa kahdeksaan eri osa-alueeseen, joiden mukaisesti eettisyyden täytyy toteutua koko tutkimuksen elinkaaren ajan. Nämä osa-alueet ovat: toimintaympäristö, Koulutus, ohjaus ja mentorointi, tieteellisen työn tekeminen, eettisyys ja ennakointi, Tutkimusaineiston käsittely ja hallinta, yhteistyö sekä asiantuntija- ja arviointitehtävät. Tutkimustavan luotettavuus tarkoittaa tieteellisen toiminnan laadun varmistamista, menetelmissä ja voimavarojen käytössä. Rehellisyys merkitsee suunnittelun, toteutuksen, tieteellisen toiminnan arvioinnin sekä raportoinnin avoimuutta puolueettomuutta, oikeudenmukaisuutta sekä yksityiskohtien läpinäkyvyyttä. Arvostus tarkoittaa kaikkien tieteellisen toiminnan osapuolten, kulttuurin sekä koko ympäröivän maailman arvostusta. Vastuunkannolla tarkoitetaan koko tieteellisen prosessin elinkaaren vastuullisuutta. (TENK, 2023, 12–13.)

Tutkimuksen eettisyys alkaa tutkimusaiheen valinnasta. Aihetta valittaessa on pohdittava sitä, kenen ehdoilla aihe valitaan ja miksi tutkimus aloitetaan sekä mikä on

sen yhteiskunnallinen merkitys. (Hirsijärvi, ym. 2009, 27.) Eettisyyttä on myös arvioitava myös siitä näkökulmasta, miten aineisto hankitaan ja millaista on hyvä tutkimus. Tutkimuksen tulee olla johdonmukainen. Tämä tarkoittaa etenkin hyvää lähdeaineiston valintaa sekä hyvää tutkimusasetelmaa ja laadukasta raportointia. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Luku 3). Tässä tutkielmassa aiheen valinta nousee sekä omasta kiinnostuksestani että aiheen yhteiskunnallisesta merkityksestä. Olen valinnut aiheen, joka kiinnostaa minua ja jonka tutkimukselle olen havainnut tarvetta. Olen työskennellyt useita vuosia lastensuojelun ja lapsiperheiden palveluissa. Työssäni olen huomannut sen, että lapsen osallisuuden toteutumisessa on edelleen jossain määrin puutteita eikä osallisuuden hyötyjä aina tunnisteta. Osallisuus on kuitenkin näissä palveluissa lainkin perusteella jokaisen lapsen oikeus. Lapsen osallisuuden kautta voidaan myös vaikuttaa palvelun vaikuttavuuteen sekä lapsen toimijuuden vahvistumiseen myös jatkossa. Tästä syystä tutkimusta lapsen osallisuudesta tulee edelleen tehdä.

Työssäni olen myös huomannut epätietoisuutta lastensuojelun ja etenkin sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden sisällöistä ja tarkoituksesta sekä kansalaisten että päättäjien tahoilta. Ollessamme äskettäin työssäni yhteydessä hyvinvointialueen päättäjiin ja kertoessamme palveluiden ruuhkautuneista tilanteista havaitsimme, ettei alueemme päättäjillä ollut juurikaan tietoa lapsiperheiden palveluista. Tutkimusta ei ole vielä juurikaan siitä miten eri perhetyön muodot eroavat toisistaan (Alatalo ym. 2019, 7). Näistä syistä aihetta tulee tutkia.

Tuomi ja Sarajärvi (a 2018, Luku 3.) muistuttavat, että tutkimussuunnitelman ja raportoinnin on oltava laadukasta, jotta tutkimuksen luotettavuus lisääntyy. Tässä tutkielmassa tutkimussuunnitelma täytyi hyväksyttävä valitun tutkimusalueen tutkimuslupaa varten. Tutkimussuunnitelma muokkautui saatujen ohjeiden mukaisesti ja etenkin aineistohallintasuunnitelmaan täytyi kiinnittää huomiota sen varmistamiseksi, että aineiston keruu on mahdollisimman eettistä. Tähän tutkimukseen on saatu tutkimuslupa valitulta hyvinvointi alueelta.

Tässä tutkielmassa en tutkinut lapsia, koska se on maisteritutkielmassa eettisesti haastavaa etenkin koska kyseessä olisivat erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevat lastensuojelun tai erityisen tuen tarpeessa olevat lapset. Valikoin haastatteluun osallistujat vapaaehtoisuuden perusteella. Keräsin haastatteluiden avulla tietoa osallisuuden toteutumisesta yleisellä tasolla kyseisessä perhetyön prosessissa. Mikäli haastateltavat kertoivat tapausesimerkkejä ne eivät tulleet mukaan raportointiin tai yhdistin ja häivyitin ne siten, ettei niistä voinut tunnistaa yksittäisiä tapausesimerkkejä. Näin varmistin sen, etteivät asiakkaat ole tunnistettavissa tutkielmassa. Tämä tutkielma ei vaatinut eettistä ennakoarviointia, koska haastateltavat eivät olleet erityisen haavoittuvassa asemassa.

Keräsin tutkielmani aineiston kahdella ryhmähaastattelulla. Haastateltavat osallistuivat haastatteluun nimettömänä eikä arkaluontoisia tietoja kuten haastateltavan

nimeä tai ikää ole näkyvissä tutkielmassa. Laadin tutkielman tekemisestä tietosuojailmoitus EU:n tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain mukaisesti. Tutkimuseettinen toimikunta (2023, 13) muistuttaa ettei tutkielmaan osallistumisesta saa koitua haittaa tutkittaville. Tässä tutkielmassani käsiteltyjä henkilötietoja olivat haastateltavan nimi, sähköpostiosoite, työtehtävä ja äänitetty haastattelutallenne. Tutkimusprosessissa on myös kaikissa sen vaiheissa varmistettu se, ettei tutkittavien henkilöllisyys tule näkyviin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Luku 3). Loinkin tutkittavista aineiston keruun aikana haastateltaville koodiavaimen. Tutkielman kannalta ainoa relevantti tunnistetieto oli se, kumpaa perhetyön muotoa työntekijä tekee. Tämä tunnistetieto oli oleellinen siitä syystä, että tutkielmassa selvitettiin eri työmuotojen eroavaisuuksia ja samanlaisuuksia. Koodiavaimen luomisella pyrin siihen, etteivät tutkittavat ole tunnistettavissa eikä heille voi koitua haittaa tutkimukseen osallistumisesta. Tästä samasta syystä tutkielmassa ei ole näkyvissä se millä hyvinvointialueella tutkimusaineisto on koottu. Poistin kaikki henkilötiedot sekä koodiavaimen tutkimuksen teon jälkeen.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023, 13) toteaa, että hyvään eettiseen tieteelliseen käyttöön kuuluu, että kaikki tutkimukseen osallistuvat ovat tietoisia siitä mihin aineistoa käytetään ja mitkä ovat aineiston käyttöoikeudet. Tässä tutkielmassa toimin itse rekisterinpitäjänä eikä haastatteluaineistoa käytetä muuhun kuin tähän tutkimukseen ja poistin aineiston tietoturvallisesti tutkielman valmistumisen jälkeen. Annoin tutkittaville tietoon rekisteriselosteen ja tutkimusluvan ennen tutkimukseen osallistumista. Kerroin tutkittaville tiedon siitä mihin tarkoitukseen keräsin aineistoa. Tutkittavilla oli mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta tai keskeyttää se missä vain vaiheessa. Keräsin tutkittavilta ennen haastattelua suostumus- ja vaitiolomakkeet. Kaikki aineisto- ja henkilötiedot säilytin salasanalla suojatulla tietokoneella kotonani eikä muilla henkilöillä ollut pääsyä aineistoon. Haastattelunauhoitukset kuuntelin kuulokkeilla, joten muut henkilöt eivät kuulleet näitä nauhoituksia.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, Luku 3.) toteavat, että tutkimuksen teon täytyy täyttää eettiset vaatimukset, koko tutkimusprosessin ajan. Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt pohtimaan eettisiä kysymyksiä kaikissa tutkielman vaiheissa. Erityisesti eettisyyttä oli punnittava haastattelutilanteessa ja haastatteluaineiston analyysissa. Huomiota kiinnitin siihen, etten vääristele millään tavoin haastateltavien vastauksia tai anna omien ennako-odotusteni vaikuttaa analysointiin. Olen myös kiinnittänyt erityistä huomiota lähdemerkintöjen oikeellisuuteen, sekä siihen, että tutkielmassa käytetyt kuvat ovat itse kokoamani, eikä niitä ole kopioitu suoraan mistään lähdeaineistosta.

### **3.4 Aineiston analyysi**

Aloitin aineiston analyysin pseudonymisoimalla litteroidun haastatteluaineiston ja luomalla koodiavaimen. Annoin haastateltaville koodin sen mukaan, kumpaan



haastatteluun he olivat osallistuneet. Tehostetun perhetyöntekijöiden haastatteluun osallistuneet saivat koodit Tt1, Tt2 ja Tt3. Erityisen tuen perhetyöntekijät saivat koodit Et1 ja Et2. Tämä jälkeen jatkoin analyysia litteroidun haastatteluaineiston jakamisella kahteen ryhmään. Toiseen ryhmään kokosin aineiston tehostetun perhetyöntekijöiden haastatteluista ja toiseen aineiston erityisen tuen perhetyöntekijöiden haastattelusta. Tämän jälkeen jatkoin analyysia aineiston koodaamisella. Tein aineistosta havaintoja, jotka toistuivat tai olivat muuten merkittäviä. Tavoitteenani oli kuvata aineiston keskeisiä käsitteitä.

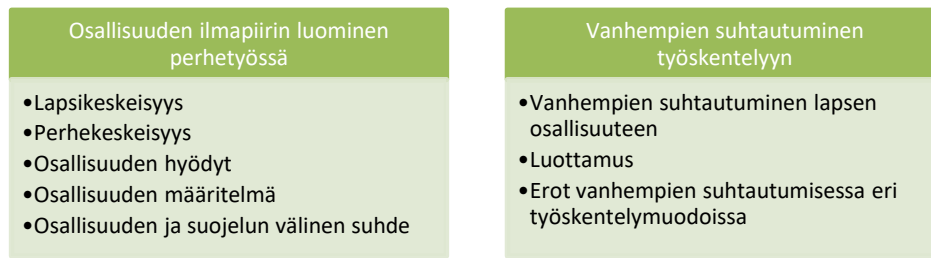
Tutkimuksen teon jokaisen vaiheen tarkoituksena on täyttää tutkimuksen tavoite ja löytää aineistosta vastauksia tutkimuskysymyksiin. (Hyvärinen, 2017, Luku 7). Tässä tutkielmassa aineiston analyysin päätavoitteena oli löytää vastauksia kahteen tutkimuskysymykseen. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä etsin vastausta siihen miten haastatellut perhetyöntekijät kuvasivat lapsen osallisuuden toteutumista perhetyön työskentelyssä. Toisella tutkimuskysymyksellä pyrin selvittämään eri perhetyön muotojen eroavaisuuksia. Aineiston analyysissa ryhmittelin havaintoyksiköt kahden yläotsikon alle. Näitä olivat osallisuuteen liittyvät tekijät ja perhetyön eri työmuotojen erot. Luokittelin aineiston ensin näihin kahteen luokkaan ja tämän pyrin yhdistämään aineistosta tehdyt havainnot valittuun teoreettiseen viitekehyksen. Seuraavaksi esittelen kaavioiden avulla pääotsikot sekä tärkeimmät koodit, joiden perusteella olen päätenyt näihin otsikoihin

Aineiston perusteella havaitsin tässä tutkielmassa, että lapsen osallisuuden rakenne oli perhetyön kontekstissa jaettava perhetyön prosessiin ja muihin rakenteellisiin tekijöihin.



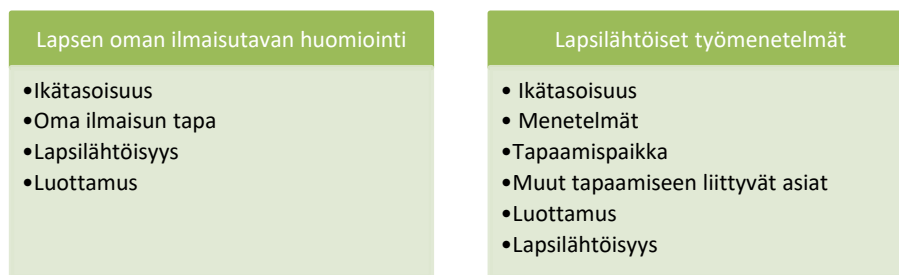
Kuvio 6 Osallisuuden rakenne

Osallisuuden kulttuurin luokka oli aineiston perusteella jaettava kahteen eri alaluokkaan, jotka olivat osallisuuden ilmapiirin luominen perhetyössä ja vanhempien suhtautuminen työskentelyyn. Nämä toimivat myös osallisuuden kulttuurin lukuina.



Kuvio 7 Osallisuuden kulttuuri

Osallisuuden käytännössä luokat lapsen yksilöllisyyden huomioiminen ja lapsilähtöiset työmenetelmät.



Kuvio 8 Osallisuuden käytäntö

Osallisuuden varsinaiseen arviointiin ei haastateltavien mukaan ollut kiinnitetty huomiota yhtä paljon kuin muihin osallisuuden kokonaisuuden alueisiin. Jaoin aineiston kahteen luokkaan, jotka olivat arviointi prosessin aikana ja arviointimenetelmät.



Kuvio 9 Osallisuuden arviointi

Lopuksi tein aineiston pohjalta johtopäätöksiä ja havaintoja siitä, mitkä tekijät nousivat aineistossa merkittävimiksi lapsen osallisuutta edistäviksi tai estäviksi tekijöiksi, sekä erityisen tuen perhetyöhön ja tehostetun perhetyöhön liittyvistä eroista. Lisäksi tarkastelin miten valittu teoreettinen kytkös toimi analyysia ohjaavana. Analyysia ohjasi vuoroin aineisto ja vuoroin teoria.

## **4 LAPSEN OSALLISUUS PERHETYÖSSÄ**

Analyysiosiossa tarkastelen sitä mitkä tekijät nousevat merkittäviksi lapsen osallisuuden näkökulmasta osallisuuden kokonaisuuden eri osa-alueilla. Tarkasteluni kohteena on se, miten perhetyöntekijät kuvaavat lapsen osallisuuden toteutumista perhetyön työskentelyssä. Analyysissä olen selvittänyt sekä osallisuutta edistäviä sekä heikentäviä tekijöitä. Olen tehnyt havaintoja siitä, millaisia ehdotuksia haastateltavat antoivat heikentävien tekijöiden vähentämiselle. Analyysissä olen kiinnittänyt huomiota myös eri perhetyön työmuotoa tekevien työntekijöiden haastatteluaineistosta nouseviin eroavaisuuksiin ja samanlaisuuksiin.

### **4.1 Osallisuuden rakenne**

Osallisuuden rakenteeseen nousivat tässä tutkielmassa aineiston perusteella tärkeiksi sekä rakenne perhetyön prosessissa, että muut rakenteet, jotka vaikuttivat haastattelujen perusteella lapsen osallisuuden toteutumiseen perhetyössä. Perhetyön rakenteessa nousivat oleellisiksi tekijöiksi palaverien ja muun työskentelyn rakenteelliset tekijät sekä dokumentointi. Muissa rakenteissa nousivat erityiseen tarkasteluun sosiaalityöhön sekä muihin palveluihin kuten mielenterveys- ja päihdepalveluihin liittyvät rakenteet. Tärkeimmät eri perhetyöhön muotoihin liittyvät erot liittyivät työskentelyyn intensiivisyyteen sekä dokumentointiin.

### 4.1.1 Perhetyön prosessi

Perhetyöntekijät kertoivat perhetyön prosessin koostuvan pääosin kotikäyneistä, joilla paikalla on tyypillisesti koko perhe. Tehostetun perhetyön työntekijät kertoivat prosessiin kuuluvan myös sekä lasten, että vanhempien omia tapaamisia. Eriytyisen tuen perhetyöntekijät kertoivat, että omia lasten henkilökohtaisia tapaamisia järjestetään vain harvoin ja toisinaan prosessi koostui pääosin vain vanhempien tapaamisista. Lasten henkilökohtainen tapaaminen oli merkittävä ero, joka aineiston pohjalta liittyi eri perhetyön työmuotoihin. Eriytyisen tuen perhetyöntekijät kertoivat omia tapaamisia olevan yleensä vain teini-ikäisille lapsille. Ruotsalaisen ja Vähämaan (2020) tutkimuksen tulosten perusteella yli 12-vuotiaiden lasten osallisuus oli toteutunut paremmin kuin nuorempien lasten. Oikeus osallistua ei kuitenkaan saisi olla riippuvaista lapsen iästä, vaan osallistumisoikeus koskee kaikkia lapsia. Tutkimuksen perustella näyttää olevan tarpeellista luoda käytänteitä, joilla varmistetaan alle 12-vuotiaan lapsen osallisuuden toteutuminen häntä itseään koskevan asian selvittelyssä. (Mt, 2020, 20–23.)

Tehostetun perhetyön työntekijöiden kertomuksissa nousi esiin se, että perhetyöllä on yleensä hyvin mahdollisuuksia tavata lasta. Tapaamiset ovat pääosin kotikäyntejä, joilla on mahdollisuuksien mukaan koko perhe paikalla. Lapsille järjestettiin myös omia tapaamisia, joiden tarkoituksena oli mahdollistaa lapsen osallisuutta omassa lastensuojeluprosessissaan. Eriytyisen tuen perhetyöntekijät puolestaan kertoivat lapsen mukana olon työskentelyn aikana vaihtelevan. Eriytyisen tuen perhetyöntekijät toivat esiin haasteen siinä, että tapaamisia perheiden kanssa on noin kerran viikossa ja usein tapaamiset ovat aikaan, jolloin lapset ovat koulussa. Eriytyisen tuen työntekijät myös kertoivat joskus tapaamisia peruuntuvan paljon, eikä lasten tapaamisia voida aina järjestää riittävästi. Eriytyisen tuen perhetyöntekijät kertoivat, ettei heillä ole resursseja tapaamisten järjestämiseen tiiviisti ja usein työskentely saattoi muodostua aikuiskeskiseksi.

“Mutta jotenkinhan tosi paljon se vaihtelee että miten se lapsi on mukana. Että jos nytkin vaikka miettii heti omia osaa perheistä niin se on sitä vanhempien kanssa työskentelyä.”

(Et1)

Eriytyisen tuen perhetyön ja lastensuojelun tehostetun perhetyön yksi merkittävimmistä eroista on se, että erityisen tuen perhetyö on aina vapaaehtoista, mutta lastensuojelun perhetyöhön voi liittyä velvoittavia piirteitä (Alatalo ym., 2021, 26.) Tällä eroavaisuudella voi olla merkitystä sille, että erityisen tuen perhetyöntekijät kertoivat

vanhempien usein toivovan lasten tapaamista kun taas tehostetun perhetyön työntekijät puolestaan kertoivat, etteivät vanhemmat aina kannusta lapsia työntekijöiden tapaamisiin.

”Niin että kyllä pääsääntöisesti. He ehkä kysyykin, että millon tapaatte lapsia mää aattelen, että jos vaikka ensimmäinen käynti on semmoinen että me tutustutaan ensin vaan vanhempiin tai vanhempaan että se toimis tolleen niin sitten he on että tuutteks te tapaamaan sitte meidän lapsia.”

(Et2)

”Jos se on ristiriitainen se viesti, että näennäisesti saa luvan, mutta kuitenkin vanhempi puhuu meistä negatiiviseen sävyyn tai antaa semmosta vaikutelmaa viestinnällään, ettei pidä meistä.”

(Tt2)

Tehostetun perhetyön työntekijät pitivät tärkeänä, että prosessiin kuuluu lapsen tapaamisia myös muualla kuin kotona, koska tällöin lapsi saattoi olla varma, että keskustelua kuulevat vain näkyvillä olevat ihmiset.

”Joo mä aattelen kanssa sen ja sitten, että lapsi voi olla varma, että ne kuulevat korvat on ne jotka on siinä näkyvillä, että jos siellä kotona ollaan. Niin siellä kotonahan vaikuttaa se perhekulttuuri ja kaikki tämmöset asiat ja vaikka vanhemmat ei ois paikallakaan niin kaikki asiat muistuttaa kuitenkin”

(Tt2)

Perhetyöntekijät kertoivat haastattelussa pitävänsä tärkeänä, että lapsille kerrotaan miksi perhetyö käy ja mitkä ovat tavoitteet ja että, myös vanhemmat kertovat lapsille työskentelystä. Myös Muukkosen (2009, 168–169.) prosessiosallisuuden mukaan lapsella on oikeus tietoon omasta prosessistaan. Cossarin Brandonin ja Jordanian (2014, 103–112) tutkimuksessa havaittiin, etteivät lapset aina tienneet omasta lastensuojeluprosessistaan ja siitä, miksi olivat lastensuojelun asiakkaita ja mikä oli työskentelyn tavoite. Tehostetun perhetyön työntekijät pohtivat prosessista kertomisen olevan erityisen tärkeää, koska perheissä on voinut käydä vuosien varrella paljon eri työntekijöitä. Perhetyöntekijät kuvasivat lapsen osallisuuden lisääntyvän, jos lapsi tiesi miksi työntekijät perheessä kävivät ja mikä oli työskentelyn tavoite. Tällöin lapsen oli mahdollista kertoa myös oma näkemyksensä siitä millaista muutosta hän perheeseen toivoi ja kuinka halusi itse osallistua työskentelyyn.

Perhetyöntekijät nostivat keskusteluun myös sen, että heidän on prosessin aikana kannustettava lapsen omia vanhempia huomioimaan lapsen osallisuus. Kummankin työmuodon työntekijät kertoivat haasteista liittyen siihen, että perheiden aikuiset eivät oman elämäntilanteensa vuoksi jaksaneet tai pystyneet huomioimaan lasta vaan työskentely saattaa muodostua aikuiskeskiseksi. Perhetyöntekijöiden roolina saattaa olla usein lapsen äänen esiin tuominen hänen perheelleen.

“... että semmonen muistuttaminen niille vanhemmill ja sen lapsen äänen niinku esiin nostaminen mikä jotenki nyt on vaan jotenki jääny, ehkä vaan ku on aikuiset on jo niin ylikuormittuneita työstä tai työttömyydestä tai työnt teosta. Kun ne jotka on töissä tekee hulluna töitä ja sitten on se toine. Vähä jotenki se semmonen ihan että kyllä me varmaan ollaan niitä sanottajia sitä sellasta tehään tosi paljon että sen lapsen ääni tuli siellä perheessä kuuluviin.”

(Et1)

“Niinku eihän lastensuojeluperheissä kaikilla vanhemmill aina oo kyky huolehtia siitä lapsen osallisuudesta itse niin silloin se meidän työntekijöiden tehtävä niinku että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi omassa elämässään”

(Tt3)

Perhetyöntekijöiden mukaan perhetyön prosessiin kuului myös palavereja, joita järjestettiin yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Palavereiden tarkoitus oli esimerkiksi aloittaa perhetyön työskentely tai arvioida työskentelyä. Haastateltavat kertoivat, etteivät lapset pääosin osallistuneet näihin palavereihin. Yksi haastateltava kertoi sosiaalityöntekijöiden usein varmistavan, että lapset ovat hoidossa tai koulussa palaverin aikana. Perhetyöntekijät kummassakin työmuodossa nostivat esiin myös sen näkökulman, että joskus vanhemmat toivoivat, etteivät lapset tulisi palaveriin mukaan voidakseen puhua asioista vapaammin. Cossarin ym. (2014, 103–112) ovat todenneet lastensuojelun asiakkuudessa oleville lapsille tehdyn kyselytutkimuksen perusteella, että lasten osallistuminen hänen asioihinsa liittyvissä palavereissa on nähty joskus ristiriitaiseksi. Lapsen osallistumisen palaveriin on joskus nähty tukevan lapsen osallisuutta ja toisinaan on arvioitu, ettei lapsen osallistuminen palaveriin ole mielekäästä tai lapsi voi jopa häiritä aikuisten keskustelua. (Mt. 2014, 103–112.)

Työntekijät pohtivat haastattelutilanteessa palaverien rakenteiden olevan sellaisia, että ne eivät tue lapsen osallisuutta. Palaverit järjestettiin haastateltavien mukaan usein sosiaalityön toimistolla aikaan, jolloin lapset ovat koulussa tai päivähoitossa. Kummankin työmuodon perhetyöntekijät pohtivat sitä, että mikäli palaverien rakenteet suosisivat kotikäyntejä voisi lapsen osallisuus mahdollistua paremmin.

“Jos palaveri on kotona, se luo enemmän joustavuutta sille lapselle osallistua ja vaikka se kieltäytyy lähtemästä toimistolle niin sitten se ei osallistu millään tavalla, Mutta jos palaveri on kotona niin lapsi voi seurata vaikka vähän kauempaa, kyllähän ne taitavasti kuuntelee. Niin vaikka semmonen,, että jos kokee, että jännittää kun on niin paljon työntekijöitä niin sitten se vois olla kuitenkin se mahdollisuus lapsella kuunnella toisesta huoneesta.”

(Tt3)

“..ja ehkä kotona sitte jos se alotus on niin siellä toki sitte on ollukki mukana. Ehkä enemmän se, että tapaamisen fyysinen paikka myös määrittelee sen, että ollaan täällä keskustan tiloissa niin sitten se ei oo, että lapsi on sitten ehkä jo mennykin sinne päiväkotiin tai kouluun. Mutt kotona sitten, niin on niitä alotuksia, että siellä on ollukki sitten lapsi paikalla.”

(Et2)

Muukkosen (2013, 168.) mukaan ei ole välttämätöntä, että lapsi on mukana kaikissa palavereissa ja tapaamisissa, mutta tällöin olisi sovittava, kuka tapaamisella toimii lapsen äänen esiin tuojana. Perhetyön kontekstissa perhetyön aloituspalaveri on yleensä tilanne, jossa työntekijät eivät vielä ole tavanneet lasta. Tällöin vanhemmille jää rooli tuoda lapsen ääni ja mielipide mukaan perhetyön työn suunnitteluun. Perhetyöntekijät kuvasivat haastattelutilanteessa sitä, että usein perhetyön työskentelyyn tulevilla vanhemmilla on omia haasteita ja traumaattisia kokemuksia, jolloin keskustelu saattaa pyöriä aikuisten ongelmissa, eikä lapsen tilanteesta puhumiselle ole aina tilaa. Haastatteluaineiston perusteella onkin mahdollista, että tässä palaverissa lapsen ääni voi jäädä kuulematta. Lansdown (2014, 23–24) kuvaa aikuisten lähestymistapoja lapsen osallisuuteen konsultatiivisen, yhteistyön ja lapsijohtoisen tasolla. Tämän aineiston perusteella lapsen osallisuus palavereissa on pääosin konsultatiivista. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi ei itse ole mukana palaverissa, mutta mahdollisuuksien mukaan hänen ääntään tuodaan esiin palaveritilanteessa. Perhetyöntekijät kertoivat olevansa itse usein lapsen äänenä palavereissa, koska vanhemmilla ei ollut tähän voimavaroja ja koska, sosiaalityöntekijät eivät aina olleet tavanneet asiakkaana olevaa lasta.

Perhetyön prosessiin kuuluva dokumentointi on myös osa osallisuuden rakennetta. Kaikki perhetyöntekijät kertoivat dokumentoinnin tulevan lasten papereihin. Tätä he pitivät hyvänä, koska tällöin myös tapaamisilla keskustelu pysyy paremmin lapseen liittyvissä asioissa. Lastensuojelulain (2007/417) ja sosiaalihuoltolain (1301/2014) dokumentointi tehdään aina palvelussa asiakkaana olevan henkilön tietoihin. Lastensuojelulain mukaan lapsen mielipide ja näkemys on kirjattava dokumentointiin. Saman lain mukaan lapsen ja perheen on saatava tietoonsa, mitä heistä on kirjattu. Tähän tutkielmaan osallistuneet perhetyöntekijät kertoivat, ettei dokumentointeja pääsääntöisesti käydä läpi lasten kanssa. Sama huomio tehtiin myös Cossarin ym. (2014, 103–112.) tutkimuksessa, jossa lapset kertoivat, ettei heillä ollut pääsääntöisesti tietoa siitä, mitä dokumenteissa luki. Tehostetun perhetyön työntekijät kertoivat, että työskentelystä luodaan suunnitelma dokumentti aina työtä aloitettaessa ja työn tarkastelun yhteydessä. Erityisen tuen perhetyössä ei tätä suunnitelmaa tehty. Tehostetun perhetyön työntekijät kertoivat, että suunnitelmat luodaan palavereissa käytyjen keskustelujen perusteella ja koska lapset eivät pääsääntöisesti ole mukana palavereissa ei heidän kanssaan käyty läpi myöskään suunnitelmaa. Dokumentit eivät olleet työntekijöiden mielestä lapsilähtöisiä. Tutkimukseen osallistuvat kertoivatkin tässä olevan kehittämistä ja ideoivat haastattelutilanteessa lapsilähtöisen dokumentin.

“ Ja sitt jos jotain konkreettista ihan mieltii niin lapselle se oma suunnitelma. Mä aattelen että tää jää varmaan elämään semmosena ittellä mielessä ihan vahvana, että oikeesti semmone. Pitäskö siitä tehdä semmonen konkreettinen juttu. Niin se varmasti lisää lapsen osallisuuden tunnetta.”

(Tt2)

Nigels Thomas (2002, 88) on todennut, että lapset ovat kertoneet jäävänsä syrjään omissa prosesseissaan, koska heidän ei ole sallittu osallistua. Hotari, Oranen ja Pösö (2009) ovat tutkineet lastensuojelun asiakkuudessa olevia lapsia ja nuoria. Tässä tutkimuksessa kaikki haastateltavat olivat kirjoittajien mukaan tuoneet esiin tärkeyden sille, että heidän osallisuuttaan ei ohiteta missään vaiheessa. Haastatellut nuoret kertoivat osallisuuden estyneen esimerkiksi aikuisten kiireen, lapsen ja nuoren tiedon väheksyminen, ammattilaisten vaihtumisen ja sukupolvien välisen kuilun. (Mt. 2009, 160.) Tässä tutkielmassa haastatellut työntekijät näkivätkin tarpeelliseksi kehittää lapsen osallisuutta niissä kohdin prosessin rakennetta, joissa se oli tällä hetkellä puutteellista. Haastateltavat nostivat esiin lapsilähtöisen dokumentin kehittämisen sekä sen, että mikäli sosiaalityön palaverit olisivat kotikäyntejä olisi lasten helpompi osallistua näihin. Haastateltavat näkivät perhetyöntekijän olevan pääsääntöisesti lapsen asiakkuusprosessissa henkilö, jolla on aikaa lapselle ja joka toimivat lapsen äänenä.

#### 4.1.2 Muut rakenteelliset tekijät

Keskustelussa nousi esiin haaste siinä, että lapsen asioista vastaavilla sosiaalityöntekijöillä ei ollut aina resursseja tavata lasta. Esiin nousi haaste työntekijöiden runsaasta vaihtumisesta sosiaalityössä. Myös Eriksonin ja Korhosen (2022, 61–62) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kertoivat, ettei heillä ollut riittävästi aikaa tavata lapsia ja kokivat jo kolmen vuosittaisen tapaamisen olevan paljon, mutta ei ollenkaan riittävästi. Sosiaalityöntekijät kertoivat lapsen kohtaamisen vähyyteen olevan pääosin syynä aikapaine, työn kuormittavuus sekä työntekijöiden vaihtuvuus.

Laakson (2019, 49–50) huostaanotettujen lasten kokemuksia kartoittavassa tutkimuksessa suhde sosiaalityöntekijään kuvautui usein etäisenä ja läheisimmiksi koettiin esimerkiksi laitoksen aikuiset. Lapset kertoivat, etteivät aina edes tiedneet kuka heidän sosiaalityöntekijänsä on tai miten häneen saisi yhteyden. Lapset kertoivat työntekijöiden vaihtuvuudesta ja siitä, miten tämä haastoi luottamuksellisen suhteen luomista sosiaalityöntekijään. Eriksonin ja Korhosen tutkimuksessa (2022) huomattiin samansuuntaisia tuloksia. Tämän tutkimuksen kohteena olivat myös huostaanoton kokeneet lapset. Eriksonin ja Korhosen (2022, 74.) tutkimuksen perusteella todettiin suhteen sosiaalityöntekijään olevan merkityksellinen tekijä, mutta tapaamisia



oman sosiaalityöntekijän kanssa oli harvoin. Jotkut tutkimukseen osallistuvat lapset tapasivat oman sosiaalityöntekijänsä ensimmäisen kerran tutkimustilanteessa. (Mt. 2022, 74) Brandonin ja Jordanian (2014, 103–112) tutkimuksessa haastateltiin kotona asuvia lastensuojelun asiakkuudessa olevia lapsia Iso-Britanniassa. Tässä tutkimuksessa lapset kertoivat arvostavansa säännöllisiä kohtaamisia oman työntekijän kanssa (Mt, 2014, 103–112). Näiden tutkimustulosten perusteella lapset hyötyvät luottamuksellisesta ja riittävän tiiviistä suhteesta omaan työntekijään. Tässä kontekstissa perhetyöntekijöiden rooli lapsen lähityöntekijänä ja lapsen äänen esiin tuojana korostuu. Haastateltavat kertoivat, että koska perhetyössä lasta pääsääntöisesti tavataan useammin kuin sosiaalityössä on perhetyöntekijöillä myös tietoa lapsen osallisuudesta.

”Ja se on varmaan aika tärkeää tietoa sosiaalityöntekijälle, koska ainakin nyt tän tiedon valossa aika harvakseltaan sosiaalityöntekijät ehtivät tapaamaan lasta ja sitten kun me pystytään tapaamaan useammin niin meillä on sitten sellasta tietoa, mitä sosiaalityö tarvitsee lapsen osallisuudesta.”

(Tt1)

Yksi haastateltava kertoi heidän kehittäneen perhetyön rakenteeseen työtavan, jossa pyytävät aina työskentelyn aikana sosiaalityöntekijän yhden kerran mukaan lapsen tapaamiselle. Työntekijät pohtivat näiden tapaamisten etuna olevan se, että sosiaalityön tapaamisella on mukana lapselle tuttu perhetyöntekijä. Perhetyöntekijä tuntee lapsen tilannetta ja hänellä on historiatietoa lapsesta. Työntekijät pohtivat sitä, että tällöin keskusteluun voi nostaa asioita siitä mitä lapsen kanssa on tehty. Perhetyöntekijät myös totesivat, ettei etenkin uusilla sosiaalityöntekijöillä ole aina kokemusta lapsen kanssa työskentelystä ja tästä syystä lapsen kohtaaminen voi tuntua sosiaalityöntekijästä haastavalta. Tällöin lapsen kanssa työskentelemään tottunut perhetyöntekijä voi olla tukemassa lapsen tapaamista.

Kummankin perhetyön työmuodon työntekijät kertoivat osin lapsen osallisuuden haasteisiin liittyvän se, että perheiden vanhemmat olivat huonokuntoisia. Osallisuuden rakenteeseen liittyen tutkittavat kertoivat tähän liittyvän, etteivät vanhemmat olleet saaneet tarvitsemiaan palveluita. Haastateltavat kertoivat myös koronajan hoitovelan näkyvän edelleen asiakkaiden tilanteissa. Koulupudokkaiden määrä oli lisääntynyt ja heikko taloudellinen tilanne kuormitti perheitä. Haastateltavat pohtivat, että näissä tilanteissa lapsen osallisuuden toteutuminen on vaikeaa.

”Ja nää imaisevat vanhemmat, jotka koittaa viedä sen tilan. niin me vähän myös paikataan joitain muita palveluita, että me ei välttämättä saada keskittyä siihen lapseen, koska, siksi että vaikka vanhemmalla on puuttellisen mielenterveyspalvelut.”

(Tt1)

”Mutta kyllähän tää kertoo tästä ajasta. Ja varmaan korona on tuonut omansa tähän se korona 20 se kevät ni paljo ja just näihin koulupudokkaisiin mitkä meillä näkyy ja mitä ne on

ja ne haasteet siellä. Mutt kyllä sitte puhutaan ihan, että vaikuttaa taloudelliset niinku ihan miten on vanhemmilla huoli siitä rahasta ja aikuisosiaalityön asiakkuudesta ja mitkä asiat etenee ja et pääse ehkä palveluihin siellä ja mitä kaikkee se aiheuttaa sille vanhemmalle. Ja ne on todella heikossa kunnossa ne meidän vanhemmat”

(Et2)

Perhetyöntekijät kertoivat muiden palveluiden puutteellisen saamisen näkyvän esimerkiksi siinä, että perhetyön tapaamiset menivät vanhempien haastavien tilanteiden selvittelyyn. Vanhemmat myös toivoivat, etteivät lapsen ole näillä tapaamisilla mukana. Sosiaalibarometrin 2021 (Eronen, Hiilamo, Ilmarinen, Jokela, Karjalainen, Karvonen, Kivipelto, Knop & Landén, 2021, 65–66) mukaan ammattilaisten päihde- tai mielenterveysongelmista kärsivien asiakkaiden tilanteeseen liittyvä huoli oli kasvanut. Barometrissa sosiaalityön ammattilaisista 52 % totesi, että palveluihin jonottavien tarpeisiin voitiin vastata huonosti. (Mt., 2021, 65–66). Vuoden 2022 sosiaalibarometrissa vastaajat kuvasivat edelleen eniten huolta olevan palvelujen heikentymisen. Vastaajat olivat nimenneet näiksi palveluiksi etenkin lasten- ja perheiden palvelut, oppilashuollon ja mielenterveyspalvelut (Eronen & Landén 2022, 53). Vuoden 2020 sosiaalibarometrissa kuvattiin tilannetta koronavirus-vuotena (Eronen ym. 2021, 65). Perhetyöntekijöiden mukaan nämä haasteet olivat kuitenkin edelleen heijastuneet asiakkaiden tilanteisiin ja palveluihin oli edelleen hankala päästä.

Tutkimukseen osallistuneet erityisen tuen perhetyöntekijät pohtivat sitä, että palveluun tuli usein perheitä, joiden kaikista lapsista ei ollut mitään tietoa palvelussa tai sitten perheen lapsia ei kuultu muissa palveluissa, jolloin haasteet olivat kasvaneet jo suuriksi. Perhetyöntekijät pohtivat kuinka joskus perheet olivat käyneet vuosikausia esimerkiksi neuvolassa, kouluterveydenhuollossa ja muissa oppilashuollon palveluissa, mutta lasten erityiset vakavat haasteet tulivat esiin vasta perhetyössä.

”niin ei oo tavattu ollenkaan tai sitti jos ne on menny läpi koulu- ja terveystarkastukset niin sitti niitä ei oo kyllä kuultu ollenkaan tai kyllähän jos mietitään.. niin kyllähän ne lapset on varmasti kertoneet tai sanoneet ja jos on kysytty, että ootko käyny koulussa niin varmasti on sanoneet että en oo käyny. että onhan se varmaan sellanen, että joku tässä järjestelmässä on vikana jossain kohtaa kun tämmöstä pystyy ees tapahtuun. Kun tuntuu että ite aatteele että eihän se oo omahollista, että tämmöstä voi tapahtua tänpä päivänä, muttta näin se vaan on”

(Et2)

Erityisen tuen perhetyöntekijöiden haastattelussa erityiseksi rakenteelliseksi muutokseksi nousi vastaajien kertomuksissa se, että perheiden haasteet olivat kasvaneet viimeisen kolmen vuoden aikana. Työntekijät arvelivat, että osittain syynä olivat korona-aikana palveluihin tehdyt heikennykset ja osittain perheiden muista syistä kasvanut pahoinvointi. Yliruka ym. (2022, 32–33.) totesivat tutkimuksessaan, että lastensuojelun kriteerit ovat kiristyneet viime vuosina ja lastensuojelun asiakasmitoituksen vuoksi yhä hankalammassa tilanteessa olevia asiakkaita tulee lapsiperheiden palveluihin. Erityisen tuen perhetyöntekijät kuvasivat myös, että lastensuojelun tarpeessa

olevat perheet eivät päässeet lastensuojeluun, vaikka sen tarve oli arvioitu. Lastensuojelulain (417/2007) 27 §. n mukaan lapsen lastensuojeluasiakkuuden tulisi alkaa tilanteessa, jossa lapsi tarvitsee lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Eritysien tuen perhetyöntekijät kuvasivat kuitenkin usein tilanteita, joissa perheillä olisi lastensuojelun tehostetun perhetyön intensiivisemmän tuen tarve. Perheet joutuivat kuitenkin tutkittavien perhetyöntekijöiden mukaan odottamaan pitkäänkin näiden lakisääteisten palveluiden alkamista. Lastensuojelun tehostetun perhetyön työntekijöitä pohditti haastattelussa puolestaan se, että perhetyöllä kannateltiin perheitä, joiden kohdalla lapsen tilanne oli jo vakavasti vaarantunut eivätkä perhetyöntekijät nähneet perhetyötä enää riittäväksi palveluksi.

”Nytkin meillä on perheitä, jotka on puoli vuotta odottaneet pääsemistä lastensuojeluun ja me jatketaan siellä, niin kyllä sekin on ihan kohtuuttoman pitkä aika. Ett perhe tarviis intensiivisempää tukea ja ovat siihen sitoutuneita sillä hetkellä kun siitä ruvetaan puhumaan. Sitten kun ne puoli vuotta odottaa niin sitten se voi ollakkin, ettei ne enää. Ne sanookin että ei me mittään halutakaan tai siis sitten ollaan taas siinä, että jos ollaan tehty sitä motivointityötä, että saatas ne motivoitumaan siihen intensiiviseen sitt voi käydä niin. Onhan tää nyt perheidenkin kannalta tää tilanne nyt jotenkin todella hurja, että ne joutuu niin kauan odottamaan.”

(Et1)

Perhetyöntekijät kertoivat kummassakin haastattelussa, että rakenteellisiin syihin liittyen kummassakin perhetyön muodossa oli asiakkaita, joiden tarpeet eivät kohdanneet perhetyön työskentelyä vaan tarpeet olivat raskaampia tai asiakkaat olisivat tarvinneet muuta palvelua kuten esimerkiksi mielenterveyden hoitoa. Perhetyöntekijät totesivat tämän haastavan lapsen osallisuutta. Lasten ääni ei päässyt nousemaan tarpeeksi aikuisten huonovointisuuden vuoksi tai siitä syystä, ettei työskentely ollut lapsen tarpeisiin nähden riittävän intensiivistä. Toisaalta perhetyöntekijät kokivat olevansa usein esimerkiksi verkstopalavereissa lapsen äänenä ja kokivat roolinsa myös vanhempien vahvistajina lapsen osallisuuden huomioimisessa. Haastateltavat pohtivat sitä kuinka aikuiset voivat valita ovatko tilanteet helppoja aikuisille vai huomioivatko ne ensisijaisesti lapsen osallisuuden tavoitteen.

”näissä tilanteissa meillä aikuisilla on ihan hirveesti valtaa. Onko se niin, että valta on aina aikuisilla ja sitt se on kyllä aina tosi iso vastuu miten me valitaan sitä käyttää. Käytetäänkö me sitä niin, että se on aikuisille se tilanne helppo vai silleen että että me ensisijaisesti sillä vallalla huolehditaan että se lapsi saa osallistua ja olla oman elämänsä keskellä”

(Tt3)

Muukkosen (2009, 167) prosessiosallisuuden mukaan osallisuuden rakenne muodostuu lapsierityiseksi, kun lapsen ja perheen kanssa valitaan yhdessä tarpeeseen sopivia osallisuuselementtejä. Lapsierityisyys vaihtelee lapsen tarpeiden mukaan. Kun prosessissa on huomioitu lapsierityisyys, on lapsen mahdollista huomata prosessin aikana, että hän voi luottaa ympärillään oleviin aikuisiin ja siihen, että näi-

den tavoitteena on turvata lapsen etu. (Mt. 2009, 167.) Tällöin lapsen suojeleminen ja osallisuus tehostuu. Tästä syystä tulisi perhetyössä ja muussa yhteiskunnassa huomioida rakenteiden lapsiystävällisyys.

## **4.2 Osallisuuden kulttuuri**

Tähän tutkielmaan haastatellut perhetyöntekijät kertoivat tasapainolevansa osallisuuden kulttuurissa lapsikeskeisyyden ja perhekeskeisyyden välillä, jolloin työskentelyssä oli pohdittava sitä missä määrin lapsen osallisuus mahdollistuu tilanteissa, joissa osallisuuden käytäntöä toteutetaan joskus jopa pääsääntöisesti vanhempia tapaamalla. Keskusteluissa nousi esiin myös se kuinka haastateltavien mielestä perhetyön organisaatiossa tulisi keskustella lapsen osallisuudesta sekä siitä, kuinka tavoitetta lapsen äänen esiin tuojana voitaisiin korostaa. Keskusteluissa nousivat esiin pohdinnat lapsen osallisuuden hyödyistä sekä lapsen osallisuuden ja suojeleminen välisestä suhteesta. Näitä teemoja käsitellään ensimmäisessä alaluvussa. Toisessa alaluvussa keskitytään pohtimaan sitä, kuinka lapsen osallisuus vaatii sitä, että myös lapsen perhe tunnistaa osallisuuden merkitykset ja hyödyt. Perhetyöntekijät kuvasivat sen, miten vanhemmat suhtautuivat lapsen osallisuuteen nousevan yhdeksi merkittävimmäksi tekijäksi lapsen osallisuuden toteutumisessa. Merkittävimmäksi eroksi eri perhetyön muotojen välillä nousi vanhempien suhtautuminen perhetyön työskentelyyn ja lapsen osallisuuteen.

### **4.2.1 Osallisuuden ilmapiirin luominen perhetyössä**

Osallisuuden kulttuurissa täytyy lapsen osallisuuden näkökulmasta huomioida lapsikeskeisyys kokonaisvaltaisena työtä ohjaavana teoriana, asenteena ja käytänteenä, jossa lapsi on keskiössä koko prosessin ajan. Tärkeänä lähtökohtana on se, että työskentelyn aikana aikuisten katse on lapsessa ja hänen tarpeissaan. (Pynnönen, 2020, 22) Kansainvälisesti on viimevuosin enenevässä määrin pyritty huomioimaan lapsikeskeisyyttä ja löytämään vaikuttavampia keinoja lapsen kuulemiseen. Usein näissä tutkimuksissa on huomattu prosessien olevan aikuiskeskeisiä ja lapsen kohtaamiseen olisi kehitettävä lapsiystävällisiä käytänteitä ja lapsen osallisuudesta täytyisi käydä keskustelua. (Burns, Pösö & Skievens, 2006, Luku 1.) Lapsikeskeisyyteen on usein liitetty myös perhekeskeisyys. Tähän näkökulmaan on voinut liittyä se haaste, että näkemys perhekonaisuudesta on voinut ohittaa lapsen yksilöllisen näkemisen. Perhekeskeisyyden haaste on voinut olla joskus myös se, että perheen intressi on voinut olla lapsen tarpeita tärkeämpi. Perheen tulkinnat ovat voineet nousta lapsen tulkinnan edelle ja lapsen edun ja vanhemmuuden tukemisen tavoitteet ovat voineet olla ristiriidassa. (Ervast & Tulensalo, 2006, 30-31.) Tämä näkökulma nousi vahvasti

esiin myös tässä tutkielmassa ja perhetyöntekijät kertoivat osallisuuden kulttuurissa tasapainoilevansa usein lapsen ja vanhemman tarpeiden välillä. Haastatteluissa nousikin esiin ajatus siitä, että ajatusta lapsesta asiakkaan tulisi edelleen kirkastaa.

“ Kyllä me ollaan kovin tietoisia siitä, että meidän pitäis enemmän vielä ohjata sitä prosessia niin, että se lapsi se osallisuus ois vielä vahvempaa. Se ei oo ollenkaan niin vahvaa kuin se voisi olla. Mutta se tarkoittaa sitä, että meidän pitää kääntää sitä omaa ajattelua ja päätä ja suunnittelua. Ja sitt ilmasta se aika aikasessa vaiheessa niille vanhemmille, että ei pelkääntään niinku vaan te, vaan että me halutaan myös lapsia kuulla. Ja sitt mä tykkään siitä, että ollaan niinku kaikki yhdessä sen samaan aikaan se koko tieto ja asia ja asioista puhuminen tapahtuu”

(Tt1)

Haastateltavat pohtivat työyksiköiden toimintakulttuuria työtehtävien priorisointia. Haastateltavat totesivat, että mikäli työntekijä pitää lapsen tapaamista tärkeänä hän myös järjestää tapaamiselle aikaa.

..mikä katsotaan siellä työyhteisössä niinku tärkeäksi, prioriteetiksi, mikä menee prioriteetiksi ... Sillä on ihan hirveen iso merkitys. Onko, se katsotaanko se tai koetaanko se lapsen tapaaminen jotenkin että se on tällanen pakollinen vastuu, joka on pakko hoitaa vai koetaanko se sellasena että mä oikeesti haluan nähdä tän lapsen ja tietää mitä sille kuuluu ja vähän tutustua siihen. Että että se ajattelumalli ja minkälainen toimintakulttuuri siellä on ni mä aattelen, että se vaikuttaa kans aika paljon. Että sitten vaikka ois resurssia vähän niin jos sä sen priorisoit niin sä sen ajan löydät”

(Tt2)

Lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii työn käytänteiden muokkaamista lapsikeskeiseksi, sekä ymmärryksen lisäämistä lapsen osallisuuden merkityksestä. Se vaatii työskentelyn painopisteiden muuttumista aikuiskeskeisistä, kohti lapsikeskeisiä toimintatapoja. (Muukkonen, 2009, 166) Wright.n ym. (2006, 12-15.) mukaan lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii sitä, että organisaatiolla on jaettu ymmärrys osallisuudesta ja koko työyhteisö on sitoitunut edistämään lapsen osallisuutta lisääviä käytänteitä. Osallisuuden kulttuurin tulisi myös pyrkiä tunnistamaan niitä käytänteitä, jotka eivät tue lapsen osallisuutta tai heikentävät sitä (Mt. 2006, 12-15.) Tässä tutkielmassa haastatellut tehostetun perhetyön työntekijät kertoivat, että heillä on työyhteisössä käyty keskustelua lapsen osallisuudesta, mutta usein keskusteluissa on törmätty siihen, että työssä keskiöön ovat päätyneet aikuiset. Haastateltavat kertoivat usein havahtuvansa työssään tilanteeseen, jossa lapsen asioihin keskittymisen sijasta keskustelu pyörii perheiden aikuisten asioissa. Tästä näkökulmasta tutkittavat pohtivat, että puhetta lapsen osallisuudesta olisi lisättävä työyhteisössä. Toisaalta tehostetun perhetyön työntekijät toivat esiin myös sen, että lapsen osallisuus on heille tärkeä, jopa itsestään selvä lähtökohta työhön ja he kokevat olevansa erityisesti lapsen työntekijöitä ja lapsen äänen esiin tuojia. Erityisen tuen perhetyötä tekevät kertoivat ettei työyhteisössä heidän kokemuksensa mukaan oltu

erityisesti puhuttu lapsen osallisuudesta. Keskustelut osallisuudesta oli heidän mukaan käyty pääosin työparitasolla asiakaskohtaisesti.

“Meillä käytiin tiimissä iso keskustelu siitä, että mikä meidän työn perustehtävä on. ... me haluttiin niinku ihan pohjamutia myöten keskustella siitä, että mikä on se perustehtävä minkä takia me tänne tullaan. Ja sitte tota me oltiin käyty sitä keskustelua viisi minuuttia nii ku joku sano, että öö, eikse meidän perustehtävä oo se lapsen suojelu. ... Mutt on tärkeetä käydä työyhteisössä välillä aivan pohjamutia myöten se keskustelu, ett miks me ollaan täällä, mikä tässä on merkityksellistä ja mitä varten me täällä ollaan. Ja sitt jos se rupee unohtumaan, että täällä ollaan sitä lasta varten niin sitt pitää kyllä tutkiskella itseään ja omaa työtään siitä näkökulmasta että, ett mihin tässä ollaan nyt hairahduttu, jos se lapsi ei olekaan enää keskiössä.”

(Tt3)

“Mää attelen kun käyn tätä keskustelua, että jossakin oli ihan että vähän niinku nytki ollaan puhuttu, että missä vaiheessa sitä lasta nähään ja kuullaan ja, ja onksillä niinku merkitystä tavallaan, että just niinku puhuttiin. Nyt kun ite miettii ne sehän ois tosi hyvä, että se kuitenkin se, että lapsi ois heti siitä alusta asti mukana. Ainahan se ei o omahollista, mutt jotenki sitt että tota en mä osaa oikeen muuta tohon. Onks meillä nyt silleen selkeesti nousu mitään muuta sellasta että”

(Et1)

Osallisuuden kulttuurissa on pohdittava myös tasapainoilua lapsen suojelun ja osallisuuden välillä. Tästä näkökulmasta lapset tulisi nähdä yksilöinä, mutta ottaa huomioon heidän erityinen lapsuuden ikävaiheensa. Kuitenkaan edes pieniä lapsia ei tulisi sivuuttaa osallisuuden toteutumisessa heidän ikätasoaan vastaavalla tavalla. Lapsuus on erityisen haavoittuva elämänvaihe ja erityisen haavoittuvassa asemassa ovat lapset, jotka eivät iän tai muun syyn vuoksi ilmaise itseään sanoin. Osallisuuden kulttuurissa onkin arvioitava mikä on lapselle ikätasoista ilmaisutapaa ja millaisin keinoin heitä suojataan ilman osallisuuden ulottuvuuden menettämistä. (Lansdown, 2010, 13–14.) Perhetyöntekijät pohtivat haastattelussa lapsen suojelun ja osallisuuden tasapainoa ja sitä, miten lapsi kuitenkin yleensä on tietoinen siitä mitä perheessä tapahtuu.

“Taitaa olla aika harvinaisia ne tilanteet, joissa lapsi ei jollain tavalla yhtään tietäis siitä perheen ongelmasta. Että kyllähän se on niin että niillä lapsilla on aina joku näkemys siitä haasteesta. että sitten se on vaan meidän aikuisten harkinnassa oltava, että millä tavalla siitä puhutaan. Mutta hyvin harvinaisia taitaa olla tilanteet, että me käydään perheissä että on pulma, josta lapsi ei niinku tiedä mitään.”

(Tt2)

Osallisuuden kulttuurissa Wright:n ym (2006, 16.) tulisi tunnistaa myös lapsen osallisuuden toteutumiseen liittyviä hyötyjä, jotta organisaatiot ja palvelun kohteena olevat lapset ja nuoret olisivat motivoituneita osallisuuden edistämiseen ja lapsilähtöisten menetelmien kehittämiseen. Osallisuuden toteutuminen hyödyttää kaikkia osapuolia kuten lasta itseään, lapsen kanssa toimivaa ammattilaista, organisaatiota ja

koko yhteiskuntaa. Osallisuutta kokeneet lapset ovat saaneet kokemuksen arvostuksesta ja voimaantumisesta. Heidän itseluottamuksensa on parantunut. Osallisuutta kokeneet lapset ovat tulleet kuulluiksi, ja he ovat voineet kertoa oman tarinansa. Lapsille on tärkeää saada kokemus siitä, että ovat voineet olla mukana asiakkuusprosesseihin ja aikuiset ovat kuulleet heitä. Tällä on vaikutusta myös lapsen suojelun tehostamiseen ja oikeanlaisen avun saamiseen. (Mt. 2006, 16, Muukkonen, 2009, 172.,)

Lapsen osallisuus on Muukkosen (2009, 171–172) tutkimuksen mukaan vaikuttanut myös siihen, että lapsen vanhemmat ovat tulleet tietoisiksi lapsen tarpeista. Ammatillaiset taas ovat saaneet mahdollisuuden kehittää palveluita ja oppia ymmärtämään paremmin lapsen tarpeita. Tällöin palveluista on mahdollista saada vaikuttavampia ja lasta paremmin suojaavia. (Mt. 2009, 172.) Osallisuuden kulttuurissa tapahtuvalla osallisuuden hyötyjen tunnistamisella onkin merkitystä myös muilla osallisuuden kokonaisuuden osa-alueilla kuten käytännössä ja arvioinnissa. Tässä tutkielmassa haastateltu erityisen tuen perhetyöntekijä kuvasi lapsen osallisuuden toteutumisen auttavan vanhempia näkemään lapsensa ja hänen tarpeensa ja tunnistamaan hyödyt lapsen osallisuuden toteutumisessa.

”Musta tuntuu, että se on tosi tärkeää, että vanhemmatki siihen pysähtyy siihen lapsen että mikä on sen lapsen kertoma ja sanoma. Että lapselta voi tulla joskus ihan niinku semmosta joku yllättäväkin, että hän kuvaa niinku sitä perheen tilannetta tai miltä se hänen silmin näyttää tai miten se arki tuntuu tässä perheessä. Nii ne vanhemmatkin on ihan, että en mä tajunnu, että se aatteleekin noin tai niin että oikeestiko sä aattelet tolla tavalla, että se saattaa. Positiivisia ja myönteisiäkin asioita mutta sitten toki niitä semmosiakin, että vanhemmalle hyvinkin niin että ottaa hyvin henkilökohtanen kun se vanhemmus on niin se voi tulla kyyneleet silmiin ja herkistyy vanhemmat siitä lapsen sanomasta ai että sää ootkin kokenu sen ikävänä ni myös sellasia että ne on aina itelleenkin aina semmosia, että tärkeitä ja merkityksellisiä hetkiä, kun ollaan siinä, että mitä se lapsi tuottaa ja just sen ääreen pysähtyminen, että mitä niin. Niin taas, että se sanoma kuullaan ja me nostetaan sitä ehkä esille siinä, että kuulitteko te nyt mitä lapsenne sanoi, että puhutaanki tästä”

(Et2)

Perhetyöntekijät kokivatkin tärkeäksi sen, että lapsen osallisuus auttoi vanhempia osallistamaan lasta perheen arjessa, koska perhetyö ei ole paikalla aina, vaan vanhemmalla on tärkein tehtävä lapsensa osallisuuden mahdollistajana. Työntekijät kertoivat lasten myös itse hyötynneen osallisuudesta, koska heidän luottamuksensa aikuisten apuun oli vahvistunut. Osallisuutta kokeneiden lasten tilanne oli voinut kohentua, koska tukea oli osattu kohdentaa ja tarjota oikein lapsen tarpeiden mukaisesti. Perhetyöntekijät kuvasivat lapsen osallisuuden tehostaneen lapsen suojelua. Haastateltavat pohtivat myös sitä, kuinka lapset hyötyvät siitä, että osallisuuden toteutumisen myötä lapset saivat kokemuksen siitä, että aikuisiin voi luottaa. Tämä oli haastateltavien mukaan tärkeää etenkin niiden lasten kohdalla, joilla oli taustallaan osattomuuden kokemuksia.

”Mutt aika pienet jo kun niitten kanssa vaikka piirtelee, että mitä sä haluisit tehdä vaikka äitin kanssa tai vaikka isin kanssa kyllä ne lähtee tuottamaan, että kävisin hampulialisella tai

leikkimässä. Sitt siinä voikin joskus käydä, näitäkin on joskus käynyt, että tulee ihan yhtäkkiä tulee, että äiti on joskus lyönyt. Tulee sillee poks”

(Tt1)

“ja kyll se sillee vetää nöyräks että jotkut lapset sitt isompana muistelee, että on ollu joku aikasempi työntekijä ne puhuu nimellä ja muistaa mitä ne on että sillon ku me oltiin pienii niin meillä kävi joku työntekijä ja sitt me tällasta puuhailtiin. Ett sitt oikeesti meillon joku merkitys ja lapset voi saada meiltä positiivisa kokemuksia siitä, että he on arvokkaita”

(Tt3)

“Niin ja siis korjaavia kokemuksia, jos on vaikka kiintymyssuhdehäiriötä taustalla tai muuta niinku omiin vanhempiin. Me voidaan ees pientä korjaavaa kokemusta tuoda niinku sellaseen luottamukselliseen suhteeseen aikuisen kanssa.”

(Tt2)

Osallisuuden kulttuurin puutteen on huomattu usein olevan merkittävä osallisuutta estävä tekijä. Osallisuuden kulttuurissa olevia esteitä ovat esimerkiksi resursien puute, aikuiskeskäinen päätöksenteko, osallisuuden merkityksen ymmärtämisen puutteet, uusien toimintatapojen kehittämisen pelko, tiedon puutteet sekä puutteet mahdollisuuksissa työskennellä suoraan lasten ja nuorten kanssa. (Wright ym., 2010, 18.). Osallisuuden kulttuurissa ei ole riittävää vain kuulla lasta, vaan lasten näkemyksiä täytyy ottaa huomioon päätöksiä tehtäessä. Lasten ja nuorten huolilla, ideoilla ja ajatuksilla on oltava merkitystä, kun tehdään häntä itseään koskevia päätöksiä. (Lansdown, 2010 34–36.)

#### 4.2.2 Vanhempien suhtautuminen työskentelyyn

Nigel Thomasin (2002, 171) mukaan lapsen osallisuus on riippuvaista aikuisten lähestymistavasta osallisuuteen. Thomas on tunnistanut aikuisten lähestymistavoista kliinisen, byrokraattisen, arvosidonnaisen ja kyynisen lähestymistavan lapsen osallisuuteen. Nämä lähestymistavat ovat osa perheiden ja organisaation osallisuuden kulttuuria, ja niillä on merkitystä lapsen osallisuudelle. Wrightin ym. (2006, 14) mukaan osallisuuden kulttuurissa palvelun käyttäjillä ja organisaation jäsenillä tulisi olla jaettu ymmärrys osallisuudesta. Tässäkin tutkielmassa nousi haastattelujen perusteella tarpeelliseksi tarkastella perhetyön organisaation lisäksi myös asiakasperheiden ajatuksia ja tulkintoja lapsen osallisuudesta ja sen tarpeellisuudesta. Perhetyöntekijät kokivat tutkielmassa merkitykselliseksi sen tukiko perheen ajatus lapsen osallisuudesta työskentelyyn lapsen mahdollisuutta osallistumiseen. Haastateltavat kuvasivat lapsen osallisuuden rakentamisen haastavaksi, mikäli vanhempi ei tunnistanut lapsen osallisuuden hyötyjä tai suhtautui lapsen osallisuuteen kyynisellä lähestymistavalla. Luottamuksen rakentaminen ja työskentely lapsen kanssa vaatii haastateltavien mukaan vanhempien luottamusta työntekijään ja prosessiin. Haastateltavat kokivatkin, että



lapsen osallisuuden toteutumisessa suurin este oli lapsen vanhemman negatiivinen suhtautuminen perhetyön prosessiin.

Tähän tutkielmaan tehtyjen haastattelujen perusteella on voitu todeta, että lapsen osallisuuden toteutuminen helpottuu, kun työntekijöiden ja lapsen vanhempien lähestymistapa lapsen osallisuuteen on samansuuntainen ja lapsen tarpeet huomioon otettava. Työntekijät kertoivat osallisuuden toteutumisen olevan haastavaa, jos vanhempien lähestymistapa poikkesi voimakkaasti työntekijöiden lähestymistavasta. Tyypillisesti haastateltavat kertoivat tilanteesta, jossa perhetyössä pyrittiin osallistamaan lasta, mutta lapsen vanhemmat pitivät osallistumista uhkana tai lasta vaarantavana tekijänä.

“Mutta mitä enemmän vanhemmat ovat rehellisiä omasta tilanteestaan ovat työskentelymyönteisiä sitä helpompaa lasta on osallistaa. Mutta mitä enemmän vanhemmat piilottelevat asioita. Täähän on faktaa. Ettei kerrota asioita niinkun ne ovat. Tehdään selän takana asioita. Lasten tulee sitten liittyä siihen salailun kulttuuriin, mikä on todella raskasta. Sitä on vaikea rikkoo sitä asiaa. Sillon se osallistamienn on todella kyllä hankalaa.”

(Tt2)

“Mutta tässäki on tosi paljon, jos miettii vaikka omia perheitä ni tällä hetkellä sitä vaihtelua. Että jotkut vanhemmat oikeen odottaa ja tosiaan toivoo sitä, että lasten kanssa työskentelyä ja siltä on taas tota niitä, vähemmän ehkä niitä, jotka ei halua Selkeesti rajaa sen.

(Et1)

Etenkin tehostetun perhetyöntekijät kuvasivat lapsen osallisuuden toteutumisen olevan haasteellista, jos vanhemmat eivät tukenut lapsen osallisuutta työskentelyyn. Eriyisen tuen perhetyön työntekijät kertoivat vanhempien yleensä odottavan ja toivovan työskentelyä lasten kanssa. Tämä oli yksi merkittävin ero, joka oli havaittavissa työntekijöiden kertomuksissa. Lastensuojelun kontekstissa perheet ovat toisinaan ottaneet perhetyön työskentelyä vastaan velvoittavasti, tällöin perheessä voi olla asioita, joita vanhemmat eivät halua tulevan työntekijöiden tietoon ja tästä syystä he suhtautuvat lapsen kanssa työskentelyyn negatiivisesti. Perheen salailun kulttuuri esti perhetyöntekijöiden mukaan lasta osallistumasta työskentelyyn. Myös Paason (2010, 23.) mukaan lapsen on helpompi luottaa työntekijään, jos myös hänen vanhempansa ja työntekijän välillä on toimiva yhteistyösuhde. Lapsen täytyy saada vanhemmaltaan lupa työskentelyyn. (Mt, 2010, 23.) Sama havaittiin myös esimerkiksi Cossarin ym. (2006, 103–112.) tutkimuksessa, jossa tutkimukseen pääsivät mukaan ne lapset, joiden vanhemmat antoivat siihen luvan ja näkivät lapsen osallisuuden hyödyttävän lasta. Lapsi tarvitseekin osallistuakseen luvan myös vanhemmaltaan ja osallisuuden mahdollisuus riippuu kaikkien lapsen ympärillä olevien aikuisten toiminnasta. Tästä näkökulmasta myös osallisuuden kulttuurin tulisi arvioida myös sitä, miten vanhemmat saataisiin kokemaan osallisuutta ja luottamusta työntekijöihin ja prosessiin. Wrightin ym. (2006, 14.) mukaan osallisuuden kulttuuri vaatii jatkuvaa kehittämistä ja parem-

pien käytänteiden tunnistamista. Erityisen tärkeää on tässä tutkielmassa haastateltujen perhetyöntekijöiden mukaan se, miten myös asiakkaat, lapset ja heidän vanhempansa, saataisiin näkemään lapsen osallisuuden hyödyt. Tärkeää olisi löytää keinoja saada luottamusta syntymään vanhempiin tilanteissa, joissa vanhempi ei ole motivoitunut työskentelyn vastaanottamiseen.

### 4.3 Osallisuuden käytäntö

Tässä tutkielmassa osallisuuden käytäntöön liittyi haastattelujen perusteella oleellisesti se, millaisia keinoja työntekijöillä oli luottamuksen rakentamiseksi lapseen, koska kaikki haastateltavat kertoivat luottamuksen saamisen lapseen olevan tärkeää, jotta työskentely voi onnistua. Ensimmäinen teema liittyy siihen, kuinka työskentelyssä on huomioitava lapsen yksilöllisyys ja ikätasoisuus sekä se, miten lapsi voi itse valita tapansa osallistua. Toinen teema keskittyy lapsilähtöiseen työskentelyyn ja työskentelymentelmiin.

#### 4.3.1 Lapsen yksilöllisyyden huomioiminen

Lapsen kanssa työskentelyn onnistuminen vaatii sekä tähän tutkielmaan osallistuneiden haastateltujen perhetyöntekijöiden, että muun tutkimuksen perusteella ensisijaisesti luottamuksellisen suhteen luomista lapseen. Cossarin ym. (2006, 103–112.) tutkimuksessa lapset kertoivat työskentelyn perustuvan ensisijaisesti siihen, että lapsi voi luottaa aikuiseen ja aikuinen luottaa lapseen. Myös Pynnösen ja Lahtisen (2020, 23) luottamuksen tulee olla molemminpuolista ja työskentelyn täytyy olla lapsen luottamuksen arvoista. Lansdown (2010, 35) toteaa työskentelyn lapsen kanssa vaativat molemminpuolista luottamusta ja dialogisuutta. Ei ole itsestään selvää, että lapsi kertoo työntekijöille elämästään ja haavoittuvassa asemassa olevalla lapsella voi olla vaikeuttaa luottaa aikuisiin (Pynnönen & Lahtinen, 2020, 23–24). Tässä tutkielmassa tutkittavat perhetyöntekijät kertoivat kokevansa, ettei lapsen kanssa työskentely onnistu ilman lapsen luottamuksen saavuttamista. Haastateltavat pohtivat keinoja, joilla lapsen luottamusta on mahdollista saavuttaa. Tärkeäksi haastateltavat näkivät sen, että työntekijä asettuu lapsen tasolle ja pyrkii luomaan luottamusta lapseen ikätasoisella tavalla. Perhetyössä käytössä on haastateltavien mukaan myös menetelmiä, joilla lasta voidaan houkuttaa kohtaamiseen.

“Positiivisia kohtaamisia. Näkisin sen näin, että kun mennään lapsia tapaamaan sinne kotiin ne ensin ittesä esitellään kuka olen ja mitä. Mielellään vie mukana jotain kivaa luettavaa tai pelejä tai jotain. Se on sellasta lapsen houkuttelua semmoseen vuorovaikutukseen mikä sitten pikkuhilaa vahvistuu ja syntyy luottamus. Näin minä teen.”

(Tt1)

“...kerrotaan sille lapselle ikätasosesti että alkaa se perhetyö ja niinku mitä se on ja hän on siinä osallisena myös, että ei se oo vaa niinku että. Hänelle myös hyvin ikätasosesti käydään sitä niinku, että tullaan sua tapaamaan myöskin ja miltä se susta tuntuu ja niinku monesti lähtee sitten siitä heti, että jos hän on siinä mukana niin hänelle kerrotaan mitä on niinku tulossa, että ennakoidaan sitä että lapsikin tietää sitt vaikke, että hei nyt tavataan meitä. Että tämmöset on tulossa meille seuraamaan vaikka ens viikolla. Niin sitt me ollaan jo nähty hänen kasvot ja vähän kysytty niitä hänen kuulumisiaan tai lukkaria katottu, että mikäs päivä sulle sopis ja moneltako ja mistä vaikka alotellaan ja vähän tutustutaan.”

(Et2)

Haastateltavat kuvasivat luottamuksen syntyvän työntekijän pyrkiessä lähestymään lapsen maailmaa ja hänen omaan elämäänsä kuuluvia asioita. Myös Pynnönen ja Lahtinen (2020, 23) toteavat, että aikuisen tulee lapsen luottamusta saadakseen pyrkiä tarkastelemaan asennoitumistaan lapseen ja hänen kokemukseensa. Ervast ja Tu lensalo (2006, 23) muistuttavat, että lapsen ei tule kohtaamisessa olettaa käyttäytyvän aikuisen tavoin, vaan lapsen täytyy saada tuntea olevansa lapsi ja hyväksytty juuri sellaisena. Luottamuksen rakentamisessa lasta auttaa työntekijän selkeys, avoimuus ja rehellisyys. Työntekijä tulee ottaa huomioon lapsen toiveet, olla luottamuksen arvoisen ja olla johdonmukainen asettamisissaan rajoissa. Tapaamisen tulisi edetä lapsen tahdissa (Paaso, 2010, 23.) Perhetyöntekijät pohtivat sitä, kuinka työntekijän tulee asettua lapsen tasolle ja osoittaa kiinnostusta lapsen elämään.

“Pitää jotenkin laskeutua sen lapsen tasolle. tää ei oo ollenkaan semmonen väheksyvä ilmasu vaan ihan niinkun saadaan omalla toiminnalla saadaan se lapsi kiinnostuneeks ja usein just joku huumori tai joku, ett se lapsi tuntee, että nyt toi on oikeesti minusta kiinnostunut ja keskittynyt”

(Tt2)

Haastattelussa perhetyöntekijät nostivat esiin näkökulman, jossa lapset osallistuvat omalla tavallaan ja osallisuus voi eri lasten kohdalla olla erilaista. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi lapsista, jotka haluavat olla mukana jokaisella tapaamisella, mutta eivät koskaan puhu mitään vaan viestivät esimerkiksi pään pudistuksin ja nyökkäyksin. Osa lapsista taas saattoi olla tapaamisen aikana omassa huoneessaan, mutta kuunnella aikuisia. Nämä lapset saattoivat työskentelyn jatkuessa rohkaistua ja tulla lopulta mukaan keskusteluun. Joskus lapsi saattoi perhetyöntekijöiden kertomusten mukaan osallistua esimerkiksi heittämällä työntekijää tai vanhempaa esineellä ja pyrkiä tällä tavoin tulemaan näkyväksi, vaikkei pystynyt tapaamisella ilmaisemaan itseään sanallisesti. Myös Pynnönen ja Lahtinen (2020, 25) toteavat, että lapsen tapaaminen voi olla lapselle hyvin merkityksellinen ja lisätä hänen kokemustaan osallisuudesta, vaikka hän ei tapaamisella puhuisi mitään.

Perhetyöntekijät kertoivat tässä tutkielmassa lasten osallistumisen olevan eri tasoista. Etenkin lastensuojelussa tulisi kuitenkin tähän tutkielmaan haastateltujen työntekijöiden mukaan selvittää se onko esimerkiksi lapsen valinta olla osallistumatta lapsen itsensä valinta vai onko siihen vaikuttanut esimerkiksi vanhempien asenne. Myös

Eriksonin ja Korhosen tutkimuksessa (2022, 63) todettiin sosiaalityöntekijöiden kertoneen toistuvista tilanteista, joissa lapsen lähiaikainen toteaa lapsen olevan esimerkiksi liian ujo tapaamaan sosiaalityöntekijää kahden kesken. Tämän jälkeen lasta oli haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan enää hankala saada mukaan kontaktiin (Mt. 2022,63). Eriksonin ja Korhosen tutkimuksessa lasten lähiaikaiset olivat perhehoitajia tai sijaishuoltopaikkojen työntekijöitä. Perhetyössä lasten lähiaikaiset ovat kuitenkin heidän vanhempiaan ja on todennäköistä, että vanhempien mielipiteellä lapsesta tai lapsen osallisuudesta on lapselle enemmän merkitystä kuin jonkin muun lähiaikaisen mielipiteellä. Tässä tutkielmassa haastatellut perhetyöntekijät kertoivat pyrkivänsä näkemään vaivaa lapsen luottamuksen saamiselle.

“Joskushan lapsi vaan itse kieltäytyy syystä tai toisesta. Voi toki olla taustalla vanhemman asenne tai voi olla ongelma että on puhuttu negatiiviseen sävyyn vaikka on näennäisesti suostuttu. Voi myös olla jos on teini-ikäisestä kyse voilla vaan niin etten oo kiinnostunu tai en haluu”

(Tt1)

“niin siinäkin pitää vaan olla semmonen lempeän sinnikäs ettei heti ensimmäiseen mä en haluan nähä sua torppaa sitä vaan niinku että sitten aika lempeästi mutta sinnikkäästi yrittää kuitenkin sitä.”

(Tt2)

Haasteeksi kummassakin perhetyöntekijöiden haastattelussa nousi se, että työskentely saattoi lipsahtaa hyvin aikuiskeskukseksi, jos tapaamiset olivat pelkästään aikuisten kesken ja lapsia tavattiin vain vähän. Haastateltavat kertoivat, että keskustelut tapaamisilla saattoivat pyöriä paljon aikuisten asioissa ja työntekijät kertoivat joutuvansa usein muistuttamaan myös itselleen, että työskentelyn fokuksen tulisi pysyä lapsessa ja hänen tarpeissaan, vaikka lapsi ei olisikaan tapaamisella paikalla. Työntekijöiden mukaan tässä auttaisi usein se, että muut rakenteet voisivat paremmin vastata vanhempien omiin haasteisiin. Tästä näkökulmasta koko yhteiskunnan rakenteella ja muiden palveluiden helpolla saatavuudella on vaikutusta lapsilähtöisyyden toteutumiselle perhetyön käytännössä.

### 4.3.2 Lapsilähtöiset työskentelymenetelmät

Lapset ja nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä ja osallisuuden käytäntöä tulisikin ottaa huomioon se, että erilaiset ja eri-ikäiset lapsen hyötyvät erilaisista osallistumisen keinoista ja tasoista. Lapsen osallisuus ei ole yksiulotteinen ilmiö vaan lapsi- ja tilannekohtaisesti muuttuva prosessi, jota aikuiset voivat toiminnallaan edistää. Lapsella on osallisuuden käytännössä oltava mahdollisuus vaikuttaa käytettäviin menetelmiin

sekä keskusteltaviin teemoihin. Lapselle on tärkeä saada kertoa itselleen tärkeistä asioista. (Wright ym. 2006, 29; Stenvall, 2020, 18.)

Lapsilähtöinen työskentely ja käytännön osallisuus mahdollistuu haastateltavien kertomusten perusteella, kun työntekijä on saanut luotua lapseen luottamuksellisen suhteen ja lapsi on saanut tuoda esiin omaa ilmaisutapaansa ja valintaansa työskentelyn etenemiselle. Lapsen osallisuus käytännön tasolla mahdollistuu myös parhaiten silloin, kun osallisuuden kokonaisuuden rakenne ja kulttuuri tukevat lapsen osallisuutta. Esimerkiksi palaveritilanteessa lapsen voi olla haastateltavien mukaan helpompi osallistua, jos palaverin rakenne suosii kotikäyntejä. Tällöin lapsella on mahdollisuus käyttää omaa ilmaisutapaansa ja hänen kanssaan keskusteltaessa voidaan käyttää esimerkiksi lapselle tuttuja leluja ja pelejä. Myös muut tutkimukset osoittavat, että lapsen kanssa työskentelyssä tapaamispaikalla ja sen lapsilähtöisyydellä on paljon merkitystä. Tapaamiset voivat onnistua, vaikka osallisuuden rakenne suosisikin tapaamisia toimistotiloissa. Tällöin olisi kuitenkin kiinnitettävä siihen, että osallisuuden kulttuurissa on tahtotilaa tilojen lapsilähtöisyyden lisäämiselle. (vrt. esim. Pynnönen & Lahtinen, 2020, 24; Ervast & Tulensalo, 2006, 56.)

Haastateltavat kertoivat, että tehostetussa perhetyössä perhettä tavattiin tiiviisti ja myös lapselle järjestettiin omia tapaamisia ja lasten tapaamisia oli yleensä melko runsaasti. Erityisen tuen perhetyötä tekevät kertoivat perheen tapaamisia olevan korkeintaan kerran viikossa ja tapaamiset olivat osin aikuiskeskeisiä. Tässä työmuodossa ei haastateltavien kertoman mukaan ollut yleistä tavata lasta ilman vanhemman paikalla oloa. Haastateltavat kokivatkin merkitykselliseksi lapsen tapaamisen riittävän tiiviisti, jotta luottamuksellinen työskentelysuhde oli mahdollista. Tehostetun perhetyön työntekijät kertoivatkin haastattelussa siitä, että riittävän intensiivinen työskentely lapsen kanssa ja tapaamiset myös muualla kuin kotona auttoivat luottamuksen rakentamisessa, vaikka lähtökohdat olisivatkin olleet haastavat. Erityisen tuen perhetyöntekijät pohtivat sitä onko työskentelyssä mahdollisuuksia tavata lapsia riittävästi ja rakentaa luottamusta.

*”Ja sitte no on se lojaliteetti lapsilla vanhempiin tosi vahvana mutta pitkässä työskentelyssä ku se luottamus saadaan niinku kuntoon niin sieltä saattaa noustaki oikeesti niitä asioita, joita on epäilty tai joku intuitio on ollu että tässä ei nyt kaikki ehkä oo ihan kohillaan niin sitten se lapsi ehkä uskaltaaki kertoa.”*

(Tt3)

*”Niin sittenhän ne hyvin voi olla yksittäisiä yks kaks kolme lapsen tapaamista mitä on ja sitten ku mietitään taas tietysti lapsesta riippuen ja iästäkin riippuen, ett se että enneku se semmonen luottamuksellinen suhde syntyy siihen lapseen, että se kertois ees jotain meille ja kokis meijät turvalliseksi ne se vaatii useamman kerran”*

(Et1)

Myös Eriksonin ja Korhosen (2022, 62) raportissa todettiin, että lapsia tulisi tavata riittävän usein, jotta he voisivat rakentaa luottamusta aikuiseen ja kertoa esimerkiksi

kokemistaan epäkohdista. Sekä tehostetun perhetyön että erityisen tuen perhetyön työskentelyssä on haastateltavien kertomusten perusteella asiakkaana lapsia, jotka ovat haavoittuvassa asemassa. Työntekijät tunnistivat, että etenkin niiden lasten kohdalla, joiden vanhemmat eivät suhtautuneet työskentelyyn luottamuksellisen suhteen luominen oli haastavaa. Luottamuksen saaminen lapseen on lapsen ympärillä olevien aikuisten toiminnasta riippuvaista, tästä syystä lapsen työntekijöillä tulisi olla riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia työskennellä lasten kanssa etenkin tilanteissa, joissa vanhemmat eivät tue lapsen osallisuutta.

Tehostetun perhetyön työntekijät kertoivat haastattelussa rakentaneensa perhetyön toimistolle lapsilähtöisen tilan. Erityisen tuen perhetyön työntekijät kertoivat puolestaan, ettei heidän tiloissaan ollut lapsilähtöisiä tapaamishuoneita. Tästä syystä erityisen tuen perhetyössä lapsia tavattiin haastateltavien kertomusten mukaan pääosin kotikäynneillä. Tehostetun perhetyö työntekijät kertoivat tapaavansa lapsia säännöllisesti myös toimistotiloissa ja pitävänsä näitä toimistolla tapahtuvia tapaamisia myös tärkeinä lapsen osallisuuden näkökulmasta.

*“Nii ja tämä tila. Tää on musta tosi tärkeä ja sopii hyvin lasten tapaamisiin. Että täällä ehkä joskus jollakin tavalla rohkeasti uskaltavat kerto asioista, toisin ku siellä kotona”*

(Tt1)

Tehostetun perhetyöntyöntekijät kokivat, että joskus lapsen mahdollisuus osallistua työskentelyyn lisääntyy, kun tapaamisella ovat paikalla vain lapsi ja työntekijät. Haastatellut tehostetun perhetyön työntekijät kertoivat kokevansa hyväksi tapaamiset perhetyön toimistolla. Osallisuuden rakenteessa työntekijät totesivatkin lasten tapaamisia olevan paljon myös muulla kuin kotona. Haastateltavat näkivät kodin ulkopuolisissa tapaamisissa monenlaisia hyötyjä, kuten sen miten lapsi toimii eri tilanteissa ja ilman vanhemman läsnäoloa.

*“Ja sitten myöskin se on hirveen tärkeä havainnoida, ett muten lapsi toimii ku vanhempi ei ole läsnä. Että voi olla, että on isojakin haasteita siellä kotona. Jotain tunnepuolen haastetta tai aggressiota tai jotain ja sitten kun lapsi onkin sen vanhemman vaikutusvallan alaisuudesta pois ni voi ollakkin sitte se, että se käyttäytyy aika eri tavalla ni se paljon niinku erilaisia, että minkä takia nähään millon missäkin ni moni asia vaikuttaa”*

(Tt2)

*“..käyn myös niinku kodin ulkopuolella, jossain muualla ku täällä meidän tiloissa kodin ni näkee sii miten se lapsi toimii kodin ulkopuolisissa tilanteissa ja uusissa paikoissa. Käydään vaikk jossain lähipuistossa tai yhdessä kaupassa ostamassa välipalaa. Tai asioidaan jossain, että näkee vähän miten se on.”*

(Tt3)

Kummassakin perhetyön työmuodossa työskentelevät haastateltavat kertoivat myös kotikäyntien hyödyistä ja perheen vuorovaikutuksen ja toiminnan havainnoinnista menetelmänä työskentelyssä.

“..saattaa olla semmosia havainnoiteja ja huomiointi että tehään tavallaan niitä semmosia käyntejä että katotaan miten joku tilanne, vaikka aamutoimet sujuu tai mikä se on se semmone ohjauksellinen näkökulma, johon me tullaan vähän mukaan että mikä se on mitä tapahtuu ja vähän ne perheen vuorovaikutustaidot. Miten ne tilanteet etenee niitten lasten kanssa.”

(Et2)

Havainnointi oli haastateltavien kertomusten mukaan pääsääntöinen tapa luoda osallisuutta hyvin pienelle lapselle, joka ei vielä puhu. Hyvin pienten lasten kanssa työskennellä tulisikin löytää keinoja kohdata lasta sanattomasti. Haasteeksi ei tulisi nähdä lapsen puhetaidon puutetta vaan työntekijän omia rajoituksia kohdata lasta ilman aikuisille ominaista sanallista tasoa. Pienen lapsen osallisuus koostuu tutkitun tiedon mukaan hiljaisten signaalien havainnoinnista, vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksesta, hoivatilanteista, lapsen kehon kielestä ja ilmeistä. Hyvin pienten lasten kohdalla korostuu myös aikuisten välinen ja verkostojen yhteistyö. (Stenvall, 2020, 43; Lansdown, 2010, 35.) Haastateltavat pohtivat pienten lasten osallisuuden käytännön koostuvan ensisijaisesti havainnoinnista ja aikuisten kanssa työskentelystä. Mikäli vanhemmat eivät olleet työskentelyssä rehellisiä estyi haastateltavien mukaan etenkin kaikkein nuorimpien lasten osallisuus, koska näistä lapsista ei ollut mahdollista saada tietoja esimerkiksi varhaiskasvatuksesta.

“Joo ja just ku puhuttiin niistä esteistä niin niitten kaikkein pienimpien lasten kohdalla on isoin este jos se vanhempi valehtelee, kun se on se meidän pääasiallinen tiedonlähde omien havaintojen jälkeen. Että niinku vauvaikänen, joka ei ees käy missään varhaiskasvatuksessa niin ei oo niinku välttämättä ketään muita aikuisia, jotka viettää sen kanssa aikaa. Tiedot mitä me saadaan on sen pohjalta mitä vanhemmat kertoo”

(Tt3)

Lapsen kanssa tulee käyttää menetelmiä, jotka auttavat lasta osallistumaan ja huomioitava, ettei lapsen osallisuus ole yksiulotteista vaan lapsi- ja tilannekohtaisesti vaihteleva prosessi, jota aikuiset voivat omalla toiminnallaan tukea ja edistää. (Thomas, 2002, 176; Stenvall, 2020, 18.) Esimerkiksi Paason (2010, 24) mukaan lapsen ei tarvitse tapaamisella sopeutua aikuisten maailmaan, vaan hänen tulee voida liikkua, leikkiä ja käyttää ikä- ja kehitystasoonsa sopivia ilmaisutapoja. Wright ym. (2006, 27.) toteavat, osallisuuden käytännön tarkoittavan turvallisia ja joustavia toimintatapoja lapsen kohtaamiseen. Ervast ja Tulensalo (2006, 60) toteavat lapsen hyötyvän erilaisten menetelmien käyttämisestä, mutta nämä eivät saisi olla itseisarvo ja työntekijöiden täytyy olla perehtyneitä käyttämiinsä menetelmiin. Menetelmien tulisi olla apuvälineitä tavoitteiden saavuttamiseen (Mt. 2006, 60). Tässä tutkielmassa haastatellut perhetyöntekijä kertoivat perhetyössä olevan laaja valikoima erilaisia menetelmiä kuten kortteja, pelejä, lomakkeita ja leluja. Työntekijät totesivat, että kaikenikäiset lapset hyötyvät tapaamisen toiminnallisuudesta, eikä edes teini-ikäisten kanssa työskentely yleensä työntekijöiden mukaan onnistunut ilman työskentelyä tukevia menetelmiä.

“Niin maalaaminen ja piirtäminen sitten kun ne innostuu tekemään niin sitten voi tulla helpommin sitä puhetta. Se ei välttämättä tuota sillä piirustuksella mitään tai sillä muovailuvaha, mutta siinä se jotenkin rentouttaa kun me ollaan siinä kaikki ja pyöritellään niitä taidokkaita siinä. Niin siitä voi tulla sitten. vaikka että kun olin itse lapsi niin mulla kävi kerran sellainen hauska juttu. Se niinku luoda sitä ilmapiiriä, jossa lapsi rohkaistuu jollain tavalla ilmaisemaan jotakin niitä asioita”

(Tt1)

Sekä Ervast ja Tulensalo (2006, 60) että Wright ym. (2006, 27) toteavat käytännön osallisuuden vaativan joustavuutta ja menetelmien sopeuttamista kunkin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Tämä näkökulma nousi vahvasti esiin myös tähän tutkielmaan haastateltujen perhetyöntekijöiden kertomuksissa. Perhetyössä ei haastateltavien mukaan ollut käytössä mitään strukturoitua tapaa edetä lapsen kanssa työskentelyssä vaan tapaamistilanteet rakentuivat lapsen ja perheen tarpeiden mukaan. Työntekijät kertoivat tuottavansa itse materiaalia ja siitä, miten materiaalia tuotettiin myös yhdessä lapsen ja perheen kanssa. Haastateltavat kertoivat myös siitä, miten työskentely lapsen kanssa onnistuu parhaiten, jos lapsi saa olla mukana valitsemassa käytettävää toimintatapaa. Haastateltavat kertoivat käyttävänsä usein toimintatapaa, jossa ovat ennen työskentelyä valinneet joitakin menetelmiä halutun tavoitteen saavuttamiseksi ja lapsi saa työskentelyn alkaessa valita näistä menetelmistä itselleen eniten sopivan

“Mä aattelen että mahdollisuus valita on aina tosi tärkeä lapselle, että jos sä oot ite päättänyt että jonkun aiheen ympärillä työskennellään, että on vaikka kaks eri vaihtoehtoo, josta lapsi voi itse valita niin se luo jo semmosen tunteen että itse voi olla osana sitä työskentelyn suunnitelmaa, vaikka aikuinen on tehnyt jo jonkun raamivalinnan”

(Tt3)

”ja sitä arjen rakennetta, struktuuriaki vaikka niin niissä se että ja sitä mikä se tuki sille lapselle on, onko se vaikka joku kuvatukiki ja minkälaisin kuvin lähettäs liikkelle, että lapsikin voi olla siinä mukana niitä kuvia valitsemassa miten hän haluaa että ne luodaan vaikka johonki, että miten se on. Missä ne kuvat on...”

(Et2)

Perhetyöntekijät pohtivat keskustelussa sitä, että vaikka lapsille on olemassa erilaisia menetelmiä ja työskentelytapoja ei työskentely onnistu ilman työntekijän ajatusta lapsen osallisuuden merkityksestä ilman, sitä, että työntekijä näkee vaivaa lapsen osallisuuden esiin tuomiseksi.

Niin ja sittä mä aattelen vielä että kaikista tärkein ku kaikkia näitä menetelmiä ja kaikkia näitä ni ajatellen on se me itse ja millasia me ollaan persoonana ja just se lapsen tasolle heittäytyminen niin se on niinku se meidän paras menetelmä, ett me jokainen niinku heittäydään sinne lapsen tasolle, ni ilman sitä ei kyllä tunnepelitkään onnistu.

(Tt.2)



Käytännön osallisuuden toteutuminen on Wrightin ym. (2006, 27) tutkimuksen mukaan oleellisen tärkeää, koska jos lapsen osallisuutta ei ole huomioita organisaation päivittäisessä toiminnassa on osallisuuden tavoite menetetty. Osallisuuden hyvää käytäntöä tulisi myös jakaa organisaatiossa ja sen ulkopuolella. Organisaatiossa tulisi tunnistaa osallisuuteen liittyviä kehitystarpeita ja jokaisen organisaation jäsenen olisi tarkasteltava myös omaa toimintaansa ja sitä, kuinka voisi parantaa lapsen kohtaamisen taitoja. (Mt.2006, 27–29.) Perhetyöntekijät kertoivat tässä tutkielmassa, ettei lapsen osallisuuden tukemiselle ollut järjestetty erillisiä koulutuksia, mutta se oli usein ollut koulutuksissa sivujuonteena. Tehostetun perhetyön työntekijät kehittivät tämän haastattelun aikana osallisuuden rakennetta pohdittaessa lapsilähtöisen dokumentoinnin mallia. Käytännön osallisuudessa tämä malli olisi lapsilähtöinen dokumentti, jonka avulla lapsi voisi itse hahmottaa perhetyön prosessia ja omia ja perheensä tavoitteita sekä niiden edistämistä.

#### **4.4 Osallisuuden arviointi**

Osallisuuden arviointiin osana osallisuuden kokonaisuutta haastattelujen perusteella oli mahdollista tehdä havainto siitä, kuinka arviointia tehtiin perhetyön prosessin aikana. Toinen teema tässä osiossa liittyy arviointimenetelmiin.

##### **4.4.1 Palaute prosessin aikana**

Haastatteluun osallistuneet perhetyöntekijät kertoivat työskentelyn arvioinnin tapahtuvan pääosin prosessin aikana ja yksittäisissä työskentelytilanteissa. Wright ym. (2002, 48.) kuvaavat sitä, kuinka osallisuuden toteutumisen arviointia kuuluu tehdä prosessin aikana. Tällöin arvioinnin kohteena on se, kuinka osallisuus on toteutunut käytännössä ja ovatko lapset ja nuoret voineet olla mukana osallisuuden suunnittelussa sekä se ovatko osallistujat sitoutuneita osallisuuteen. Mutka (1997, 46.) puhuu tutkimuksessaan horisontaalisesta asiantuntijuudesta, jolla tarkoitetaan sitä, miten eri alojen asiantuntijoiden tulisi pyrkiä kehittämään toimintoja yhdessä. Tässä tutkielmassani horisontaaliseen asiantuntijuuteen liittyi haastateltavien mukaan ammattilaisasiantuntijoiden lisäksi asiakas asiantuntija, joka on ammattilaisten rinnalla mukana arvioimassa prosessia. Myös Muukkonen (2013 170.) toteaa, että kun lapset pääsevät mukaan arvioimaan ja suunnittelemaan prosessia hänen on mahdollista saada kokemus arvostuksesta ja osallisuudesta. Tässä tutkielmassa perhetyöntekijät kertoivat arvioinnin tarkoittavan esimerkiksi sitä, että lapsi saa kertoa miten toivoo tapaamisia

järjestettävän ja sitä, miten toivoi tapaamisilla toimittavan, jotta hänen oma osallisuutensa vahvistuisi. Lapset saivat myös kommentoida työskentelyn etenemistä ja työntekijät kertoivat tällöin pyrkivänsä viemään työskentelyä lapsen toivomaan suuntaan.

“ Mä aattelen että ihan jo työskentelyprosessin sisällä, jos lapsi kommentoi sitä työskentelyä, niin kyllä siitä keskustellaan ensi että voidaanko sitä työskentelyn suuntaa jotenki muuttaa niinku niitä on erikokosia asioita ihan päivittäin jotain semmosta, että mä toivosin että te ette tuu heti mun koulupäivän jälkeen wtt mä haluisin eka olla vartin itekseen, ennenkun te tuutte ett käykse että mä oon ensin tuolla vartin omineni ja sitten vasta alotetaan työskentely ihan sen kokosia asioita, niin tottakai silloin koitetaan vastata, jos se on tällanen inhimillinen asia, johon meidän työntekijöiden on mahdollista vaikuttaa”

(Tt3)

“Mutta jos mä mietin, että ihan perhetyön näkökulmasta että onko lapset antanut palautetta niin kyllä mä aattelen, että oon mä joiltaki sitte, ku ollaan käyty vaikka kävelymässä että ei oo istuttu vaikka tälleen alas niin sitt on saattanu sanooki, jos oon kysyny, että miltä, sitä fiilistä, niin kiva kun lähettiinki ulos. Siinä tulee se suora palaute,”

(Et1)

Työntekijöiden haastattelussa nousi kuitenkin vahvasti esiin se, ettei lasten prosessissa tapahtuva osallisuuden kokemuksen arviointi ollut tavallista ja aikuisen toiminnalla oli vahva vaikutus siihen, miten lapsi pystyi arvioimaan osallisuutensa toteutumista. Lapset eivät työntekijöiden mukaan juuri koskaan antaneet palautetta oma-aloitteisesti.

“niin mä aattelen että se on kyllä aika harvinaista, että lapsi niinku ite tuottais sitä, että mä haluan nyt vaikka, että kyllähän se tulee sen vanhemman kautta että vanhempi nostaa niitä haastavia tilanteita esille. Ja sitä kautta sitten, mä mietin taas että onko kukaan lapsi tai nuori koskaan, ett se ois tullu häneltä itseltään siltä jotenki se toive, että tota, ehkä enemmistö on, että se lähtee niiden vanhempien kautta”

(Et1)

Prosessin arviointi tapahtui haastateltujen työntekijöiden mukaan pääosin erikseen järjestetyissä arviointipalaverissa, joissa paikalla olivat työntekijät ja lapsen vanhemmat. Osallisuuden rakenteessa haastateltavat kertoivat, etteivät palaverien rakenteet aina tue lasten osallistumista. Myöskään osallisuuden kulttuurissa ei työntekijöiden mukaan perinteisesti tunnistettu lapsen läsnäolon hyötyjä arviointipalaverissa. Prosessin arviointipalaverissa keskusteltiin haastateltavien mukaan lähinnä työskentelyn tavoitteista, mutta niissä oli mahdollista puhua myös siitä, miten asiakkaat olivat kokeneet voineensa vaikuttaa asioihin ja tulleeensa kuulluksi. Lapsen osallisuutta näissä palaverissa ei työntekijöiden mukaan juuri koskaan otettu puheeksi.

Haastateltavat kertoivat arviointia tapahtuvan työparitasolla ja työyhteisön keskusteluissa. Näissä haastateltavat kertoivat arvioineensa myös sitä, miten lapsen osallisuus oli toteutunut ja olivatko lapset työntekijöiden arvion mukaan tulleet kuulluiksi.

Nämä olivat joskus olleet asiakaskohtaisia keskusteluja ja joskus osallisuutta oli arvioitu laajemminkin. Haastateltavat pohtivat myös, että keskustelua osallisuudesta ja arviointia sen toteutumisesta olisi edelleen lisättävä.

“käynnin jälkeen sen työparin kanssa hetki vaihetaan se, että miltä näytti tämän päivän perusteella vaikka ja miten se lapsen ääni, Tulikse esille vaikka ja kohtasko vanhemmat lapsen. nii vaihetaan ja tiimiin viedään, että halutaan viedä joku case-esimerkki vähän että meillä on tällainen perhe työskentelyssä ja tällasia asioita, että kyllä ne käydään niinku läpi.”

(Et2)

“ Mutta kyllä se varmaan tarvitsee vielä enemmän sitä, että me työyhteisönä vielä niinku terästetään sitä, että mitä me. Onko meillä kaikilla varmasti sama näkemys, että mitä puhutaan, mitä tarkoittaa kun puhutaan lapsen osallisuudella. Ja millä tavoin, ihan kun nyt ollaan tässä käyty tätä keskustelua, että millä tavoin sitä voisi vahvistaa”

(Tt1)

Lapsen osallisuuden toteutuminen ei haastateltavien kertomusten mukaan näkynyt dokumentoinnissa, jossa työskentelyä arviointiin. Tehostetun perhetyön työntekijät pohtivat haastattelussa voisiko työskentelyn tueksi kehittää lapsilähtöistä dokumenttia, jonka avulla myös lapsi voisi arvioida myös sitä onko hän kokenut tulensa työskentelyssä kuulluksi.

Koska aikuiset ovat vastuussa siitä, millä tavoin lapset osallistuvat ja antavat palautetta tulisi osallisuuden arvioinnissa kiinnittää huomiota siihen millaisia valmiuksia ja taitoja aikuisilla on lapsen osallisuuden mahdollistajina. Eri rooleissa olevien aikuisten tulee kehittää osaamistaan ja ymmärrystään, jotta heidän olisi mahdollista tunnistaa lapsilta tulevia viestejä. (Stenvall, 2020, 35.) Organisaation toimijoiden ja käytäntöjen muuttumisen arviointi on yksi tapa selvittää sitä, miten lapsen osallisuus on kehittynyt (Wright ym. 2006, 48). Perhetyöntekijöiden nostama ajatus lapsilähtöisen dokumentoinnin kehittämisestä on esimerkki siitä, kuinka osallisuutta heikentäviä rakenteita on mahdollista tunnistaa keskustelun kautta ja lähteä hakemaan muutosta osallisuutta heikentäviin rakenteisiin. Kummankin työmuodon työntekijät kertoivat haastattelussa toivovansa myös kehittämistä lapsen osallisuuteen liittyen. Wrightin ym. (2006, 46.) mukaan arvioinnin tulisikin olla mukana kaikilla muilla osallisuuden kokonaisuuden alueilla. Rakenteen, kulttuurin ja käytännön rakentuminen kohti lapsilähtöistä ja lapsen osallisuutta tukevaa toimintatapaa vaatii näiden osa-alueiden tarkastelua ja arviointia. (Mt.2006. 46.)

#### **4.4.2 Osallisuuden arvioinnissa käytetyt menetelmät**

Haastatteluun osallistuneet perhetyöntekijät kertoivat, ettei heidän yksiköissään kerätty lapsilta säännöllisesti palautetta, eikä lasten osallisuuden toteutumista arvioitu

systemaattisesti. Työntekijät kertoivat joskus kysyneensä lapsilta palautetta suullisesti, mutta lapsen osallisuuden toteutumisen arviointi nähtiin puutteelliseksi. Wright. ym. (2006, 45.) toteavatkin tutkimuksessaan, että osallisuuden laatua on arvioitu yleensä harvemmin kuin määrää. Tällä tarkoitetaan sitä, että on helppoa arvioida sitä, montako lasta on osallistunut prosessiinsa ja kuinka usein lasta on tavattu. Arvioinnin kohteena on ollut harvemmin se ovatko lapset todella kokeneet tullessa kuulluksi. (Mt, 2006. 45.) Haastateltavat pohtivat sitä, kuinka lapsilta olisi mahdollista pyytää systemaattisesti palautetta siitä ovatko he kokeneet voivansa vaikuttaa asioihin perhetyön työskentelyssä. Tätä ei kuitenkaan kummassakaan työmuodossa tehty säännöllisesti.

“...me varmaan suullisesti siltä lapseltaki kysytään, että miltä se on tuntunu tavata varmaa joka kerta jos on vaikka pelattu jotain niin vähän että miltä tuntui ja yrittää vähän myöskin sitten, että se lapsiki sais vähän saanoa ja miten on kokenu. Mutta ei sitten, että ois joku paikka ihan ja ois järjestelmällisesti huolehdittu että pyydetään sitä palautetta, että se on kyllä musta tärkeä just tän osallisuuden kannalta, että miten ne lapset, vaikkak me nähdään se, että miten he itte sitten oikeesti kokee sen onko, ovatko itse kokeneet, että ovat pystyneet puuttua asioihin.”

(Et1)

Palautteen ja osallisuuden arvioinnin puuttumisessa ei ollut eroa työmuotojen välillä. Haastateltavat toivat esiin ajatusta siitä, että lapsen osallisuuden tavoitteen kirkastamiseksi olisi tehtävä kehitystyötä ja pohtivat voisiko jokin kehittämispäivä liittyä lapsen osallisuuden arviointiin ja osallisuuden pohtimiseen. Wrightin ym. (2006, 46.) mukaan osallisuutta ja tehtyjen toimien vaikutusta tulisi arvioida systemaattisesti. Osallisuuden arvioinnissa tulisi etenkin kiinnittää huomiota osallisuuden prosessin sekä toteutumisen arviointiin. Arvioinnin avulla olisi mahdollista löytää osallisuutta tukevia ja estäviä rakenteita, käytänteitä, toimintatapoja ja ajatusmalleja. Vaikuttava osallisuuden kehittämistyö vaatii hyvien ja huonojen tekijöiden tunnistamista. Arvioinnissa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota siihen onko lapsia ja nuoria todella kuultu ja onko lapsia ja nuoria kuulemalla voitu vaikuttaa palvelun laatuun. Tärkeää olisi isojen muutosten lisäksi kiinnittää huomiota pieniin ja arkisiin muutoksiin. (Mt.2006, 48–49.) Yksi haastateltava nosti tässä tutkielmassa esiin yhden pienen ja arkisen muutoksen, jonka olivat työssään tehneet saadun palautteen myötä. Työntekijät olivat saaneet palautetta siitä, että lapsia olisi tavatta enemmän ja myös sosiaalityöntekijän tulisi osallistua tapaamisiin.

“meillä tuli heti alkuvaiheessa palaute siitä että lapsia pitää kohdata tarpeeksi ja että myös sosiaalityöntekijän pitäis tavata lapsia nii se aiheutti meillä sellasen käytännön että me sovitettiin, että aina työskentelyprosessin aikana me kutsutaan sosiaalityöntekijä tapaamaan meidän kanssa sitä lasta, vaikka se sosiaalityöntekijä ei ite tekis siihen alotetta”

(Tt3)

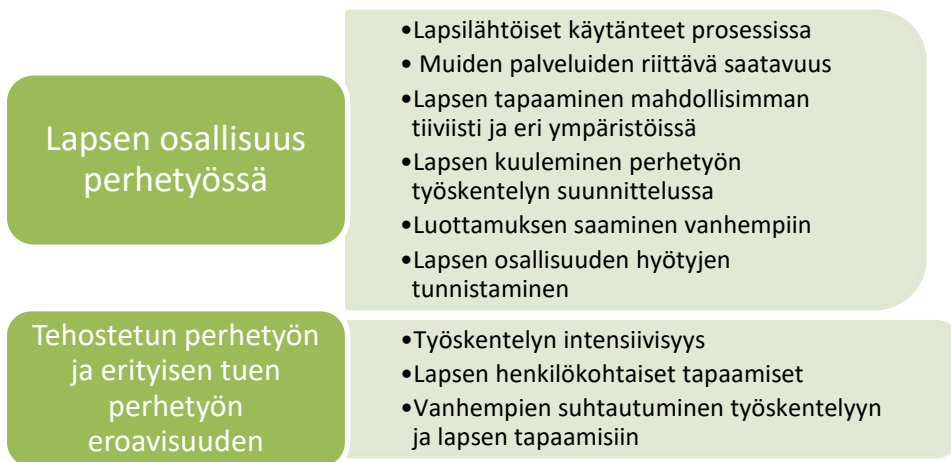
Haastateltavat pohtivat myös sitä, kuinka osallisuuden arvioinnin mittaaminen vaatisi sekä työyhteisössä, että laajemminkin yhteiskunnassa mittareita, joilla osallisuutta voitaisiin luotettavasti arvioida. Myös lapsistrategiassa todettiin, että osallisuutta arvioivia mittareita tulisi kehittää koko palvelujärjestelmässä. Mittareita tulisi kehittää esimerkiksi aikuisten koulutustarpeisiin tai keräämään tietoa siitä ovatko lapset kokeneet osallisuutensa kehittyneen aikuisten toiminnan muutoksen myötä. (Stenvall, 2020, 20.) Wright ym. (2006, 19) muistuttavat kuitenkin, että osallisuutta tukevien käytänteiden tulisi olla todellisia, eikä vain helposti mitattavia.

## 5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten haastateltavan kuvasivat lapsen osallisuuden liittyviä tekijöitä ja sitä auttoivatko teoreettiset jäsennykset lapsen osallisuuden tarkastelussa. Tarkoituksena on vetää yhteen saatu tutkimustulos ja tarkastella tutkielman kokonaisuutta. Tavoitteena on myös havaita eri työmuotojen väliltä saadun aineiston perusteella löytyneitä eroavaisuuksia ja samanlaisuuksia. Lisäksi tarkoituksena on selvittää mitä tutkimustulos tarkoittaa ja millaisena lapsen osallisuus kuvautuu tutkielman tuloksen mukaan.

### 5.1 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tärkein tavoite liittyi siihen, että tarkoituksena oli löytää vastauksia tutkimuskysymyksiin. Ensimmäinen tutkimuskysymys etsi vastausta siihen, miten perhetyöntekijät kuvasivat lapsen osallisuuden toteutumista perhetyössä. Toinen tutkimuskysymys liittyi siihen millaisia eroja tehostetun perhetyön ja erityisen tuen perhetyöntekijöiden haastattelujen perusteella löytyi lapsen osallisuudesta perhetyön työskentelyssä. Johtopäätösluvussa on tarkoituksena tarkastella sitä, miten näissä tutkimustehtävissä onnistuttiin ja millaisia vastauksia tutkimuskysymyksiin oli löydettävissä saadun aineiston perusteella. Alla olevaan kuvioon on koottu tämän tutkielman aineistosta saadut tärkeimmät havainnot siitä mitkä tekijät aineiston perusteella tukivat lapsen osallisuutta, ja mitkä olivat eri työmuotojen merkittävimmät aineiston perusteella esiin tulleet erot.



Kuvio 10 Lapsen osallisuus perhetyössä

Lapsilähtöiset käytänteet liittyivät tutkielman aineistossa siihen, että perhetyöntekijät kertoivat työskentelyssä olevan joitakin aikuiskeskeisiä käytänteitä, joita muuttamalla voitaisiin lisätä lapsen osallisuutta. Aineistosta nousi esiin havainto, jonka mukaan etenkin palaverikäytänteitä olisi pohdittava siten, että ne lisäisivät lapsen mahdollisuutta osallistua palaveriin omalla tavallaan. Haastateltavat totesivat, että mikäli palaverit olisivat toimistotapaamisten sijaan enemmän kotikäyntejä, olisi lasten helppo osallistua näihin ja saada äänensä kuuluviin perhetyötä suunniteltaessa ja arvioitaessa. (vrt. esim. Pynnönen & Lahtinen, 2020, 24., Ervast & Tulensalo, 2006, 56,) Perhetyöntekijät kertoivat olevansa usein lapsen äänenä palavereissa, joihin lapsen eivät itse osallistuneet. Sosiaalityöntekijöillä ei perhetyöntekijöiden mukaan ollut aina riittävästi aikaa tavata lapsia ja lasten vanhemmilla oli haastateltavien mukaan usein omia haasteita, jolloin heillä itsellään ei ollut voimavaroja lapsen osallisuuden huomiointiin. (vrt. esim. Laakso, 2009, 51.)

Aikuislähtöiset käytänteet nousivat aineistossa jossain määrin esiin myös muun perhetyön työskentelyn ja etenkin dokumentoinnin osalta. Kummassakin haastattelussa haastateltavat kertoivat kokevansa, että työskentelyn käytäntö saattoi usein suuntautua aikuiskeskeiseksi. Tähän haastateltavat kertoivat usein olevan syynä sen, että perheen aikuisilla oli paljon jaksamista ja toimintakykyä heikentäviä haasteita ja he olivat tarvitsevia. Tällöin tapaamiset saattoivat keskittyä aikuisten ongelmista puhumiseen ja lapsen asiat jäivät taustalle. Aineiston perusteella on mahdollista todeta, että perhetyöntekijä kertoivat usein paikkaavansa muiden palveluiden puutteita. Tällöin muiden palveluiden helppo ja oikea-aikainen saaminen lisäisi lapsen osallisuuden toteutumista perhetyössä. Perhetyöntekijät totesivat haastattelussa, että lapsen osallisuuden hyödyt tulee tunnistaa ja työyhteisössä tulee edelleen kirkastaa tavoitetta lapsen äänen esiin tuomisesta koko prosessin ajan ja kaikissa sen vaiheissa. Dokumentointi oli kummankin haastattelun perusteella perhetyössä aikuiskeskeistä. (vrt. esim. Cossar ym. 2014, 103–112.). Tehostetun perhetyön työntekijät alkoivat haastattelussa

ideoida lapsilähtöistä dokumenttia, jonka avulla olisi jatkossa mahdollista lisätä lapsen osallisuutta perhetyössä.

Yksi merkittävimmistä eroista tehostetun perhetyön ja erityisen tuen perhetyössä liittyi aineiston mukaan lasten tapaamisiin ja kuinka näihin oli resursseja. Erityisen tuen perhetyöntekijät kertoivat työskentelyä olevan perheisiin noin kerran viikossa ja ne saattoivat usein olla aikaan, jolloin lapset olivat koulussa tai päiväkodissa. Tehostetun perhetyön työntekijät kertoivat työskentelyn olevan usein hyvin tiivistä ja joskus perheissä käytiin päivittäin. Tehostetussa perhetyössä tavattiin lapsia myös kodin ulkopuolella ja tämän oli haastateltavien mukaan yksi tapa tukea lasten osallisuutta. Haastateltavat totesivat, että lapselle oli hyödyllistä tarjota mahdollisuutta työskentelyyn kodin ulkopuolella ja ilman vanhempien läsnäoloa. Erityisen tuen perhetyössä ei haastateltavien mukaan vastaavaa mahdollisuutta ollut eikä lapsille pääsääntöisesti järjestetty omia tapaamisia. Erityisen tuen perhetyössä oli haastateltavien mukaan myös joitakin asiakasprosesseja, joissa lapsia ei tavattu lainkaan. Haastateltavat kertoivat lapsen tapaamisten määrällä ja tiiviydellä olevan merkitystä sille, miten lapseen oli mahdollista luoda luottamusta ja tätä kautta mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutuminen. (vrt. esim. Cossar ym. 2014, 103–112; Paaso, 2010, 23.)

Haastateltavat kertoivat sillä olevan merkitystä, miten lapsi kohdattiin työskentelyssä. Tällöin merkitystä oli lapsilähtöisillä käytänteillä, käytännöillä ja sillä, että lapsi sai itse valita ilmaisunsa tavan. Lasta tuli haastateltavien mukaan lähestyä lapsen tasoisesti ja hänelle antaa mahdollisuus osallistua myös muilla kuin sanallisilla tavoilla. Näitä tapoja saattoivat olla esimerkiksi keskustelun kuunteleminen, peukun näyttäminen, leikkiminen, piirtäminen ja erilaisten työskentelymenetelmien kuten korttien käyttäminen. (vrt. esim. Wright ym. 2006, 29; Ervast & Tulensalo, 2006, 56.) Oleellista oli luottamuksen saaminen sekä lapseen, että vanhempaan. Haastateltavat kertoivatkin sillä olevan merkitystä, miten vanhemmat suhtautuivat työskentelyyn. Jos vanhemmat suhtautuivat työskentelyyn vastentahtoisesti tai eivät luottaneet työntekijään oli lapsen osallisuuden toteuttaminen haasteellista. (vrt. esim. Paaso, 2010, 23.)

Vanhempien suhtautumistapaan liittyi toinen merkittävä ero eri perhetyön työmuotojen välillä. Tehostetun perhetyön työntekijät kertoivat usein kohtaavansa tilanteita, joissa vanhemmat eivät tukeneet lapsen osallisuutta työskentelyssä. Erityisen tuen perhetyöntekijät puolestaan kertoivat vanhempien usein odottavan ja toivovan työskentelyä lapsen kanssa. Tästä näkökulmasta onkin mahdollista tehdä johtopäätös, jonka mukaan tehostetussa perhetyössä on erityisen tärkeää tavata lasta mahdollisimman tiiviisti ja myös kodin ulkopuolella. Erityisen tuen perhetyössä oli mahdollista haastateltavien mukaan usein mahdollista toteuttaa lapsen osallisuutta, vaikka tapaamisia oli harvemmin ja vanhemmat olivat pääsääntöisesti aina mukana lasten tapaamisilla. Kuitenkin myös erityisen tuen perhetyöntekijät totesivat, että lapset hyötyisivät, jos työskentelyssä olisi resursseja tavata lapsia useammin.



Perhetyöntekijät kertoivat haastatteluissa, ettei osallisuuden arviointiin ollut juurikaan kiinnitetty huomiota. Lapsilta saatettiin kysyä työskentelyn jälkeen miltä tapaminen oli tuntunut ja siitä, miten lasta kuuleminen onnistui, saatettiin puhua työparin kanssa. Haastateltavat kertoivat, että myös organisaatiossa olevan jonkin verran keskustelua lapsen osallisuuteen liittyen. Perhetyöntekijät kertoivat sen olevan heille selvää, että lapsen ja hänen hyvinvointinsa lisäämisen tulisi olla työskentelyn tärkein kohde. Kuitenkin tämä päämäärä oli usein käytännön työssä taka-alalla vanhempien tarvitsevuuden vuoksi. Haastateltavat totesivat, että osallisuuden todellisen toteutumisen arviointia olisi lisättävä ja myös työyhteisössä olisi lisättävä keskustelua siitä, miten lasten osallisuutta voitaisiin edelleen lisätä. Arviointiin kaivattiin menetelmiä. (vrt. esim. Stenvall, 2020, 20.)

Käytin tässä tutkielmassa analyysiä ohjaavana teoriana Wrightin ym. (2006) esittelemää koko systeemin huomioivaa lähestymistapaa lapsen osallisuuteen. Tässä lähestymistavassa kokonaiskuva lapsen osallisuudesta on mahdollista hahmottaa esimerkiksi palapelin paloina. Tämän näkökulman mukaan eri osa-alueet eivät ole eriarvoisia, eikä osallisuus etene hierarkkisesti osalta toiselle, vaan alueet yhdistyvät osallisuuden palapelin paloina osallisuuden kokonaisuudeksi. (Mt, 2006, 12.) Myös perhetyöntekijöiden kuvaamien osallisuuden tekijöiden pohjalta oli mahdollista tehdä havainto, jossa eri osallisuuden tekijät olivat vahvasti kytköksissä toisiinsa. Lapsen osallisuus toteutui aineiston perusteella parhaiten kun, kun kaikki osallisuuden alueet tukivat lapsen osallisuutta. Osallistujat kertoivat, ettei lapsen osallisuutta ollut mahdollista toteuttaa käytännössä, jos rakenteet ja kulttuuri eivät tukeneet osallisuutta. Haastateltavat kertoivat, että lapsia ei tavattu esimerkiksi siitä syystä, ettei tähän ollut aikaa tai resursseja tai siksi, ettei lapsen läsnäoloa nähty aina tarpeelliseksi. Haastateltavat kuvasivat myös, että osallisuuden käytäntö onnistui parhaiten, mikäli sekä työntekijät, että lapset vanhemmat näkivät osallisuuden toteutumisen merkityksen. Haastateltavat kertoivat myös, että joskus lapsen osallisuus nähtiin hyödylliseksi ja siihen oli varattu riittävästi resurssia, mutta käytännön työskentely keskittyi aikuisten asioihin.

Olin jo tutkielmaa aloittaessani tehnyt päätöksen käyttää Wrightin ym. (2006) koko systeemin huomioivaa lähestymistapaa lapsen osallisuuteen tutkielman teoreettisena viitekehystenä. Pohdinkin tutkielmaa aloittaessani, että käytän analyysimenetelmänä teorialähtöistä menetelmää ja yhtenä ajatuksena oli testata valittua teoriaa. Tämä valinta haastoi sitä, että tutkielmaa tehdessäni olin välillä lähellä deduktiivista päättelyä ja valitsemani teoreettinen viitekehys oli joissain vaiheissa lähellä nousta ajattelua ohjaavaksi. Tavoitteen teorian testaamisesta kuitenkin hylkäsin, koska mielenkiintoni kohdistui teoriaa enemmän lapsen osallisuuteen perhetyössä ja perhetyön eroavaisuuksiin. Analyysin menetelmäksi tarkentui teoriaohjaava menetelmä. Aineiston analyysia onkin tehty pääosin sisällönanalyysin keinoin. Teoriasta kuitenkin etsittiin kytköksiä saatuun aineistoon ja aineistoa jäsennettiin teorian avulla. Erityisen tärkeänä havaintona voidaankin tässä tutkielmassa pitää sitä, että osa-alueet limittyvät

vahvasti toisiinsa ja joskus voi olla haastavaa erottaa mikä osa osallisuudesta liittyy esimerkiksi rakenteeseen ja mikä käytäntöön, koska rakenne luo käytäntöä ja käytäntö tapahtuu rakenteissa.

Wrightin ym. (2006, 20–21) mukaan esimerkiksi osallisuuden rakenne liittyy vahvasti laajempaan yhteiskunnalliseen rakenteeseen eikä sitä voida täysin käyttää analysoitaessa yksittäistä työmuotoa, jossa haastateltavilla ei ole vaikutusvaltaa laajemmin yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Tästä näkökulmasta etenkin osallisuuden rakenteen havaintoyksiköt nousivat melko puhtaasti aineistosta. Tämä näkyy analyysissä siinä, että monet rakenteeseen nostamani tekijät ovat hyvin lähellä kulttuuria ja käytäntöä. Tässä tutkielmassa olen analysoinut esimerkiksi palaverieja siitä näkökulmasta mikä niiden rakenne on lapsen osallisuuden näkökulmasta. Kuitenkin, koska itse palaverit ovat käytäntöä on niiden toiminta käytännön osallisuutta ja tällöin palaverissa tulisi huomioida myös lapsilähtöinen työskentely, vaikka lapsi ei olisi paikalla. Eri tasojen limittyminen toisiinsa haastoi osin analyysin tekemistä. Teoriassa on selkeää se mitä osallisuuden eri osa-alueet tarkoittavat. Kuitenkin tässä tutkielmassa on mahdollista tehdä havainto, jonka mukaan jokaisessa tilanteessa vaikuttavat kaikki osallisuuden osa-alueet. Käytäntöä ei ole ilman toimivaa rakennetta ja rakennetta ei ole, jos osallisuuden kulttuurissa ei nähdä lapsen osallisuuden merkitystä. Kaikki osa-alueet vaativat myös arviointia, jotta niitä olisi mahdollista kehittää enemmän lapsen osallisuutta huomioiviksi.

Osallisuuden arviointi ei noussut vahvasti esiin tässä tutkielmassa. Kuitenkin arviointi liittyi aineistossa muihin osa-alueisiin. Haastateltavat puhuivat esimerkiksi siitä, kuinka lapsen osallisuudesta oli puhuttu työyhteisöissä ja kuinka sen toteutumista oli havaittu. Tästä näkökulmasta arviointi, limittyi usein osallisuuden kulttuuriin, jossa lapsen osallisuudesta puhuminen ja sen merkityksen hahmottaminen on myös arviointia. Myös Wright ym. (2006, 48) ohjaavat tarkastelemaan arviointia laajemmin ja toteavat ettei sen arviointi ole helppoa ovatko lapset todella kokeneet osallisuutta. Osallisuuden arviointia on tehtävä kaikkine muiden tasojen sisällä. (Mt. 2006, 49.) Perhetyöntekijät kertoivat huomaavansa lapsista, mikäli osallisuuden kokonaisuuden osa-alueet ovat tulleet huomioituiksi. Perhetyöntekijät kertoivat näkevänsä tällöin, että lapsen tilanne on kohentunut ja lapsi on tullut autetuksi. Haastateltavat kertoivat tässä tutkielmassa, että yksi työskentelyn tärkeimmistä painopisteistä liittyy siihen, että lapsen vanhemmat saadaan tunnistamaan lapsen osallisuuden hyödyt ja toimimaan jatkossa siten, että lapsi tulee perheessään kuulluksi. Tämä osallisuuden hyötyjen tunnistaminen auttaa lapsen osallisuuden tavoitteen vahvistumista osallisuuden kulttuurissa.

Tässä tutkielmassa tuloksen luotettavuutta haastaa tutkittavien pieni määrä sekä se, että kaikki haastateltavat työskentelivät samalla hyvinvointialueella. Tutkielman aineiston keruun olisi ollut mahdollista toteuttaa myös laajemmalle joukolle lähetettävän lomakekyselyn avulla. Tällöin kuitenkin aineistosta olisi jäänyt pois keskustelun

kautta syntyvä tieto. Haastateltavat olisi ollut mahdollista valita myös eri hyvinvointialueilta. Tämä kuitenkin oli tutkielman aikataulun näkökulmasta mahdotonta, koska tällöin tutkimuslupaa olisi ollut haettava jokaiselta valitulta hyvinvointialueelta. Tutkimusluvan hakuprosessi oli yksi tämän tutkielman teon raskaimmista ja pisimmistä vaiheista. Tutkielman tuloksen perusteella ei voidakaan tehdä laajempaa päättelyä siitä, miten asiat ovat vaan tutkielman tulos pätee vain tämän tutkielman kontekstissa. Kuitenkin kaikki haastateltavat olivat tehneet perhetyötä pitkään ja olivat nähneet lukuisia asiakasprosesseja. Tästä voidaan tehdä päätelmä siitä, että heillä oli näkemystä siitä, miten lapsen osallisuus toteutui heidän organisaatiossaan. Lapsen osallisuutta ja eri perhetyönmuotojen eroja voisi selvittää jatkossa laajemmalla tutkimuksella.

## 5.2 Pohdinta

Ajatus lapsuudesta, lapsen oikeuksista ja lapsen osallisuudesta on kehittynyt voimakkaasti viimeisen sadan vuoden aikana. Lapsen osallisuuden merkitys on tunnistettu ja osallisuutta on myös tutkittu paljon. Lapsiperheiden palveluissa on jo pitkään ollut tavoite lapsen kuulemiselle ja lapsen kuulemiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä. Kuitenkin vähemmälle huomiolle on jäänyt sen arvioiminen, onko lasten osallisuus todella toteutunut ja onko lasten kuulemisella ollut vaikuttavuutta. (Wright. ym. 2006, 4.) Tässä tutkielmassa perhetyöntekijät kertoivat, että lapsen äänen esiin tuominen on perhetyössä työn keskiössä. Kuitenkin haastateltavat tunnistivat sen, että työn käytänteet ja käytännöt ovat usein aikuiskeskeisiä. Lapsen kuuleminen siis saattaa jäädä joskus vain ideaksi tai lasta kuullaan vain siksi koska se on pakollista. Tällöin ei lapsen kuuleminen kuitenkaan ole samaa kuin lapsen osallisuus. Lapsen osallisuus tarkoittaa sitä, että lasta todella halutaan kuulla, hänen kuulemistaan toteutetaan lapsilähtöisesti ja lapsen osallisuudella on todellista merkitystä. Lapsen osallisuudelle täytyy olla aikaa ja sen hyödyt täytyy tunnistaa, jotta kohtaamisella on todella merkitystä ja lapsen kokemus osallisuudesta lisääntyisi. Jatkossa olisikin tärkeä tutkia sitä mitkä tekijät lasten itsensä mielestä ovat lisänneet osallisuuden kokemusta. Mahdollista olisi tutkia esimerkiksi aikuisia, jotka ovat lapsena kokeneet osallisuutta tai osallisuutta ja pyrkiä tämän tutkimuksen avulla selvittämään osallisuutta tukevia tai heikentäviä tekijöitä.

Haastatteluissa nousi esiin ilmiö, jossa perhetyön työskentelyssä olevilla aikuisilla on omia haasteita ja tästä syystä työskentely saattoi keskittyä näihin aikuisten pulmiin ja lapsen asia saattoi jäädä taka-alalle. Perhetyöntekijät ehdottivat tähän ratkaisuksi sitä, että vanhemmille olisi riittävästi tarjolla omia palveluita esimerkiksi mielenterveys- tai päihdehaasteisiin. Perhetyöntekijät kokivat usein paikkaavansa muiden palveluiden puutteita. Yhteiskunnassa tulisikin tämän havainnon mukaan pohtia palvelurakenteessa laajemmin sitä mitä jonkin palvelun saaminen, tai se, ettei sitä saa

merkitsee palvelunhakijan lapsen näkökulmasta. Lapsen osallisuus hukkui perhetyöntekijöiden mukaan usein siihen, ettei vanhemmilla ollut omien haasteiden vuoksi voimavaroja lapsen tilanteen pohtimiseen.

Etenkin erityisen tuen perhetyöntekijät nostivat haastattelussa esiin ilmiön, jossa perheiden tilanteet olivat monimutkaistuneet viime vuosina. Haastateltavat pohtivat tähän mahdollisesti liittyvän korona-ajan hoitovelan, yhteiskunnan muun haastavan tilanteen sekä sen, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus oli lisännyt yhä haastavammassa tilanteessa olevien perheiden pääymistä lapsiperheiden sosiaalityön ja erityisen tuen perhetyön asiakkuuteen. Sama ilmiö huomattiin Ylirukan ym. (2022, 32–33.) tutkimuksessa, jossa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoituksen voimaantumista nähtiin vaikuttaneen positiivisesti siihen, miten perheet saivat työskentelyä lastensuojelussa, mutta negatiivisesti siihen, että lastensuojelu ei vedä ja yhä haastavammassa tilanteessa olevat lapset jäävät lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuuteen. Tutkimuksessa todettiin myös, että lastensuojelun kriteerit ovat tiukentuneet. (Mt.2022, 32–33.) Tästä näkökulmasta olisi erityisen tärkeää lisätä tutkimusta siitä, kuinka nämä muutokset ovat vaikuttaneet asiakkaiden tilanteisiin erityisen tuen perhetyössä. Tutkimusta tarvitaan, jotta jatkossa erityisen tuen perhetyön resursseja voidaan tarkastella. Tässä tutkielmassa haastateltavien perhetyöntekijöiden mukaan olisi hyvin tärkeää lisätä erityisen tuen perhetyön resursseja, jotta myös tiiviimpi työ yhä haastavammassa elämäntilanteissa olevien perheiden kanssa olisi mahdollista. Tiiviimpi työskentely mahdollistaisi lapsen tapaamisten ja osallisuuden lisääntymisen.

Tehostetun perhetyöntekijät kertoivat haastattelussa, että työskentelyyn tulee yhä enemmän perheitä velvoitettuna. Ylirukan ym. (2022, 32.) tutkimuksessa todettiin lastensuojelun rajan kiristyneen ja usein asiakkuuteen liittyvän tästä syystä sijoituksia. Tämä on saattanut vaikuttaa siihen, että myös perhetyössä olevat perheet ovat vähemmän sitoutuneita työskentelyyn. Erityisen tuen perhetyöntekijät kertoivat, että aivan äskettäin myös tähän työmuotoon on liittynyt ajoittain ilmiö, jossa vanhemmat eivät halua työskentelyä lasten kanssa. Tämä saattaa liittyä tähän tilanteeseen, jossa perheet, jotka aiemmin olisivat päätyneet lastensuojeluun tulevat nykyisin lakimuutosten vuoksi lapsiperheiden palveluihin. Tästä näkökulmasta olisi tärkeää, että myös erityisessä perhetyössä olisi rakenne, jossa lasta tavataan aina ja tarvittaessa myös kodin ulkopuolella.

Kolmiportaisen perhetyön mallin mukaisesti tulisi pyrkiä hahmottamaan sitä, miten eri perhetyön muodot eroavat toisistaan. (Stenvall, 2020, 11–12.) Lastensuojelulaki (417/2007) ja sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittelevät lastensuojelun ja erityisen tuen lapsen lähes identtisesti. Ainoa eroavaisuus laissa liittyy siihen, että lastensuojeluasiakkuus alkaa, jos sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä. Laki ohjaa arvioimaan sitä missä tilanteessa sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät

riitä. Tässä tutkielmassa havaittiin aineiston perusteella, että suurimmat erot eri perhetyön muodoissa liittyivät työskentelyn intensiteettiin, lasten henkilökohtaisiin tapaamisiin ja siihen miten vanhemmat suhtautuivat työskentelyyn. Erityisen tuen ja tehostetun perhetyön eroavaisuuksia tulisi tutkia laajemmin. (vrt. esim. Stenvall, 2020, 12–13.) Tällöin olisi mahdollista hahmottaa niitä eroavaisuuksia ja samanlaisuuksia, joita tulee tunnistaa, jotta lapselle osataan tarjota oikeanlaista tukea.

Usein arkipuheessa lapsen osallisuus tarkoittaa lapsen kohtaamisen tapoja ja yksittäisiä asiakastilanteita. Kuitenkin tässä tutkielmassa havaitsin, että käytännön osallisuuden näkyvän tason takana ovat merkittävänä, mutta näkymättöminä muut osallisuuden kokonaisuuden tasot. Lapsen osallisuuden käytäntö mahdollistuu parhaiten, kun myös nämä näkymättömät tasot rakenne, kulttuuri ja arviointi tukevat tavoitetta lapsen osallisuuden toteutumiseksi. Lapsen osallisuus täytyisi näkyä sekä rakenteen, kulttuurin, käytännön että arvioinnin tasolla. Mikäli joku tasoista ei saa huomiota tai sen käytänteet estävät lapsen osallisuutta hankaloituu osallisuus myös muilla osa-alueilla.

Erityisesti huomiota tulisi kiinnittää huomiota lastensuojelun tai erityisen tuen asiakkaisiin. Nämä lapset ovat usein erityisen haavoittuvassa asemassa. Mikäli lapsilla ja nuorilla on aikuisten taholta koettua kaltoinkohtelua, on heidän haastavampaa luottaa siihen, että aikuisilla on todellinen halu lisätä heidän osallisuuden kokemustaan. (Wright ym. 2006, 31). Näiden lasten osallisuuden toteutumiseen tulisi nähdä erityisesti vaivaa. Tätä tutkielmaa tehdessä minun oli mahdollista tehdä havainto siitä, että lapsen osallisuuden toteutumista käytännössä oli tutkittu eniten. Mielenkiintoista olisi jatkossa tutkia esimerkiksi toimivia rakenteita siitä, miten osallisuus hyödyttää lasta tai kuinka työntekijöiden ja vanhempien suhtautumistapa vaikuttaa lasten osallisuuteen. Osallisuuden merkitystä tulisi tutkia jatkuvasti, koska tutkimuksen kautta on mahdollista perustella sitä, miksi lapsen osallisuudella on merkitystä ja miksi se täytyy ottaa huomioon laajemmin yhteiskunnallisesti ja poliittisessa päätöksenteossa. Tutkimusta voisi kohdistaa siihen, kuinka koronavuosien hoitovelka mielenterveys- ja päihdepalveluissa tai vanhempien taloudellisen tilanteen heikkeneminen nykyisen poliittisen päätöksenteon seurauksena on vaikuttanut tai tulee vaikuttamaan lapsiin ja heidän osallisuuteensa. Lapsi itse ei yleensä tunne termiä osallisuus, eikä häneltä voi kysyä sitä tunsiko hän tapaamisella osallisuutta. Tässä tutkielmassa haastateltavat kertoivat havaintojensa mukaan lasten kokevan osallisuutta, jos hänellä on tapaamisen jälkeen hyvä mieli, hän tulee mieluusti seuraavaan tapaamiseen ja lapsen tilanne kohenee hänen kuulemisensa perusteella. Lapsen osallisuus on riippuvaista siitä, miten aikuiset toimivat. Tästä syystä aikuisten tulisi kyetä kaikilla osallisuuden alueilla kyetä asettumaan lapsen tasolle ja lapsen puolelle.

## LÄHTEET

Alasuutari, P. 2012, Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. E.kirja.

Alatalo, M., Miettunen, N., Luikko, E., Kettunen, N. & Normia-Ahlsten, L. 2019, Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen. LAPE-hanke, THL. [Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa \(julkari.fi\)](#) Viitattu 10.9.2023

Cossar, J., Brandon, M & Jordania, P, 2014. You´ve got to trust her and she´s got to trust you: Childrens views on participation in the child protection system. Artikkelit lehdessä Child and family social work, 2/2016, 103–112

Eriksson P. & Korhonen, P. 2022. ”Kiitos, kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin” Kysy ja kuuntele hankkeen loppuraportti. THL 3/2022. [www.julkari.fi](http://www.julkari.fi). Viitattu 22.9.2023

Eronen, A., Hiilamo, H., Ilmarinen, K., Jokela, M., Karjalainen, P., Karvonen, S., Kivipelto, M., Knop J. & Landén P., 2021. Sosiaalibarometri 2021. Koronakriisi ja palvelujärjestelmän joustavuus. Soste, Suomen sosiaali- ja terveys ry. [2021-3-23-SOSTE-julkaisu-Sosiaalibaometri-2021-osa-2-koronakriisi-ja-palvelujarjestelman-joustavuus.pdf](#) Viitattu 16.9.2023

Eronen, A. & Landén, P, 2022, Sosiaalibarometri 2022, erityiskatsaus. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Soste, Suomen sosiaali- ja terveys ry. [Sosiaalibarometri-2022-SOSTE-julkaisu-12-05-2022.pdf](#) Viitattu 16.9.2023

Ervasti S-E. & Tulensalo H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa [228251\\_Rautio Taitto\\_cs2.indd \(socca.fi\)](#) Viitattu 1.8.2023

- Hart, R. A. 1992. *Childrens participation: From tokenism to citizenship*. Florence, Italy, United nations Childrens Fund.
- Hennink, M.M. 2007, *International focus group, research*, Cambridge, University Press.
- Hirsjärvi,S., Remes,P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Tampere: Tammer Paino oy.
- Hotari K-E, Oranen, M. & Pösö, T. 2013, *Lapset lastensuojelun osallisina*. Artikkelikirjassa Bardy, M. (toim) *Lastensuojelun ytimissä*. Juvenes Print. Tampere 149–165.
- Hyvärinen, M. 2017. *Haastattelun maailma*. Artikkeliteoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino Oy, Tampere. E. kirja.
- Kalliomeri, R., Miettinen, K. & Tulensalo, H. 2021. *Lapsen näköistä kehittämistä ja vaikuttamista*. Teoksessa Tulensalo, H., Kalliomeri, R. & Laimio (Toim.) *Kohti lapsen näköistä osallisuutta*, Toim. *Pelastakaa lapset*, s. 208–221. Suomen uusiokuori Oy.
- Laakso, R. 2019, “*Ne näki musta*” *Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset*. THL, Punamusta Oy. Helsinki
- Lahtinen, P. & Pynnönen, J. 2020. *Opas lapsilähtöiseen palvelutarpeen arviointiin*. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Kirjapaino Kari Oy.
- Lansdown, G. 2010. *The realisation of children´s participation rights: critical reflections*. Artikkeliteoksessa Percy-Smith, B. ja Thomas, N. (toim.) *A handbook of children and young people participation. Perspectives in theory and practice*. Routledge, New York. 33–55
- Lansdown, G. ND *The realisation of children´s participation rights: critical reflections* *Participation and young children*. 9–13. ECM BW nr 103 (bibalex.org)
- Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex.fi. Viitattu 27.7.2023
- Muukkonen, T. (2013). *Lapsen prosessiosallisuus*. Artikkelikirjassa Bardy, M. (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Juvenes Print. Tampere 165–176
- Paaso, S-A, 2010, *Mitä lapselle kuuluu? Opas lastensuojelutarpeen tekemiseen*. Pesäpuu ry.
- Mutka, U., 1998, *Sosiaalityön neljäs käänne*. Sopi 27 Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.
- Pajula, E. 2014. *Tositarinoita osallisuudesta*. Artikkeliteoksessa Jämsen, A. & Pyykönen, A. (toim.). *Osallisuuden jäljillä*. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys. Saarijärvi: Saarijärven offset. 11–21.
- Pajulammi H. 2014. *Lapsi oikeus ja osallisuus*. Viro: Print Best.
- Percy-Smith B. & Thomas, N. 2010. *A handbook of children and young people´s participation*. Routledge, New York.

Pyykkönen, A. 2014. Oivalluksesta osallisuuteen. Artikkeliteoksessa osallisuuden jäljillä. Toim. Jämsen, A. & Pyykkönen, A. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys. Saarijärven offset, Saarijärvi. s. 22–31

Pösö, T, Burns K. & Skievens, M. (2017) Child welfare removals by the state-complex and controversial decisions. Artikkeliteoksessa Child removals by state: a cross-country analysis of decision-making systems. Oxford University press. New York. Luku 1. E.kirja

Ruotsalainen, N. & Vähämaa, J. 2020 Osallisuuden jäljillä, Lapsen osallisuus ensiarviotyöskentelyn asiakirjoissa, Käytäntötutkimusraportti, Helsingin yliopisto. [Julkaistava Raportti Osallisuuden jäljillä - Lapsen osallisuus ensiarviointityöskentelyn asiakirjoissa .pdf \(socca.fi\)](#) Viitattu 9.8.2023

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2017, Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Artikkeliteoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J (toim.). Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino Oy, Tampere. E. kirja.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Finlex.fi.

Stenvall, E. 2020. Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa, Sosiaali- ja terveysministeriö. julkaisut.valtioneuvosto.fi [Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa: Osa 3: Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta - Valto \(valtioneuvosto.fi\)](#) Viitattu 27.7.2023

Särkelä-Kukko, M. 2014. Oivalluksesta osallisuuteen. Teoksessa Osallisuuden jäljillä. Toim. A. Jämsen ja A. Pyykkönen. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys. Saarijärvi: Saarijärven offset. 34-50.

Thomas N. 2002. Children, family and state. Decision-Making and child participation. Bristol: The Policy Press.

Tulensalo, H., Kalliomeri, R. & Laimio, J. 2021. Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa lapset. Suomen uusiokoulu Oy.

Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2020, Perhetyö, [thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo](http://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo). Viitattu 2.8.2023

Tuomi, J & Sarajärvi A. 2018, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, Kustannusosakeyhtiö Tammi. E-kirja.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK), 2023 [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa \(tenk.fi\)](#) Viitattu 21.8.2023

Unicef.fi. [Lapsen oikeudet \(unicef.fi\)](#) Viitattu 27.7.2023

Wright, P., Turner, C., Clay T. & Mills, H. 2006. The participation of children and young people in developing social care. [Microsoft Word - Practice guide 06 for the web.doc \(hscni.net\)](#)

Woodhead, 2010. Esipuhe, teoksessa A handbook of children and young people participation. Perspectives in theory and practice. Toim. Percy-Smith, B. ja Thomas, N. 1-4 Routledge, New York.



Yliruka, L, Harrikari, T., Forsell, M., Kuoppala, T., Purhonen, E. & Salmela, M. (2022), Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityön organisoiminen sekä lastensuojelulain mukaisen henkilökitoituksen toteutuminen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 4/2022. Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityön organisoiminen sekä lastensuojelulain mukaisen henkilöstömitoituksen toteutuminen (julkari.fi) Viitattu 12.10.2023

# LIITE 1

## TEEMAHAASTATTELURUNKO

Haastattelu toteutetaan teemahaastatteluna, jossa teemat nousevat lapsen osallisuuden kokonaisuuden teoriasta. Teemoja, joista keskustellaan, on neljä. Nämä teemat ovat osallisuuden rakenne, kulttuuri, käytäntö ja arviointi. Haastattelurunkoon olen koonnut kuhunkin teemaan liittyviä aiheita, joista on tarkoitus keskustella. Kysymykset muotoutuvat näistä aiheista keskustelun kuluessa.

1. Osallisuuden rakenne
  - Työntekijöiden peruskoulutus yksikössä..
  - Koulutukset työssä. Koulutustarpeet
  - Lapsen osallisuus työskentelyssä (riittävät resurssit, aika, osaaminen)
  - Eri ikäiset lapset
  - Erityistarpeiset lapset
  - Lasten osallisuus eri tilanteissa (kotikäynti, palaveri, hoitoneuvottelu)
2. Osallisuuden kulttuuri
  - Osallisuuden määrittely
  - Työskentelyn suunnittelu
  - Lapsen rooli palavereissa ja verkostokokouksissa
  - Lapsen rooli perhetyön työskentelyssä
  - Lapsen osallisuuden merkitys
  - Lasten osallistuminen tapaamisilla
  - Toimivat ja ei-toimivat käytänteet.
  - Osallisuuden esteet
  - Eri-ikäiset lapset
  - Osallisuus vs suojele
3. Osallisuuden käytäntö
  - Menetelmät
  - Mitä puutteita käytettävissä menetelmissä on. Mitä tarvittaisiin lisää.
  - Toimivat käytännöt
  - Tapaamispaikat
  - Toimiston lapsiystävällisyys
  - Luottamuksen rakentaminen
  - Osallisuuden esteet käytännössä.
  - Eri-ikäiset lapset
4. Osallisuuden arviointi
  - Arviointimenetelmät
  - Kehittäminen
  - Jatkokehittämisideoita
  - Lapsilta saadun palautteen merkitys

